Renati Descartes
principia philosophiae,
more geometrico demonstratae,

Spinoza

Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik Düşünceler

DOST

yasa siyasa

Bu dizi Cemal Bâli Akal'ın yönetiminde
Dost Kitabevi Yayınları için hazırlanmaktadır.

Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik Düşünceler

Benedictus Spinoza
(1632-1677)

Amsterdam Yahudi cemaatinden bir tüccar ailenin çocuğuydu. Dinbilgisi eğitimi alarak yetişmesine rağmen erken yaşlarda cemaat zihniyetine karşı eleştirel bir tavır geliştirdi. Amsterdam entelektüel dünyasıyla düşünsel ilişkiler kurup, Yunanca ve Latince öğrendi. 24 yaşındayken Cemaat'ten atıldı, daha doğrusu kendini attırdı. Hem Baruch adını hem de dinî ve etnik kimliğini terk etti, Amsterdam'dan da ayrıldı. Hayatı boyunca Hollanda Cumhuriyeti yurttaşlığı dışında bir başka kimliğe ihtiyaç duymadı. Bu yönüyle çok modern olan ama o ölçüde moderniteyi ve modern uşçuluğu hedef alan, özgür irade ve erekselcilik karşıtı, maddeci, içkinlikçi bir düşüncenin mimarı oldu. Bağımsızlığını koruyabilmek ve felsefe yapabilmek için hayatını yalnızca mercek perdahçılığından kazandı. Basılmasına izin verdiği iki kitabından ilkini, *Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik Düşünceler*'i 1663'te yayımlattı. 1670'te de, adını gizlediği halde, *Kutsal Kitap* eleştirisi olarak onu lanetli bir üne kavuşturan ve bir ifade özgürlüğü manifestosu sayılan *Teolojik-Politik İnceleme* basıldı. Diğer eserleri olan *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme*, *Kısa* İnceleme, başyapıtı *Etika* ve *Politik İnceleme* ile *Mektuplar*'ı ölümünden sonra yayımlandı. 17. yüzyıldan bugüne, idealizm karşıtı tüm düşünce okullarının öncelikli isimlerinden biri oldu.

D

yasa siyasa

1) HUKUK ÖZGÜRLÜK VE AHLAK, H. L. A. Hart, Şubat 2000
2) DEVLET KURAMI, Der.: Cemal Bali Akal, Temmuz 2000
3) SİYASİ İLAHİYAT, Carl Schmitt, Temmuz 2002
4) NE HUKUK NE DE AHLAK, Turgut Tarhanlı, Ocak 2003
5) İNSANSIZ YÖNETİM, Turgut Tarhanlı, Ocak 2003
6) REFAH DEVLETİNİN KRİZİ, Pierre Rosanvallon, Şubat 2004
7) ÖZGÜRLÜĞÜN GELECEĞİ YOKTUR, Cemal Bâli Akal, Kasım 2004
8) VAROLMA DİRENCİ VE ÖZERKLİK, Cemal Bâli Akal, Kasım 2004
9) ETİKA, Benedictus (Baruch) Spinoza, Aralık 2005
10) PARLAMENTER DEMOKRASİNİN KRİZİ, Carl Schmitt, Nisan 2006
11) LİBERALLER VE CEMAATÇİLER, Der.: A. Berten, P. da Silveira, H. Pourtois, Eylül 2006
12) POLİTİK İNCELEME, Benedictus (Baruch) Spinoza, Ocak 2007
13) TUTUNAMAYANLAR VE HUKUK, Şebnem Gökçeoğlu Balcı, Mart 2007
14) HAKLARI CİDDİYE ALMAK, Ronald Dworkin, Haziran 2007
15) HOMO JURIDICUS, Alain Supiot, Mart 2008
16) TEOLOJİK-POLİTİK İNCELEME, Benedictus (Baruch) Spinoza, Eylül 2008
17) SPINOZA. DÜNYA SEVGİSİ, Diego Tatián, Temmuz 2009
18) SOSYOLOJİK YÖNTEMİN KURALLARI, Émile Durkheim, Şubat 2010
19) SPINOZA, Solmaz Zelyüt, Nisan 2010
20) MACHIAVELLI, MAKYAVELİZM VE MODERNİTE, Haz.: Cemal Bâli Akal, Eylül 2012
21) GEÇMİŞE İLİŞKİN SUÇ VE BUGÜNKÜ HUKUK, Bernhard Schlink, Ekim 2012
22) GÜNCEL MÜDAHALELER, Der.: Eylem Canaslan, Cemal Bâli Akal, Şubat 2013
23) DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ VE HOŞGÖRÜ, Gérard Duprat, Mart 2013
24) DİL VE BÜYÜ. LÉVI-STRAUSS ÜZERİNE ON BİR DENEME, Ahmet Güngören, Ekim 2013
25) HUKUK YA DA KUKLA TİYATROSU, Cemal Bâli Akal, Şubat 2014
26) TARİH VE TEMSİL, Türker Armaner, Mart 2014

Spinoza, Benedictus
Toplu Eserleri - II: Descartes Felsefesinin İlkeleri ve Metafizik Düşünceler
ISBN 978-975-298-518-6 / Türkçesi; Coşkun Şenkaya / Dost Kitabevi Yayınları
Eylül 2014, Ankara, 165 sayfa
Felsefe-Sözlükçe

TOPLU ESERLERİ - II

Descartes Felsefesinin İlkeleri ve
Metafizik Düşünceler

Benedictus Spinoza

DOST
kitabevi

ISBN 978-975-298-518-6

Renati Des Cartes Principiorum Philosophiae.
Cogitata Metaphysica
BENEDICTUS SPINOZA

© Dost, 2014

Bu çevirinin tüm hakları
Dost Kitabevi Yayınları'na aittir
Birinci Baskı, Eylül 2014, Ankara

Türkçesi, Coşkun Şenkaya

Editör, Eylem Canaslan

Teknik hazırlık, Mehmet Dirican

Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.
Sertifika No: 16157
İvedik Organize Sanayi Bölgesi, Matbaacılar Sitesi
588. Sokak No: 28-30, Yenimahalle / Ankara
Tel: (0312) 395 25 80-81 • Fax: (0312) 395 25 84

Erdal Akalın - Dost Kitabevi
Sertifika No: 12386
Paris Caddesi No: 76/7 Kavaklıdere 06680, Ankara
Tel: (0312) 435 93 70 • Fax: (0312) 435 79 02
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

René Descartes'ın

FELSEFENİN İLKELERİ

adlı eserinin

Geometrik Yöntemle Tanıtlanmış
1. ve 2 . Kısımları

Amsterdam'dan
Benedict de Spinoza

Yazarın, Metafiziğin hem genel hem özel kısmında karşılaşılan daha güç sorunları kısaca açıkladığı
METAFİZİK DÜŞÜNCELER'i
eklenmiştir.

Amsterdam
Johannes Rieuwertsz
1663

İçindekiler

Önsöz **15**
Lodewijk Meyer'in Önsözü **17**

Geometrik Yöntemle Tanıtlanmış Descartes Felsefesinin İlkeleri

Kısım 1 **25**

Giriş **25**
Tanımlar **32**
Aksiyomlar **33**

Ön.[1] 1: Var olduğumuzu bilmediğimiz sürece, herhangi bir şeyden mutlak olarak emin olamayız. **34**
Ön. 2: Varım, kendiliğinden açık olmalıdır. **34**
Ön. 3: Varım, Ben bedenden oluşan bir şey olduğu ölçüde bir ilk ilke değildir ve kendisi üzerinden bilinmez. **35**
Ön. 4: Varın, ancak düşündüğümüz ölçüde ilk bilinen ilke olabilir. Descartes'tan alınan aksiyomlar. **35**
Ön. 5: Tanrı'nın varoluşu, yalnızca doğasının göz önünde bulundurulmasıyla bilinir. **40**
Ön. 6: Tanrı'nın varoluşu, salt, ideasının bizde bulunması olgusundan *a posteriori* tanıtlanır. **41**

1) Metin boyunca şu kısaltmaları kullanacağız: aksiyom için, Aks.; önerme için, Ön.; tanım için, Tan.; yardımcı önerme için, Yard. Ön.; önerme sonucu için, Ön. Sonucu. (ç.n.)

Ön. 7: Tanrı'nın varoluşu, O'nun ideasına sahip olanlar olarak bizim var olmamız olgusundan da tanıtlanır. 42
Ön. 8: Zihin ile beden gerçekten ayrıdır. 47
Ön. 9: Tanrı en yüksek derecede anlayışa sahip bir varlıktır. 48
Ön. 10: Tanrı'da bulunan her eksiksizlik Tanrı'dandır. 49
Ön. 11: Birden çok Tanrı olamaz. 49
Ön. 12: Var olan her şey yalnız Tanrı'nın gücüyle korunur. 50
Ön. 13: Tanrı en yüksek derecede doğru sözlüdür ve asla aldatıcı değildir. 51
Ön. 14: Neyi açık ve seçik algılarsak o doğrudur. 51
Ön. 15: Yanılgı olumlu bir şey değildir. 52
Ön. 16: Tanrı cisimsizdir. 55
Ön. 17: Tanrı tümüyle basit bir varlıktır. 56
Ön. 18: Tanrı değişmezdir. 56
Ön. 19: Tanrı öncesiz-sonrasızdır. 57
Ön. 20: Tanrı tüm şeyleri ezelden düzenlemiştir. 57
Ön. 21: Uzunluk, genişlik ve derinlikçe uzamlı töz gerçeklikte vardır ve biz onun bir parçasıyla birleşmişizdir. 57

Kısım 2 59

Postülalar 59
Tanımlar 59
Aksiyomlar 62

Ön. 1: Bir cismin doğası, cisimden sertlik, ağırlık ve diğer duyulur nitelikler çıkarılsa bile, bozulmadan kalacaktır. 65
Ön. 2: Cisim ya da maddenin doğası yalnız uzamdan oluşur. 65
Ön. 3: Bir boşluğun olması çelişkilidir. 66
Ön. 4: Bir cismin bir bölümü, bir anda, diğer anda kapladığından daha fazla yer kaplamaz; ve tersinden, aynı yer bir anda diğer anda içerdiğinden daha fazla cisim içermez. 66
Ön. 5: Atom yoktur. 67
Ön. 6: Madde belirsizce uzamlıdır ve göklerin ve yerin maddesi bir ve aynıdır. 68
Ön. 7: Bir cisim diğer bir cismin yerine, ancak bu cisim de aynı anda diğer bir cismin yerine geçerse, geçebilir. 73
Ön. 8: Bir cisim başka bir cismin yerine geçtiğinde, terk ettiği yer, aynı anda, ona doğrudan bitişik olan başka bir cisim tarafından kaplanır. 73

Ön. 9:	Dairesel bir ABC borusu su ile dolu ve A noktasında, B'de olduğunun dört katı genişlikte ise, A'daki su (ya da başka bir akışkan cisim) B'ye doğru hareket etmeye başladığı anda, B'de bulunan su onun dört katı hızla hareket edecektir.	75
Ön. 10:	Bir ABC borusu boyunca hareket eden sıvı belirsiz sayıda hız dereceleri alır.	76
Ön. 11:	Bir ABC borusu boyunca akan sıvı belirsiz sayıda parçacığa bölünür.	76
Ön. 12:	Tanrı hareketin ana nedenidir.	77
Ön. 13:	Tanrı, maddeye bir kere verdiği aynı hareket ve durgunluk miktarını, istemesi yoluyla[2] korumaktadır.	77
Ön. 14:	Her bir şey, basit ve bölünmemiş olduğu ve yalnız kendi içinde ele alındığı ölçüde, her zaman aynı durumu, bu onda bulunduğu kadarıyla, sürdürür.	78
Ön. 15:	Hareket eden her cisim, kendiliğinden, hareketini eğri değil, doğru boyunca sürdürme eğilimindedir.	79
Ön. 16:	Dairesel hareket eden her cisim (ör. bir sapandaki taş) sürekli olarak, hareketine o daireye teğet bir doğruda devam etmeye yönelir.	80
Ön. 17:	Dairesel hareket eden her cisim çizdiği dairenin merkezinden uzaklaşmaya çalışır.	83
Ön. 18:	Bir A cismi durmakta olan bir B cismine doğru hareket ederse ve B, A'nın itkisine rağmen durgunluk durumundan hiçbir şey yitirmezse, A da hareketinden bir şey yitirmeyip, öncesinde sahip olduğu aynı hareket miktarını koruyacaktır.	83
Ön. 19:	Hareket, kendi başına ele alındığında, belli bir yöndeki yöneliminden ayrıdır ve hareket eden bir cismin ters yönde gidebilmesi ya da geri itilebilmesi için herhangi bir süre boyunca durması gerekmemektedir.	84
Ön. 20:	Bir A cismi bir B cismi ile çarpışır ve onu kendisiyle birlikte sürüklerse, hareketinden, B'nin onunla çarpışmasından dolayı ondan kazandığı hareket kadarını yitirecektir.	85
Ön. 21:	Bir A cismi, B'nin iki katı büyüklüğündeyse ve aynı hızla hareket ediyorsa, A aynı zamanda B'nin iki katı kadar harekete ya da B'nin hızına eşit bir hızı korumak için iki katı kadar kuvvete sahip olacaktır.	85

2) Bkz. 41. Dipnot. (ç.n.)

Ön. 22: Bir A cismi bir B cismine eşitse ve A, B'nin iki katı hızla hareket ediyorsa, A'daki kuvvet ya da hareket B'dekinin iki katı olacaktır. **86**

Ön. 23: Cismin kipleri değişim geçirmeye zorlandığında bu değişim olabilecek değişimin en azı olacaktır. **87**

Ön. 24, Kural 1: A ve B cisimleri tam olarak eşitlerse ve birbirlerine doğru eşit hızla bir doğru boyunca hareket ediyorlarsa, birbirleriyle çarpıştıklarında hızlarında bir azalma olmaksızın karşıt yönlerde geri döneceklerdir. **88**

Ön. 25, Kural 2: A ve B kütlece eşit değilse; B, A'dan büyük ve yukarıdaki diğer koşullar belirtildikleri gibi iseler, yalnızca A geri dönecek ve her biri hareketini aynı hızla sürdürecektir. **88**

Ön. 26: A ve B kütle ve hız bakımından eşit değilse; B, A'nın iki katı büyüklüğünde ve A'daki hareket B'deki hızın iki katı, diğer koşullar da belirtildiği gibi olmak üzere, her ikisi de sahip olduğu hızı koruyarak ters yönde geri dönecektir. **89**

Ön. 27, Kural 3: A ve B kütlece eşitse ancak B A'dan biraz daha hızlı hareket ediyorsa, yalnız A ters yönde geri dönmekle kalmayacak, B de hızları arasındaki farkın yarısı kadar hızı A'ya aktaracak ve ikisi de aynı yönde aynı hızla hareketlerini sürdürecektir. **89**

Ön. 28, Kural 4: Bir A cismi bütünüyle durmakta ise ve B'den biraz daha büyükse, B, A'ya doğru hangi hızla giderse gitsin, onu hiçbir zaman hareket ettiremeyip, başlangıçtaki hareketini koruyarak A tarafından ters yönde geri itilecektir. **92**

Ön. 29, Kural 5: Durmakta olan bir A cismi B'den daha küçük ise, o zaman B, A'ya doğru ne kadar yavaş giderse gitsin, onu kendisiyle birlikte sürükleyecek ve ona hareketinin, sonrasında iki cismin aynı hızla hareket etmelerini sağlayacak kadar bir kısmını aktaracaktır. (*İlkeler*, Kısım 2, Madde 50'yi okuyunuz.) **93**

Ön. 30, Kural 6: Durmakta olan bir A cismi ona doğru gelen bir B cismine tam eşit olsaydı, B tarafından bir dereceye kadar itilirdi ve dolayısıyla B, A tarafından bir dereceye kadar ters yönde geri itilirdi. **94**

Ön. 31, Kural 7: B ve A aynı yönde, A daha yavaş ve B sonunda onu yakalayacak biçimde daha hızlı hareket ediyorsa ve A, B'den büyük ancak B'nin hızının A'nın hızından fazlalığı, A'nın büyüklüğünün B'nin büyüklüğünden fazlalığından daha büyük ise, B, A'ya hareketinin, sonrasında ikisinin **94**

aynı hızla aynı yönde hareket etmelerini sağlayacak kadar bir kısmını aktaracaktır. Ancak, öte yandan, A'nın büyüklüğünün B'nin büyüklüğünden fazlalılığı, B'nin hızının A'nın hızından fazlalığından büyük olsaydı, B tüm hareketini koruyarak, ters yönde geri dönerdi.

Ön. 32: Bir B cismi her yanında, aynı zamanda onu her yönde eşit kuvvetle iten hareketli parçacıklarla çevriliyse, başka bir neden ortaya çıkmadığı sürece aynı yerde hareketsiz kalacaktır. **96**

Ön. 33: B cismi, önceden belirtilen koşullar altında, ne kadar küçük olursa olsun herhangi bir ek kuvvetle herhangi bir yönde hareket ettirilebilir. **96**

Ön. 34: B cismi, bir önceki ile aynı koşullar altında, onu çevrelen parçacıklar çok daha seri hareket ediyor olsalar bile, dışsal kuvvetle itildiğinden daha hızlı hareket edemez. **97**

Ön. 35: B cismi dışsal bir itkiyle hareket ettirildiğinde, hareketinin en büyük kısmını dışsal kuvvetten değil, onu sürekli olarak çevreleyen cisimlerden alır. **97**

Ön. 36: Bir cisim (ör. elimiz), herhangi bir cisme bir direnç uygulamadan ya da herhangi bir cisimden direnç görmeden eşit hızla herhangi bir yönde hareket edebiliyorsa, bu şekilde hareket ettiği yerde, hız kuvvetleri birbirine ve elinkine eşit olmak üzere, bir yönde hareket eden cisim kadar diğer herhangi bir yönde hareket eden cisim de olmalıdır. **98**

Ön. 37: Bir A cismi herhangi bir kuvvetle herhangi bir yönde hareket ettirilebilirse, zorunlu olarak, birbiriyle aynı hızda hareket eden cisimlerle sarılmış olmalıdır **100**

Kısım 3 **103**

Postüla **105**
Tanımlar **106**
Aksiyomlar **106**

Ön. 1: Maddenin başlangıçta bölündüğü parçalar yuvarlak değil köşeliydi. **106**

Ön. 2: Madde parçacıklarının kendi merkezleri etrafında hareket etmelerine yol açan kuvvet, aynı zamanda, parçacıkların köşelerinin birbiriyle çarpışmaları sonucu aşınmasına da yol açtı. **107**

"Metafizik Düşünceler"i İçeren Ek Bölüm

Kısım 1 **113**

Bölüm 1: Gerçek Varlık, Kurgusal Varlık ve Akıl Varlığı Üzerine **113**
Bölüm 2: Öz'ün, Varoluş'un, İdea'nın ve Güç'ün Varlığının Ne Olduğu **117**
Bölüm 3: Zorunlu, Olanaksız, Olanaklı ve Olumsal Üzerine **119**
Bölüm 4: Süre ve Zaman Üzerine **123**
Bölüm 5: Karşıtlık, Düzen vs., Üzerine **124**
Bölüm 6: Bir, Doğru ve İyi Üzerine **124**

Kısım 2 **131**

Bölüm 1: Tanrı'nın Öncesizliği-Sonrasızlığı Üzerine **131**
Bölüm 2: Tanrı'nın Birliği Üzerine **134**
Bölüm 3: Tanrı'nın Ölçülemezliği Üzerine **135**
Bölüm 4: Tanrı'nın Değişmezliği Üzerine **137**
Bölüm 5: Tanrı'nın Basitliği Üzerine **139**
Bölüm 6: Tanrı'nın Yaşamı Üzerine **140**
Bölüm 7: Tanrı'nın Anlayışı Üzerine **142**
Bölüm 8: Tanrı'nın İstenci Üzerine **145**
Bölüm 9: Tanrı'nın Gücü Üzerine **147**
Bölüm 10: Yaratılış Üzerine **149**
Bölüm 11: Tanrı'nın İstemesi Üzerine **154**
Bölüm 12: İnsan Zihni Üzerine **156**

Sözlükçe **163**

Önsöz

Spinoza son yıllarda hem dünyada hem de Türkiye'de hızla artan bir ilginin hedefi oldu. Ancak herhangi bir düşünüre yönelik ilginin eksiksiz olabilmesi için okurunun onun tüm eserleriyle karşılaşması gerekir. Dost Kitabevi Yayınları'nın "Yasa/Siyasa" dizisinde, 2004'te Hilmi Ziya Ülken çevirisi *Etika*'nın basılmasıyla başlayan, 2007'de *Politik İnceleme*'nin, 2008'de de *Teolojik-Politik İnceleme*'nin basılmasıyla süren ve sonuçta (İbrani Dilbilimi Özeti hariç) Spinoza'nın *Toplu Eserleri*'ni okura sunan bir çeviri çalışması 2014'te tamamlanmıştır.

Edisyonun birinci kitabı Spinoza'nın üretim sürecinin tamamına yayılan *Mektuplar*'dır (çev. Emine Ayhan). *Mektuplar*'ı sırasıyla *Descartes Felsefesinin İlkeleri* ve *Metafizik Düşünceler* (çev. Coşkun Şenkaya), *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme* (çev. Emine Ayhan), *Kısa İnceleme* (çev. Emine Ayhan), *Etika* (çev. Hilmi Ziya Ülken), *Teolojik-Politik İnceleme* (çev. Cemal Bâli Akal ve Reyda Ergün), *Politik İnceleme* (çev. Murat Erşen) izlemektedir.

Spinoza'nın *Toplu Eserleri*'ni bir araya getiren ve Eylem Canaslan'ın, Raul Mansur'un, Ali Karabayram'ın katkılarıyla da zenginleşen bu çalışmanın önünün hep açık tutulması ve zaman içinde geliştirilmesi sağlanacaktır.

Cemal Bâli Akal
Temmuz 2014

Lodewijk Meyer'in Önsözü

Lodewijk Meyer Yüce Gönüllü Okura Esenlikler diler

Düşüncenin ışığıyla ortalamanın üzerine yükselmek isteyenlerin ortak görüşüne göre, matematikçilerin bilimleri araştırırken ve serimlerken kullandıkları, yani sonuçları, tanım, postüla ve aksiyomlarla tanıtladıkları yöntem doğruyu bulmanın ve öğretmenin en iyi ve en kesin yoludur. Bilinmeyenin tüm kesin ve sağlam bilgisi yalnızca şimdiden kesinlik ile bilinenden edinilebileceği ve türetilebileceğinden, bunların en baştan, tüm insan bilgisinin, eğer bu bilginin kendiliğinden çökmesi ya da en ufak bir esintiyle yıkılması istenmiyorsa, üzerine kurulacağı dayanıklı bir temele oturtulmaları gerekir. Bu soylu bilim dalıyla en ufak bir tanışıklığı olan, tanımlar, postülalar ve aksiyomların bu türden şeyler olduklarından kuşku duyamaz. Çünkü tanımlar, tartışılan konuları belirtmeye yarayan terim ve adların daha duru açıklamalarından başka bir şey değildir. Postüla ve aksiyomlar, yani zihnin ortak nosyonları ise, yalnızca sözcükleri doğru anlayanın onaylamadan yapamayacağı kadar açık ve anlaşılırdır.

Ancak bu böyle olsa da, matematik dışında bu yöntemle ele alınan bir öğrenme dalı yok gibidir. Bunun yerine, sorunların ve açıklamaların sağa sola serpiştirildiği; eserin tümüyle, bir zincir içinde birbirine bağlanmış tanımlar ve mantıksal bölümlemeler yoluyla ilerlediği bütünüyle ayrı bir

yöntem benimsenir. Çünkü, bilimleri kurmak ve yoluna koymakla ilgilenenlerin neredeyse tümü, matematiksel yöntemin matematiğe özgü olup diğer öğrenme dalları için uygun olmadığına inanmıştır ve inanmayı sürdürmektedir. Sonuç olarak, ortaya koyduklarının hiçbiri, sonuca giden bir akıl yürütmeyle tanıtlanmamaktadır. Salt olabilirlik ve olasılığa dayanan argümanlar ileri sürerler ve bu yolla içinde boş yere sağlamlık ve kesinlik arayacağınız şaşırtıcı bir koca kitaplar yığınını kamuoyunun önüne koyarlar. Tartışma ve çekişme boldur ve birinin hiçbir gerçek ağırlığı olmayan havadan sudan argümanlarla ortaya koyduğu, çok geçmeden bir başkası tarafından çürütülür; aynı silahlarla yıkılıp paramparça edilir. Sarsılmaz doğrunun peşindeki zihin, üzerinde güven ve başarıyla seyredebileceği, sonrasında onu özlemini duyduğu bilgi limanına ulaştıracak durgun bir su parçası bulmayı düşündüğü yerde, kendini, her yanında tartışmaların gürlediği fırtınalı bir kanı denizinde, belirsizlik dalgalarıyla, kurtulma umudu olmadan, bitimsizce savrulup sürüklenirken bulur.

Yine de, felsefenin bu perişan durumuna acıyıp, bilimlerin, bu evrensel olarak kabul görmüş ve alışılagelmiş ele alınışından kendilerini uzaklaştırarak, gelecek kuşaklara felsefenin, matematik dışında diğer dallarını da matematiksel yöntem ve kesinlikle tanıtlanmış olarak bırakabilmek için, yeni ve doğrusu güçlüklerle dolu çetin bir yola girenler de yok değildir. Bunlardan bazıları zaten kabul görmüş olan ve okullarda öğretilen bir felsefeyi matematiksel düzende yeniden yazıp sunarken, diğerleri, kendi çabalarıyla buldukları yeni bir felsefeyi bu yolla ele alarak sundular. Uzun bir süre bu işe kalkışan pek çokları başarıyı yakalayamadı, ancak sonunda devrimizin en parlak yıldızı olan René Descartes geldi ve yeni bir yöntemle, eskiler için ulaşılmaz olan ve kendi zamanının gereksinim duyduğu her ne varsa karanlıktan aydınlığa çıkardıktan sonra, etkili bir biçimde tanıtladığı ve ne kadar övülse az olacak yazılarını dikkatle incelemiş olanlar için gün ışığından daha berrak olmak üzere, felsefenin, üzerinde sayısız gerçeğin matematiksel düzen ve kesinlikle yükselebileceği sarsılmaz temellerini kurdu.

Her ne kadar, bu en soylu ve en benzersiz adamın felsefi yazılarında matematiksel düzen ve tanıtlayıcı yöntem izlenmiş olsa da, onlar Öklid'in *Öğeler*'i ve diğer geometrik eserlerde sıklıkla kullanılan, önce Tanımlar, Postülalar ve Aksiyomların ortaya konup, önermeler ve bunların tanıtlamalarının sonra geldiği tarzda değil, öğretmenin gerçek ve en iyi yolu olduğunu söylediği Çözümleyici yolla yazılmışlardır. Descartes "İkinci Küme İtirazlara Yanıt"ın sonunda, iki çeşit sonuca giden tanıtlama yön-

temi olduğunu söyler. Bunlardan biri, "bir şeyin yöntemli bir biçimde ve bir bakıma *a priori* bulunduğu doğru yolu gösteren" çözümleyici yöntem, diğeri "sonuçlardan herhangi birinin yadsınması durumunda önce söylenenlerde sonucun kapsandığının hemen gösterilebilmesini sağlayan; uzun tanımlar, postülalar, aksiyomlar, teoremler ve problemler dizisi biçiminde olan ve böylelikle, ne kadar isteksiz ve dik kafalı olursa olsun okuyucuyu kabul etmek zorunda bırakan" bireşimli yöntemdir.

Bununla birlikte, her ne kadar iki tür tanıtlama herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak bir kesinliği sağlasa da, herkes onları aynı ölçüde yararlı ve kullanışlı bulmamaktadır. Pek çok kişi, matematiksel bilimlerle tanışık olmadıklarından, onları serimlerken kullanılan bireşimli yöntemi ve onları bulmada kullanılan çözümleyici yöntemi hiç bilmezler ve bu kitaplarda tartışılan ve mantıksal olarak tanıtlanan şeyleri ne kendileri anlayabilirler ne de başkalarına açıklayabilirler. Sonuç olarak, ya kör coşkuya kapıldıklarından ya da başkalarının otoritesinden etkilendiklerinden, Descartes'ın izleyicisi olan pek çok kişi, onun görüş ve öğretilerini ezberlemekten fazlasını yapmamıştır. Sohbet sırasında konu açıldığında, Peripatetik felsefenin izinden gidenlerin bir zamanlar yaptığı ve hâlâ yapıyor olduğu gibi, ortaya bir tanıtlama sunmadan, boş konuşup gevezelik etmekten başka bir şey yapamazlar. Bu nedenle, sıklıkla, onlara biraz yardımı olur diye, hem çözümleyici hem de bireşimli yöntemden anlayan, Descartes'ın yazılarını bilen ve felsefesinin uzmanı olan birisinin çıkıp bu işe el atmasını ve Descartes'ın çözümleyici sırayla yazdıklarını bireşimli olarak düzenleyerek, geometriciler için tanıdık olan yolla tanıtlamasını arzu etmişimdir. Gerçekten de, yetersizliğimin bütünüyle ayırdında olmama ve böyle büyük bir işe uygun olmadığımı bilmeme rağmen, sıklıkla bunu kendim yapmayı düşündüm, hatta buna başladım da. Ancak sıklıkla beni oyalayan başka işler bitmesini engelledi.

Bu yüzden, yazarımızın, Descartes'ın felsefesini bir öğrencisine öğrettiği sırada, o geometrik tarzda tanıtlanmış *İlkeler*'in II. kısmının tamamıyla, III. kısmın bir bölümünü ve aynı zamanda metafizikte karşılaşılan ve Descartes tarafından çözülmeden bırakılan temel ve daha zor soruları yazdırmış olduğunu ve arkadaşlarının yoğun ısrarları sonucu bunların, kendisi tarafından düzeltilmiş ve genişletilmiş bir biçimde tek bir eser olarak yayımlanmasına izin verdiğini öğrenmek beni çok sevindirdi. Bu tasarıyı ben de, gerekirse severek yardımlarımı sunacağımı belirtip, destekledim. Bundan başka, eser, başından itibaren bu şekilde düzenlenirse, daha iyi anlaşılabilir ve daha doyurucu olur diye, *İlkeler*'in I. kısmını da

aynı geometrik düzen içinde diğerlerinin önüne yerleştirmesini rica ettim, daha doğrusu bunun için yalvardım. Bu önerinin ne kadar mantıklı olduğunu görünce arkadaşının ricasını ve yine okuyucunun iyiliğini göz ardı edemedi. Kendisi ayrıca, taşrada, şehirden uzakta yaşamakta olduğundan ve dolayısıyla kendisi özel olarak ilgilenemeyeceğinden, hem basım hem de yayımla ilgili tüm işlerle benim ilgilenmemi istedi.

Öyleyse, yüce gönüllü okur, bu küçük kitabın içeriği şunlardan oluşmaktadır: Descartes'ın *Felsefenin İlkeleri* adlı eserinin III. kısmının bir bölümüyle birlikte, I. ve II. kısımları ve yazarımızın bunlara eklediğimiz *Metafizik Düşünceler*'i. Ancak, burada *İlkeler*'in I. kısmı dediğimizde, ki kitabın başlığı da öyle söylüyor, bundan, Descartes'ın orada söylediği her şeyin geometrik düzen içinde tanıtlanmış olarak ortaya koyulduğu anlaşılmamalıdır. Başlık, kitabın içeriğine en uygunu bu olduğu için böyle konmuştur ve Descartes'ın, metafizikle ilgili, *Meditasyonlar*'ında ele aldığı konular, (mantığı ilgilendiren ve ilgisi, incelenişi yalnız tarihsel olan tüm diğer konular bir yana bırakılarak) o kitaptan alınmıştır. Bunu daha etkili bir biçimde yapabilmek adına, yazar, "İkinci Küme İtirazlara Yanıt"ın sonunda bulunan, Descartes'ın geometrik düzende yazdığı neredeyse bütün bir pasajı harfi harfine aktarmıştır; Descartes'ın tanımlarını en başa koymuş ve onun önermelerini kendininkilerin arasına yerleştirmiştir. Ancak, aksiyomları hemen tanımların altına değil, 4. önermenin altına yerleştirmiş ve tanıtlanmalarını kolaylaştırmak için sıralarını değiştirip, gereksiz bulduklarını bir yana bırakmıştır.

Her ne kadar yazarımız, bu aksiyomların (Descartes'ın da 7. Postüla'da söylediği gibi) teoremler olarak tanıtlanabileceğinin ve önermeler olarak daha derli toplu sınıflandırılabileceklerinin ayırdında ise de ve biz ondan bunu yapmasını istemiş olsak da, bu eseri bitirmek için, uğraşacağı daha önemli işleri nedeniyle, yalnızca iki haftalık bir zamanı olduğundan, ortak arzumuzu yerine getirememiştir. Bu baskıdan sonra yeni bir baskı yapılması durumunda vereceği her bakımdan eksiksiz ve daha uzun tanıtlamayı erteleyerek, şu an için, bir tanıtlama olarak iş görebilecek kısa bir açıklama eklemekle yetinmiştir. Buna ek olarak yazarı, (yazar öğretmeyi bu noktada kestiğinden, burada yalnızca bir bölümünü verdiğimiz ve çok kısa olsa da okuyucunun yoksun kalmasını istemediğimiz) III. kısmı, yani "Görünür Dünya Üzerine"yi bütünüyle bitirmesi için ikna etmeye çalışacağız. Bunun doğru dürüst yapılabilmesi için akışkanların doğası ve özelliğiyle ilgili bazı önermelerin II. kısımda çeşitli yerlere eklenmesi gerekecek ve ben o zaman, yazarı buna ikna edebilmek için elimden geleni yapacağım.

Yazarımız, yalnız aksiyomların düzenlenmesi ve açıklanmasında değil, önermelerin ve diğer sonuçların tanıtlanmasında da Descartes'tan ayrılmaktadır ve Descartes'ınkinden oldukça değişik bir mantıksal tanıtlama kullanmaktadır. Ancak bundan kimse bu konularda şanlı Descartes'ı düzeltmek gibi bir amacının olduğu anlamını çıkarmasın; yazarımızın böyle yapmaktaki tek amacı benimsediği kendi oturmuş düzenini bozmamak ve aksiyomların sayısını gereksiz yere artırmaktan kaçınmaktır. Aynı nedenle, Descartes'ın tanıtlamadan ileri sürdüğü pek çok şeyi tanıtlamak ve hiç ele almadıklarını da eklemek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, şunun özellikle görülmesini istiyorum ki, yazarımız tüm bu yazılarda; *İlkeler*'in I., II. kısımlarında ve III. kısımdan alınan bölümde ve yine *Metafizik Düşünceler*'de, Descartes'ın görüşlerini ve tanıtlamalarını, ya bunlar onun yazılarında bulunduğu gibi ya da onun attığı temellerden geçerli bir biçimde çıkarsanabildiği kadarıyla vermekle yetinmiştir. Öğrencisine Descartes'ın felsefesini öğretmeye söz vermiş olduğu için, Descartes'ın görüşlerinden milim sapmamayı ya da öğretilerine uymayan ya da onlara aykırı olan herhangi bir şeyi yazdırmamayı kendine görev bilmiştir. Bu nedenle kimse yazarın burada kendi görüşlerini ya da Descartes'in görüşlerinden yalnız kendisinin onayladıklarını öğrettiğini düşünmemelidir. Çünkü bazı öğretilerini doğru bulsa ve bazılarını kendisinin eklediğini kabul etse de, pek çok öğretisini de yanlış bulmakta ve katılmamaktadır.

Bu sonuncuyla ilgili, birçok örnek arasından bir tanesini seçmek gerekirse, emek vererek ve özenle tanıtlanmış görünseler de, *İlkeler*'in I. kısım, Önerme 15'in Not'unda ve Ek Bölüm'ün II. kısım 12. bölümünde İstenç ile ilgili söylenenler, bu türdendir. Çünkü, yazarımız İstenç'i anlayış gücünden ayrı bir şey olarak ele almadığı gibi, İstenç'in o türden bir özgürlüğe sahip olduğunu hiç düşünmemektedir. Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*'nın 4. Bölümü'nde, "İkinci Meditasyon"da ve diğer savlarında açıkça görüldüğü gibi, insan zihninin, mutlak olarak düşünen bir töz olduğunu, tanıtlamadan, yalnızca varsaymaktadır. Yazarımız, doğada bir düşünen töz olduğunu pek tabii kabul etse de, bunun insan zihninin özünü oluşturduğunu yadsımaktadır. Nasıl ki uzam herhangi bir sınırla belirlenmemişse, Düşünce'nin de herhangi bir sınırla belirlenmediğini ileri sürmektedir. Nasıl ki insan bedeni mutlak olarak Uzam değil de, yalnız uzamlı Doğanın yasaları uyarınca, hareket ve durgunluk üzerinden belli bir şekilde belirlenmiş olarak uzamsa, insan zihni ya da ruhu da mutlak olarak değil, düşünen doğanın yasaları uyarınca idealar üzerinden belli bir şekilde belirlenmiş olarak Düşüncedir; yani insan bedeni var olmaya

başladığı anda var olmak durumunda olan düşünce. Bu tanımla, İstencin Anlayış Gücü'nden ayrı olmadığını, hele Descartes'ın ona yüklediği özgürlüğe hiç sahip olmadığını kanıtlamanın zor olmadığını düşünmektedir. Gerçekten de bir olumlama ve yadsıma yetisinin oldukça uydurma olduğunu, olumlama ve yadsımanın idealardan başka bir şey olmadığını ve anlayış gücü, arzu, vs. gibi diğer yetilerin uydurma olduğunu ya da en azından, insanların şeyleri soyut bir şekilde kavrayarak oluşturduğu insanlık, taşlık ve bu türden başka nosyonlar gibi nosyonlar arasında sayılması gerektiğini düşünmektedir.

Burada, şunu da belirtmeden geçmemeliyiz. Bazı pasajlarda bulunan, şunun ya da bunun insanın kavrayışını aştığı yönündeki savlar aynı anlamda (yani, yalnız Descartes'ın görüşünü veriyor olarak) alınmalıdır; yazarımızın kendi görüşünü yansıtıyormuş gibi görülmemelidir. Yazarımız, tüm bunların ve daha yüce ve incelikli pek çok diğerinin, insanın anlayış gücünün, gerçek arayışına ve şeylerin bilgisine, Descartes tarafından açılan ve geliştirilen yoldan ayrı bir yolla yönlendirilmesi koşuluyla, yalnızca açık ve seçik kavranabileceğini değil, oldukça doyurucu bir biçimde açıklanabileceğini de savunmaktadır. Ve bu nedenle, bilimlerin Descartes'ın bulduğu temellerinin ve üstüne kurduğu yapının metafizikte karşılaşılan en zor sorunların açıklığa kavuşturulması ve çözümlenmesinde yetersiz kaldığını savunmaktadır. Anlayış gücümüzü bilginin o zirvesine yükseltme peşindeysek, başka temeller gerekmektedir.

Son olarak, önsözümüzü bitirirken, okuyucularımızın burada ele alınan her şeyin salt gerçeği ortaya çıkarıp yaymak ve insanları gerçek ve özgün bir felsefe arayışına özendirmek amacıyla yayımlandığını anlamasını isteriz. Bu yüzden, herkesin, bu çalışmalardan, onlar adına içtenlikle arzuladığımız kadar büyük bir yarar elde edebilmesi için, atlanmış pasajları uygun yerlere yerleştirmesini ve araya sızan basım yanlışlarını dikkatlice düzeltmesini diliyoruz. Bunların bir kısmı, baktığında herkesin kolaylıkla görebileceği üzere, tanıtlamanın gücünü ve Yazarın ne demek istediğini algılamanın önünde bir engel oluşturabilecek türdendir.

Geometrik Yöntemle Tanıtlanmış Descartes Felsefesinin İlkeleri

Kısım 1

Giriş

Önermeler ve tanıtlamalarına gelmeden önce Descartes'ın neden her şeyden kuşku duyduğuna, bilimlerin sağlam temellerini nasıl attığına ve son olarak kendini tüm kuşkulardan nasıl kurtardığına yönelik kısa bir açıklama yapmanın yararlı olacağını düşündüm. Doğrusu, bu tür bir sunumun gerektireceği uzunluğun, tıpkı bir tablodaki gibi, tek bir bakışta görülmesi gereken şeyleri doğru dürüst anlamaya engel oluşturacağını düşünmeseydim, tüm bunları matematiksel bir düzen içinde sıralamış olmam gerekirdi.

Öyleyse, Descartes şeylere ilişkin soruşturmasında güvenle ilerleyebilmek için,

1- Tüm önyargıyı bir yana bırakmaya,
2- Her şeyin üzerinde yükseleceği temelleri bulmaya,
3- Yanılgının nedenini ortaya çıkarmaya,
4- Her şeyi açık ve seçik anlamaya çalıştı.

Birinci, ikinci ve üçüncü amaçlarına ulaşmak için, işe her şeyden kuşku duyarak başlar; elbette bunu tek amacı kuşku duymak olan bir Kuşkucu

gibi yapmaz; amacı, zihnini tüm önyargılardan arındırıp, sonunda, bilimlerin sağlam ve sarsılmaz temellerini bulabilmektir, çünkü bunlar varsa, bu yolla onları ıskalaması olanaksızdır. Bilimlerin gerçek ilkeleri, tanıtlama gerektirmeyecek, kuşkuya yer bırakmayacak ve onlar olmadan bir şeyin tanıtlanamayacağı kadar açık ve kesin olmalıdır. Uzunca bir kuşku döneminden sonra bu ilkeleri buldu. Onları bulduğunda, doğruyu yanlıştan ayırt etmesi, yanılgının nedenini ortaya çıkarması ve böylelikle, yanlış ve kuşkulu olanın doğru ve kesin sayılmasına karşı önlemler alması zor olmadı.

Dördüncü ve sonuncu amacına, yani her şeyi açık ve seçik anlama amacına ulaşmak için başlıca kuralı, diğer tüm ideaların kendilerinden bileştirildiği basit ideaları tek tek saymak ve herbirini ayrı ayrı incelemekti. Çünkü, basit ideaları açık ve seçik algılayabildiğinde, kuşkusuz ki, bu basit idealardan bileşmiş olan diğer tüm ideaları da aynı açıklık ve seçiklikle anlayacaktı. Programının ana hatlarını böylece belirttikten sonra, Descartes'ın nasıl her şeye kuşkuyla yaklaştığını, bilimlerin gerçek ilkelerini nasıl bulduğunu ve kendisini kuşkunun güçlüklerinden nasıl kurtardığını kısaca açıklayacağım.

Her Şeyden Kuşku

Öyleyse, o zamana kadar doğada var olduğunu düşündüğü, ilk olarak duyularıyla algıladığı tüm o şeyleri; gök, yer ve benzeri şeyleri ve kendi bedenini bile gözden geçirir. Ve onların kesinliğinden kuşkulanır, çünkü duyuların zaman zaman onu yanılttığını gözlemlemiş ve rüyalarında sıklıkla, pek çok şeyin gerçekten kendi dışında var olduğuna inanmıştır. Ve son olarak şu da vardır ki, uyanık olduklarında bile çok önceden kaybetmiş oldukları uzuvlarında acı duyduklarını söyleyenleri duymuştur. Bu yüzden, kendi bedeninin var olduğundan bile kuşku duyabilirdi, ki bu nedensiz yere değildi. Tüm bunları göz önüne aldığında, haklı olarak, duyuların, kuşku götürür oldukları için tüm bilimin üzerinde yükseleceği çok sağlam temeller olmadığı ve kesinliğin, daha fazla güven duyabileceğimiz başka ilkelere bağlı olması gerektiği sonucuna vardı. Soruşturmasına devam edip, ikinci olarak, genel olarak cisimsel doğa, onun uzamı, benzer biçimde şekli, niceliği, vs., gibi her türlü tümeli ve tüm matematiksel doğruları ele alır. Her ne kadar duyularıyla edindiği herhangi bir şeyden daha kesin göründülerse de, bunlardan da kuşku duymak için yine bir neden buldu; başkaları bunlarla ilgili bile yanılgıya düşmüştü. Ve özellikle güçlü bir nedeni vardı, onu olduğu gibi yaratmış olan, her şeye gücü yeten ve

dolayısıyla ona çok açık gözüken şeyler konusunda bile aldanmasına yol açmış olabilecek bir Tanrı'nın varlığına ilişkin zihnine yerleşmiş eski bir inanış. Demek ki, her şeyden böylece kuşku duydu.

Tüm Bilimin Temelinin Bulunuşu

Bilimlerin gerçek ilkelerini bulabilmek için düşüncesinin kapsamı içinde olabilecek olan her şeyden kuşku duymuş olup olmadığını sorarak ilerledi; böylelikle, olur ya, orada henüz kuşku duymadığı bir şey kalmışsa bunu ortaya çıkarabilirdi. Çünkü, böyle kuşku içindeyken, sözü geçen ya da diğer herhangi bir nedenle kendisinden kuşku duyulamayacak bir şey bulması durumunda, haklı olarak, bunun, üzerine tüm bilgisini oturtabileceği bir temel olarak koyulması gerekir diye düşündü. Ve her ne kadar her şeyden kuşku duydu gibi gözükse de –çünkü yalnızca duyularıyla edindiği şeylerden değil, salt anlayışı ile algıladıklarından da kuşku duyuyordu–, yine de incelenecek bir şey vardı: bu şekilde kuşkulanmakta olan kendisi; baş, eller ve bedenin diğer parçalarından oluştuğu ölçüde değil (çünkü bunlardan kuşku duymuştu) yalnız kuşku duyduğu, düşündüğü, vs., ölçüde kendisi.*Yakından incelediğinde, sözü geçen herhangi bir nedenden ötürü bundan kuşku duyamayacağını anladı. Çünkü düşünüyorken, rüyada da olsa uyanık da olsa, yine de düşünüyordu ve vardı. Ve başkaları, ya da kendisi bile, diğer konularla ilgili olarak yanılmış olsalar da, yanılıyor olduklarından ötürü yine de vardılar. Onu bu konuda aldatacak kadar kurnaz bir yaratıcısı olabileceğini düşünemiyordu, çünkü kendisinin, aldatılıyor varsayıldığı sürece var olduğu kabul edilmeliydi. Sözün kısası, ne kadar düşünürse düşünsün, kuşku duymak için, aynı anda kendi varoluşunu en yüksek derecede kesin kılmayacak bir neden bulamadı. Gerçekten de, kuşku duymak için nedenler buldukça, onu kendi varoluşuna inandıracak da bir o kadar neden olacaktı. Böylece, kuşku duymak için ne yöne dönerse dönsün, yine de, Kuşku duyuyorum, düşünüyorum, öyleyse varım diye haykırmak durumunda kalmaktadır.

Bu gerçeği açıkça ortaya koymakla, aynı anda tüm bilimlerin temellerini ve tüm diğer doğruların ölçü ve kuralını da bulur:

Bu ilk ilke kadar açık ve seçik algılanan her şey doğrudur.

Buraya kadar söylenenlerden, bilimler için bundan başka bir temel olamayacağı, diğer her şey kolaylıkla kuşku konusu olabilecekken bundan hiçbir biçimde kuşku duyulamayacağı fazlasıyla açıktır. Ancak bu temelle ilgili olarak, kuşkulanıyorum, düşünüyorum, öyleyse varım deyiminin

büyük öncülü çıkarılmış bir kıyas olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Bir kıyas olsaydı öncüllerin 'öyleyse varım' sonucundan daha açık ve daha bilinir olması gerekirdi ve dolayısıyla 'varım' tüm bilginin başlıca temeli olmazdı. Dahası, doğruluğu yazarın çoktandır kuşkulu gördüğü tümel öncüllere bağlı olacağından, kesin bir sonuç olmazdı. Dolayısıyla 'düşünüyorum, öyleyse varım'; 'düşünürken varım' (*ego sum cogitans*) önermesine denk, tek bağımsız bir önermedir.

İkinci olarak, ileride karışıklığı önlemek için (çünkü bu açık ve seçik algılanması gereken bir şey), ne olduğumuzu bilmeliyiz. Çünkü, bu bir kez açık ve seçik anlaşıldığında, özümüzü diğerleriyle karıştırmayız. Bunu, daha önce söylenenlerden çıkarsamak için yazarımız şöyle devam eder:

Ruhunun bedeninin daha yoğun parçaları arasına yayılmış rüzgâr, ateş ya da eter gibi ince bir şey olduğu, bedeninin onun için ruhundan daha bilinir olduğu ve onu daha açık ve seçik algıladığı gibi, bir zamanlar kendisi hakkında sahip olduğu tüm düşünceleri anımsar ve tüm bunların, buraya kadar anlamış olduklarıyla bağdaşmadığını görür. Çünkü, bedeninden kuşku duyabiliyor ancak düşünüyor olduğu ölçüde özünden kuşku duyamıyordu. Dahası, bu şeyleri açık ve seçik algılamamıştı ve dolayısıyla, yönteminin gerekleri uyarınca onları yanlış sayıp reddetmeliydi. Bu yüzden, böyle şeylerin henüz bildiği kadarıyla kendisiyle ilgili olamayacağını anlayarak, kuşku duyamamış olduğu ve onu var olduğu sonucuna varmaya iten, bizzat özü ile ilgili bu şeyin ne olduğunu sordu. Bu türden şeyler arasında şunlar bulunuyordu: aldanmaya karşı önlemler almak istiyordu, pek çok şeyi anlamayı arzu ediyordu, anlayamadığı her şeyden kuşku duyuyordu, bu noktaya kadar yalnız bir şeyi olumlamıştı; tüm diğerlerini yadsıyor ve yanlış sayıp reddediyordu, birçok şeyi istemediği halde düşünüyordu ve son olarak, duyularından geliyor görünen pek çok şeyi gözlemliyordu.

Varoluşunu bunların her birinden eşit kesinlikle çıkarabildiği ve hiçbirini kuşkulu gördükleri arasında sayamadığı ve son olarak, tüm bunlar aynı yüklem altında düşünülebildiği için, bundan, doğru oldukları ve doğasına ait oldukları sonucu çıkmaktadır. Ve bu yüzden, her "düşünüyorum" dediğinde bundan, tüm şu düşünce kipleri de anlaşılıyordu; kuşku duyma, anlama, olumlama, yadsıma, isteme, istememe, imgeleme ve duyumsama. Burada, ileride zihin ve beden ayrımı tartışılırken çok yararlı olacak şu noktalara dikkat etmek önemlidir:

1- Bu düşünme kipleri henüz kuşkulu olan diğer konulardan bağımsız olarak, açık ve seçik bir biçimde anlaşılır.

2- Onları henüz kuşkulu olan diğer konularla birbirine karıştırırsak, onlarla ilgili açık ve seçik kavrayışımız bulanık ve karışık olacaktır.

Tüm Kuşkulardan Kurtuluş

Son olarak, kuşkulu gördüklerine ilişkin kesinliğe ulaşmak ve tüm kuşkuyu ortadan kaldırmak için, en eksiksiz Varlık'ın doğasını ve böyle bir varlığın olup olmadığını incelemeye koyulur. Çünkü, her şeyin gücüyle meydana geldiği ve korunduğu, ve aldatıcı olması doğasına aykırı olan en eksiksiz bir Varlık'ın olduğunu anladığında, bu, kendi nedenini bilmemesinden kaynaklanan kuşkusunun gerekçesini ortadan kaldıracaktır. Çünkü, doğruyu yanlıştan ayırt etme yetisinin ona, en yüksek derecede iyi ve doğru sözlü bir Tanrı tarafından, aldatılabilsin diye verilmemiş olduğunu bilecektir. Ve böylelikle, matematiksel doğrulardan ya da ona apaçık görünen şeylerden en ufak bir kuşku duyulamaz. Bunun üzerine, kuşkunun diğer nedenlerini ortadan kaldırmak için, nasıl zaman zaman yanılgıya düştüğümüzü sorgulamaya koyulur. Bunun nedeninin özgür istencimizi yalnızca karışık bir biçimde algıladıklarımızı bile onaylamak için kullanmamız olduğunu bulur bulmaz, bundan hemen, yalnız açık ve seçik algıladıklarını onaylaması durumunda ileride kendini yanılgıdan koruyabileceği sonucunu çıkarabildi. Bu, herkesin kendi başına kolaylıkla elde edebileceği bir şeydir, çünkü istencini denetleme ve böylelikle anlayış gücünün sınırları içinde kalmasını sağlama gücü vardır. Ancak, erken yaşlarımızda, kendilerinden kolaylıkla kurtulamadığımız bir dolu önyargıyla doldurulduğumuz için, onlardan kurtulmak ve açık ve seçik anladığımızın dışında hiçbir şeyi kabul etmemek için, tüm düşüncelerimizin kendilerinden bileştirildiği tüm basit nosyonları ve ideaları saymaya ve onları tek tek incelemeye geçer. Böylece, onların her birinde açık ve bulanık olanı gözlemleyebilecektir. Çünkü böylelikle, açık olanı bulanık olandan kolaylıkla ayırt edebilecek ve açık ve seçik düşünceler oluşturabilecektir. Dolayısıyla, ruh ve beden arasındaki gerçek ayrımı, duyularımızdan gelenlerden neyin açık neyin bulanık olduğunu ve son olarak, rüyada olmanın uyanıklıktan ayrıldığı yeri kolaylıkla bulacaktır. Artık, ne uyanık olduğundan kuşku duyabilir ne duyuları onu yanıltabilir. Böylelikle, kendini sıralanan kuşkulardan kurtarır.

Bitirmeden önce, sanırım, "Tanrı'nın varoluşu bizim için kendiliğinden bilinir olmadığından, öyle gözüküyor ki, ne herhangi bir şeyden emin olabilir, ne de Tanrı'nın varlığını bilebiliriz. Çünkü kesin olmayan (ve

kökenimizi bilmediğimiz ölçüde hiçbir şeyin kesin olmadığını söylemiş bulunuyoruz) öncüllerden kesin bir sonuç çıkarılamaz" şeklinde karşı çıkanlara doyurucu bir yanıt vermem gerekiyor.

Descartes, bu güçlüğü ortadan kaldırmak için şu şekilde karşılık verir: Kökenimizin yaratıcısının, bize en kesin gözüken konularda bile aldanabilecek bir biçimde bizi yaratıp yaratmadığını henüz bilmiyor olmamız, kendi başlarına ya da bir akıl yürütmeyle açık ve seçik anladığımız şeylerden kuşku duyabileceğimiz sonucunu hiçbir biçimde vermez. Yalnız doğru olduğu daha önce tanıtlanan şeylerden kuşku duyabiliriz; yani artık dikkatimizi onları çıkarsadığımız akıl yürütmeye vermediğimiz ve dolayısıyla nasıl çıkarsadığımızı unuttuğumuz bir sırada anımsayabileceğimiz şeylerden. Bu yüzden, Tanrı'nın varoluşu kendi üzerinden değil, ancak başka bir şey üzerinden bilinebiliyor olsa da, kendilerinden sonuca vardığımız tüm öncülleri dikkatlice izlememiz durumunda onun bilgisine erişebiliriz. Bkz. *İlkeler*, Kısım 1, Madde 13 ve "İkinci Küme İtirazlara Yanıt", no. 3 ve "Beşinci Meditasyon"un sonu.

Yine de, bazıları bunu doyurucu bulmadıkları için, başka bir yanıt vereyim. Daha önce varoluşumuzun kesinliği ve açıklığından konuşurken, zihnimizin gözünü ne yöne çevirdiysek, kuşkulanmak için bulduğumuz her nedenin, tam da kuşkulanmamıza yol açmakla bizi kendi varoluşumuza inandırmasından hareketle bu sonuca vardığımızı gördük. Kendi doğamızı göz önünde tuttuğumuzda da, doğamızın yaratıcısını kurnaz bir aldatıcı olarak düşündüğümüzde de, kısacası, kuşkulanmak için bize dışsal hangi nedeni ortaya attıysak bu böyleydi. Şimdiye kadar diğer herhangi bir konuda bunun böyle olduğunu görmemiştik. Örneğin, bir üçgenin doğasına baktığımızda üç açısının iki dik açıya eşit olduğu sonucuna varmak durumunda kalıyorsak da, kendimizi doğamızın yaratıcısı tarafından aldatılıyor varsaydığımızda aynı sonucu çıkaramıyoruz. Varoluşumuz ise tersine bu varsayımdan en kesin bir biçimde çıkmaktadır. Bu yüzden, zihin gözümüzü ne yöne çevirirsek çevirelim, bir üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olduğu sonucuna varmak zorunda kalmayız; tersine bundan kuşkulanmak için bir nedenimiz var; Tanrı'nın bir aldatıcı olduğunu düşünmemizi olanaksız kılacak bir Tanrı ideasına sahip değiliz. Çünkü, nasıl ki üçgen ideasına sahip olmayan biri için, üçgenin açılarının iki dik açıya eşit olmadığını düşünmek, olduğunu düşünmek kadar kolaysa, Tanrı'nın gerçek ideasına sahip olmayan için de –şu anda böyle bir ideamız olmadığını varsayıyoruz–, yaratıcısının aldatıcı olduğunu düşünmek, olmadığını düşünmek kadar kolaydır. Bu nedenle, tıpkı bizde bulunan üçgen ideasının bizi üç açısının

iki dik açıya eşit olduğu sonucuna götürmesi gibi, Tanrı'nın en yüksek derecede doğru sözlü olduğunu olumlamamızı sağlayacak açık ve seçik bir Tanrı kavrayışına sahip olmadığımız ölçüde, varoluşumuz dışında herhangi bir şeyden, tanıtlamasına ne kadar dikkatle bakarsak bakalım, mutlak olarak emin olamayacağımızı kabul ediyoruz. Ancak, bu yüzden hiçbir şeyin bilgisini elde edemeyeceğimizi kabul etmiyoruz. Çünkü, zaten söylenmiş olan her şeyden apaçık ortaya çıktığı gibi, bütün mesele şuna dayanıyor: Tanrı'nın bir aldatıcı olduğunu, Tanrı'nın bir aldatıcı olmadığını düşündüğümüz kadar kolay düşünmemize izin vermeyen, bizi O'nun en yüksek derecede doğru sözlü olduğunu olumlamak durumunda bırakan bir Tanrı kavrayışı oluşturabilmekteyiz. Böyle bir ideayı oluşturduğumuzda matematiksel doğrulardan kuşkulanmak için bir neden kalmayacaktır. Çünkü, şimdi zihin gözümüzü, bu doğrulardan birinden kuşku duymak üzere, ne yöne çevirirsek çevirelim, tıpkı varoluşumuz durumunda olduğu gibi, kendi başına bizi bu doğrunun en kesin bir doğru olduğu sonucuna götürmeyecek bir şey bulamayacağız. Örneğin, Tanrı ideasını bulduktan sonra bir üçgenin doğasına bakarsak, onun ideası bizi üç açısının iki dik açıya eşit olduğunu olumlamak durumunda bırakacaktır. Tanrı ideasına baktığımızda ise, bu da bizi O'nun en yüksek derecede doğru sözlü olduğunu, doğamızı yaratan ve onu sürekli koruyan olduğunu ve bu nedenle bu doğru hakkında bizi aldatmadığını olumlamaya itecektir. Ve (artık bulduğumuzu varsaydığımız) Tanrı ideasına bakıp O'nun aldatıcı olduğunu düşünmek, üçgen ideasına bakıp üç açısının iki dik açıya eşit olmadığını düşünmek kadar olanaksız olacaktır. Ve nasıl ki, doğamızı yaratanın bizi aldatıp aldatmadığını bilmememize rağmen, böyle bir üçgen ideası oluşturabiliyoruz, doğamızı yaratanın bizi her konuda aldattığından kuşku duyuyor olsak da, açık bir Tanrı ideasına ulaşıp onu önümüze koyabiliriz. Ve, şimdi gösterildiği gibi, bu idea, bizde bulunduğu durumda, onu ne yolla edinmiş olursak olalım, tüm kuşkuları ortadan kaldırmak için yeterli olacaktır. Bunların üzerinde durduğumuza göre ortaya atılan güçlüğü şu şekilde yanıtlıyorum. Herhangi bir şeyi, Tanrı'nın varoluşunu bilmediğimiz değil (çünkü bundan söz etmedim), açık ve seçik bir Tanrı ideasına sahip olmadığımız sürece kesin olarak bilemeyiz. Bu yüzden, eğer biri bana karşı çıkmak isterse argümanı şöyle olmak durumunda olacaktır: "Açık ve seçik bir Tanrı ideasına sahip oluncaya dek herhangi bir şeyden emin olamayız. Ama doğamızın yaratıcısının bizi aldatıp aldatmadığını bilmediğimiz sürece açık ve seçik bir Tanrı ideasına sahip olamayız. Bu yüzden, doğamızın yaratıcısının bizi aldatıp aldatmadığını bilmediğimiz

sürece herhangi bir şeyden emin olamayız, vs." Bunu, büyük öncülü kabul ederek ve küçük öncülü yadsıyarak yanıtlıyorum. Çünkü, doğamızın yaratıcısının bizi aldatıp aldatmadığını bilmesek de, üçgenin açık ve seçik bir ideasına sahibiz; ve böyle bir Tanrı ideamızın olması durumunda, biraz önce ayrıntılı olarak gösterdiğim gibi, O'nun varoluşundan ya da herhangi bir matematiksel doğrudan kuşku duyamayız.

Bu önsözden sonra şimdi çalışmamızın kendisine geçiyorum.

TANIMLAR

1- Düşünce sözcüğü ile, içimizde olan ve dolaysızca bilincinde olduğumuz her şeyi anlıyorum. Öyleyse, istenç, anlayış, imgelem ve duyuların tüm işlemleri düşüncedir. Ancak, onların sonuçları olanları dışarıda bırakmak için 'dolaysızca'yı ekledim. Örneğin, istemli hareketin başlama noktası düşüncedir, ama yine de kendinde düşünce değildir.

2- İdea sözcüğü ile, bir düşüncenin biçimini, dolaysız algısı üzerinden o aynı düşüncenin bilincinde olduğum biçimini anlıyorum.

Bu nedenle, bir şeyi sözcüklerle, ne dediğimi bilerek anlattığımda, bunu yapabiliyor olmam, sözcüklerle demek istenen o şeyin ideasının bende bulunduğunun kesin olduğunu gösterir. Bu yüzden 'idealar' terimini, basitçe, imgelemde çizilmiş imgeler için kullanmıyorum; doğrusu burada bunlara, cisimsel imgelemde (yani beynin bir bölümünde) çizildikleri ölçüde 'idealar' demiyorum, yalnızca, zihin beynin o bölümüne yöneldiğinde biçimlerini ona ilettikleri ölçüde 'idealar' diyorum.

3- Bir idea'nın nesnel gerçekliği ile, ideanın sunduğu şeyin, ideada olduğu ölçüde varlığını anlıyorum.

'Nesnel eksiksizlik', 'nesnel sanat' ve benzerlerinden de aynı şekilde konuşabiliriz. Çünkü ideaların nesnelerinde bulunuyor olarak algıladığımız her şey nesnel olarak ideaların kendisindedir.

4- Aynı şeyler için, ideaların nesnelerinde, nesnelerde onları algıladığımız gibi olduklarında biçimsel olarak; nesnelerde elbette onları algıladığımız gibi değil ama bu türden şeylerin yerini alabilecek ölçüde olduklarında daha yüksek düzeyde bulunduğu söylenir.[3]

Nedenin, etkisinin eksiksizliklerini ondan daha yüksek bir düzeyde içerdiğini söylediğimde, demek istediğimin, nedenin etkinin eksiksizlik-

3) Descartes'ın konuyla ilgili tartışması için 3. Meditasyona bakınız. "Bu türden şeyler'" ile demek istenen nesnede bulunuyor (olarak) algıladıklarımızdır. (ç.n.)

lerini, etkinin kendisinin içerdiğinden daha yüksek derecede bir kusursuzlukla içerdiği olduğunu unutmayalım. (Ak. 8'e de bakınız.)

5- İçinde, onda dolaysızca bulunuyor olarak algıladığımız bir şey bulunan ya da algıladığımız (yani gerçek ideası bizde bulunan bir özellik, nitelik ya da yüklem) bir şeyin onun aracılığıyla var olduğu her şeye Töz denir.

Çünkü, kesin bir dille söylersek, tözün kendisi hakkında, onun içinde algıladığımız (yani idealarımızdan birinde nesnel olarak bulunan) o şeyin biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde bulunduğu bir şey olduğu dışında bir ideamız yok.

6- İçinde düşüncenin dolaysız bir biçimde bulunduğu töze Zihin diyoruz.

Burada 'Ruh' yerine 'Zihin (*mens*)'den bahsediyorum çünkü 'ruh' (*anima*) sözcüğü belirsizlik içerir ve sıklıkla cisimsel şeyler için kullanılır.[4]

7- Uzamın ve şekil, konum, yer değiştirme gibi uzamı varsayan ilineklerin dolaysız öznesi olan töze Cisim denir.

Zihin denilen ve cisim denilen şeylerin bir ve aynı töz mü yoksa iki ayrı töz mü olup olmadıkları sonra ele alınacak.

8- Kendi başına en yüksek derecede eksiksiz olduğunu anladığımız ve kendisinde bir kusur, yani eksiksizliğinde bir sınırlama gerektirecek hiçbir şey düşünmediğimiz töze Tanrı diyoruz.

9- Bir şeyin, bir şeyin doğası ya da kavramında içerildiğini söylediğimizde, bu, onun o şey için doğru olduğunu, yani o şeyle ilgili gerçekten doğrulanabileceğini söylemekle aynı şeydir.

10- Herbiri diğeri olmadan var olabildiğinde, iki tözün gerçekte ayrıldıkları söylenir.

Burada Descartes'ın postülalarını ele almadık, çünkü bundan sonra söylediklerimizde onlardan herhangi bir sonuç çıkarmıyoruz. Ancak, okuyucudan onları okumasını ve dikkatlice düşünmesini istiyoruz.

AKSİYOMLAR

1- Bilinmeyen bir şeyin bilgisine ve kesinliğine, kesinlik ve bilgi bakımından ona önceliği olanın bilgisi ve kesinliği üzerinden ulaşırız.

4) Descartes, Mersenne'e yazdığı 21 Nisan 1641 tarihli mektubunda Latincede *anima*'nın "hava" ya da "soluk" anlamına geldiğini ve zihin için kullanılmasının bu asıl anlamından aktarım yoluyla olduğunu belirtir. Bu yüzden Latince *mens* sözcüğünün, *anima*'nın tersine, cisimsel olana göndermeyapmadığı için herhangi bir anlam karışıklığı taşınaması nedeniyle, zihin kavramının karşılığı olarak daha uygun olduğunu düşünür. (Edwin Curley)

2- Bedenimizin varoluşundan kuşku duymamıza yol açan nedenler vardır.

Bu aslında Giriş'te gösterildi ve bu yüzden burada bir aksiyom olarak alıyoruz.

3- Bizde, zihin ve beden dışında bir şey varsa, bu bizim için zihin ve bedenden daha az bilinirdir.

Bu aksiyomların, dışımızdaki şeylerle ilgili herhangi bir şeyi değil, yalnız düşünen şeyler olduğumuz ölçüde kendimizde bulduklarımızla ilgili olan şeyleri doğruladığı belirtilmelidir.

ÖNERME 1

Var olduğumuzu bilmediğimiz sürece, herhangi bir şeyden mutlak olarak emin olamayız.

Tanıtlama

Bu önerme kendiliğinden açıktır. Çünkü, olduğunu mutlak olarak bilmeyen, olumlayan ya da yadsıyan bir varlık olduğunu, yani kesinlikle olumladığını ve yadsıdığını da bilmez.

Burada, birçok şeyi var olduğumuz olgusuna bakmadan büyük bir kesinlikle olumlayabilir ya da yadsıyabilirsek de, bu olgu kuşku duyulamaz bir şey olarak varsayılmadıkça, her şeyden kuşku duyulabileceğini belirtelim.

ÖNERME 2

Varım, kendiliğinden açık olmalıdır.

Tanıtlama

Bu yadsınırsa, o zaman Varım, ancak bizde bilgisinin ve kesinliğinin Varım'a önceliği olacak olan başka bir şey yoluyla bilinecektir (Aks. 1), ki bu saçmadır (Ön. 1). Bu nedenle, kendiliğinden açık olmalıdır. Q.E.D.[5]

5) *Quod erat demonstratum:* Tanıtlanacak olan buydu anlamına gelen Latince deyim. (ç.n.)

ÖNERME 3

Varım, Ben bedenden oluşan bir şey olduğu ölçüde bir ilk ilke değildir ve kendisi üzerinden bilinmez.

Tanıtlama

Bedenimizin varoluşundan kuşku duymamıza yol açan belli şeyler vardır (Ak. 2). Bu nedenle, bununla ilgili kesinliğe ancak bilgi ve kesinlik bakımından ona önceliği olan başka bir şeyin bilgi ve kesinliği üzerinden ulaşabiliriz (Aks. 1). Bu nedenle, bedenden oluşan bir şey olduğum ölçüde, varım bir ilk ilke değildir ve kendisi üzerinden bilinmez. Q.E.D.

ÖNERME 4

Varım ancak düşündüğümüz ölçüde ilk bilinen ilke olabilir.

Tanıtlama

Cisimsel ya da cisimden oluşan bir şeyim yargısı bir ilk bilinen ilke değildir (Ön. 3), ne de zihin ve beden dışında herhangi bir şeyden oluştuğum ölçüde varoluşumdan eminim. Çünkü zihin ve bedenden başka bir şeyden oluşuyorsak, bu bizim için cisimden daha az bilinir bir şeydir (Aks. 3). Bu nedenle, varım, ancak düşündüğümüz ölçüde ilk bilinen şey olabilir. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Bu söylenenden, zihnin, ya da düşünen bir şeyin, bedenden daha iyi bilindiği açıktır. Ancak daha fazla açıklama için *İlkeler*'in 1. kısmının 11. ve 12. maddelerini okuyunuz.

NOT

Herkes, olumladığını, yadsıdığını, kuşku duyduğunu, anladığını, imgelediğini, vs., ya da kuşku duyarak, anlayarak, olumlayarak, vs., kısacası, düşünerek var olduğunu en yüksek kesinlikle algılar. Bu kuşku konusu da yapılamaz. Bu nedenle, 'Düşünüyorum' ya da düşünürken

varım, tüm felsefenin biricik ve en kesin temelidir (Ön. 1). Bilimlerde en yüksek kesinliğe ulaşabilmenin tek yolu, aradığımız ve arzuladığımız her şeyi en güçlü ilk ilkelerden çıkarsamak ve çıkarımları kendilerinden çıkarıldıkları ilk ilkeler kadar açık ve seçik yapmaktır. Bu nedenle, şu açık ki, bizim için ilk ilkeyle eşit düzeyde apaçık olan ve aynı açıklık ve seçiklikle algıladığımız her şeyi ve yine bu ilk ilkeyle, ondan kuşku duymak zorunda kalmadan kendisinden kuşkulanamayacağımız ölçüde uyuşan her şeyi en kesin bir biçimde doğru kabul etmeliyiz. Ancak bu konuları gözden geçirirken en yüksek dikkatle ilerleyebilmek adına, ilk aşamada, yalnız herkesin, düşünmekte olduğu ölçüde kendi içinde gözlemlediği şeyleri eşit derecede apaçık ve eşit derecede açık ve seçik algılanmış şeyler olarak kabul edeceğim. Şunu ya da bunu istediği, şu ya da bu türden ideaları olduğu, bir ideanın kendisinde bir diğerinden daha fazla gerçeklik ve eksiksizlik içerdiği; yani daha açık söylenirse, tözün varlık ve eksiksizliğini nesnel olarak içerenin yalnızca bir ilineğin nesnel eksiksizliğini içerene oranla çok daha eksiksiz olduğu ve son olarak en yüksek derecede eksiksiz varlık ideasının tüm idealarının en eksiksizi olduğu gibi şeyleri. Bunları salt eşit kesinlik ve açıklıkla değil, belki daha da seçik algıladığımızı söylüyorum, çünkü bunlar, yalnız düşündüğümüzü değil, ne şekilde düşündüğümüzü de doğrulayan şeylerdir. Bundan başka şunu da söyleyelim ki, aynı anda bizim bu sarsılmaz temelimize kuşku düşürmeden kendisinden kuşku duyulamayacak şeyler de bu ilk ilke ile bağdaşır. Örneğin, eğer birisi bir şeyin hiçbir şeyden gelip gelemeyeceği konusunda kuşkuluysa, o, bizim düşündüğümüz sürece var olup olmadığımızdan da kuşku duyabilir. Çünkü, eğer hiç hakkında bir şey –tam olarak, hiçbir şeyin bir şeyin nedeni olabileceğini– ileri sürebiliyorsam, aynı zamanda ve aynı hakla bunu düşünce için de yapabilir ve düşündüğüm sürece hiç olduğumu söyleyebilirim Bunu olanaksız bulduğumdan, bir şeyin hiçbir şeyden gelebileceğini düşünmek de benim için olanaksız olacaktır. Bu düşüncelerle, şu anda bize daha ileriye gidebilmemiz için zorunlu görünen şeyleri bir sıra içinde listelemeye ve aksiyomlara eklemeye karar verdim. Çünkü bunlar gerçekten de "İkinci Küme İtirazlara Yanıt"ın sonunda Descartes tarafından aksiyomlar olarak ileri sürülür ve onun hedeflediğinden daha fazla bir kesinlik de hedeflemiyorum. Bununla birlikte, izlemekte olduğumuz sıradan uzaklaşmamak adına, onları daha bir açık kılmaya ve birinin diğerine ve tümünün bu tek ilk ilkeye, 'düşünürken varım'a nasıl dayandığını ya da onların nasıl ilk ilkeninki ile aynı derecede kesinlik ve akla uygunluk taşıdıklarını göstermeye çalışacağım.

DESCARTES'TAN ALINAN AKSİYOMLAR

4- Farklı gerçeklik ya da varlık dereceleri vardır. Töz, ilinek ya da kipten ve sonsuz töz sonlu tözden daha fazla gerçekliğe sahiptir. Bu nedenle, töz idesinde ilinek idesinden ve sonsuz töz idesinde sonlu töz idesinden daha fazla nesnel gerçeklik vardır.

Bu aksiyomu, yalnızca, düşünce kipleri oldukları için var olduklarını kesin olarak bildiğimiz idealarımıza bakarak biliriz. Çünkü biz, töz ideasının tözle ve kip ideasının kiple ilgili ne kadar gerçeklik ya da eksiksizliği olumladığını biliyoruz. Bu böyle olduğundan zorunlu olarak şunu da anlıyoruz ki, töz ideası, bir ilinek vs., ideasından daha fazla nesnel gerçeklik içerir. (Ön. 4, Not'a bakınız)

5- Düşünen bir şey, kendisinde olmayan bir eksiksizliği bilmesi durumunda, gücü yetiyorsa, bunu hemen kendisine verecektir.

Bunu herkes, düşünen bir şey olduğu ölçüde, kendi içinde gözlemler. Bu nedenle (Ön. 4 Not), bunu en kesin bir biçimde bilmekteyiz. Ve aynı nedenle, sıradaki şu aksiyomu da aynı kesinlikle biliriz:

6- Her şeyin ideası ya da kavramında, olanaklı olsun zorunlu olsun, varoluş içerilir. (Descartes'ın 10. aksiyomuna bakınız)

Zorunlu varoluş Tanrı, yani en yüksek derecede eksiksiz varlık, kavramında içerilir; çünkü öbür türlü eksik olarak düşünülmüş olurdu ki, bu burada düşündüğümüzü varsaydığımıza aykırıdır. Olumlu ya da olanaklı varoluş sınırlı bir şeyin kavramında içerilir.

7- Herhangi bir şeyin ve bir şeyin edimsel olarak var olan herhangi bir eksiksizliğinin var olma nedeni, hiç, yani var olmayan bir şey olamaz.

Önerme 4'ün Not'unda, bu aksiyomun bizim için Düşünürken Varım kadar açık olduğunu gösterdim.

8- Bir şeyde gerçeklik ya da eksiksizlik adına ne varsa, onun ilk ve upuygun nedeninde ya biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde bulunur.

'Daha yüksek düzeyde' ile, nedenin etkinin gerçekliğini ondan daha eksiksizce içermesi durumunu anlıyorum. 'Biçimsel olarak' ile, nedenin etkinin gerçekliğini aynı eksiksizlikle içermesi durumunu anlıyorum.

Bu aksiyom bir öncekine bağlıdır. Çünkü, nedende hiçbir şey olmadığı ya da etkide olduğundan daha az şey olduğu varsayılsaydı, nedendeki hiçbir şey etkinin nedeni olmazdı. Ancak, bu saçmadır (Aks. 7). Bu nedenle, belli bir etkinin nedeni herhangi bir şey olamaz; o, tam olarak, etkide bulunan eksiksizliği kendisinde daha yüksek düzeyde ya da en azından biçimsel olarak içeren bir şey olmalıdır.

9- İdealarımızın nesnel gerçekliği, aynı gerçekliği yalnız nesnel olarak değil, aynı zamanda biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içeren bir neden gerektirirler.

Onu birçok kişi yanlış kullanıyor olsa da, bu aksiyom evrensel olarak kabul görmüştür, çünkü birisi yeni bir şeyi düşündüğünde, herkes bu kavram ya da ideanın nedenini bilmek ister. Ve o kavramda nesnel olarak içerilen oranda gerçekliği, biçimsel ya da daha yüksek düzeyde içeren bir nedeni saptayabildiğimizde bununla yetiniriz. Descartes'ın *İlkeler*, kısım 1, madde 17'de ortaya koyduğu bir makine örneği bunu oldukça iyi açıklar. Benzer bir biçimde, insanın düşüncesi ve bedenine ilişkin idealarının nereden geldiğini soran biri, idealarının nesnel olarak içerdiği her şeyi biçimsel olarak içerdiği ölçüde kendisinden geldiğini görmemezlik edemez. Bu nedenle, bir insan kendisinin içerdiği biçimsel gerçeklikten daha fazla nesnel gerçeklik içeren bir ideaya sahip olsaydı, doğal ışık bizi insanın dışında bir nedeni; bütün o eksiksizliği biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içeren bir nedeni aramaya götürürdü. Ve kimse bugüne kadar, o neden dışında, bu kadar açık ve seçik kavradığı bir başka nedeni saptamadı.

Bundan başka, bu aksiyomun doğruluğuna gelince, o da öncekilere dayanır. Aksiyom 4'e göre, idealarda değişik gerçeklik ya da varlık dereceleri vardır. Bu nedenle (Ak. 8), eksiksizlik dereceleri uyarınca daha eksiksiz bir neden gerektirirler. Ancak, idealarda gözlemlediğimiz gerçeklik dereceleri,[6] düşünce kipleri olarak düşünüldükleri ölçüde değil, biri tözü diğeri tözün yalnızca bir kipini temsil ettiği ya da kısaca şeylerin imgeleri olarak alındıkları ölçüde idealarda olduğundan, ideaların, şimdi gösterdiğimiz üzere, herkesin doğal ışıkla açık ve seçik olarak anladığından, yani onlarda nesnel olarak bulunan aynı gerçekliği biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içerenden başka bir ilk nedeni olamayacağı çok açıktır. Bu sonucu daha açıkça anlaşılır kılmak için onu bir iki örnekle göstereceğim. Eğer birisi aynı kişinin temize çektiği iki kitap görürse (birinin seçkin bir filozofa diğerinin boş konuşan birine ait olduğunu düşünelim) ve sözcüklerin (sembol oldukları ölçüde) anlamına değil de yalnız yazının biçimine ve harflerin düzenine dikkat ederse, aralarında, onu, onlar için değişik nedenler aramaya itecek bir ayrım bulamayacaktır. Kitaplar ona, aynı nedenle ve aynı tarzda yazılmış gibi gözükeceklerdir.

6) Bundan, düşünüyor olduğumuz ölçüde onu kendimiz deneyimlediğimiz için de eminiz. Önceki Not'a bakınız. (Spinoza)

Ancak sözcüklerin anlamına ve dile dikkat etmesi durumunda, aralarında epey bir ayrım bulacaktır. Kitaplardan birinin ilk nedeninin, diğerinin ilk nedeninden çok ayrı olduğu ve nedenlerden birinin, iki kitabın dili ya da semboller olarak alınan sözcüklerinin anlamı birbirlerinden ayrıldığı ölçüde, gerçekte daha eksiksiz olduğu sonucuna varacaktır. Kitapların ilk nedeninden söz ediyorum ve her ne kadar çok açık olduğu üzere, bir kitabın diğerinden kopyalanabileceğini kabul etsem, hatta varsaysam da, bu zorunlulukla bir tane olmalıdır. Aynı şey, bir portre, diyelim ki bir prensin portresi, örneği üzerinden de açıkça gösterilebilir. Salt yapıldığı malzemeye bakmamız durumunda, o ve diğer portreler arasında bizi değişik nedenler aramaya itecek bir ayrım bulamayız. Gerçekten de, bizi onun bir benzerinden, benzer olanın da bir başkasından ve bunun da bu böyle sonsuzca gidecek şekilde, başkasından kopyalandığını düşünmekten alıkoyacak hiçbir şey olmayacaktır. Çünkü, üretimi için çizgilerden başka bir neden gerekmediğini görürüz. Ancak, resme bir şeyin resmi olarak baktığımızda, resmin temsili olarak içerdiğini biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içeren bir ilk neden aramak durumunda kalırız. Bu aksiyomu aydınlığa kavuşturmak ve pekiştirmek için başka ne söylemek gerekir bilmiyorum.

10- Bir şeyi korumak için gerekli olan neden, başlangıçta onu var etmek için gerekli olandan daha az değildir.

Şu dakikada düşünüyor olmamız olgusundan bundan böyle düşünüyor olacağımız zorunlu olarak çıkmaz. Çünkü düşüncemizle ilgili kavramımız düşüncenin zorunlu varoluşunu kapsamaz ya da içermez. Var olmadığını varsaysam bile, düşünceyi açık ve seçik olarak kavrayabilirim.[7] Şimdi, her nedenin doğası, etkisinin eksiksizliğini kendisinde içermeli ya da kapsamalıdır (Aks. 8). Öyleyse açık ki, bizde ya da dışımızda henüz anlamadığımız, kavramı ya da doğası varoluşu içeren ve düşüncemizin var olmaya başlamasının ve var olmayı sürdürmesinin nedeni olan bir şey olmalıdır. Çünkü, düşüncemiz var olmaya başlasa da, doğası ve özü, bundan ötürü, var olmadan önce kapsadığından daha fazla zorunlu varoluş kapsamaz ve bu yüzden, varoluşunu sürdürebilmek için, var olmaya başlaması için gerekli olan gücün aynısına gereksinimi vardır. Ve burada düşünceye ilişkin söylediğimiz şey, özü varoluşunu kapsamayan her şey için söylenmelidir.

11- Var olan her şey için, var olmasının nedeni (ya da gerekçesi) sorulabilir. (Descartes'ın 1. aksiyomuna bakınız.)

7) Herkes, düşünen bir şey olduğu ölçüde bunu kendi içinde bulur. (Spinoza)

Var olmak olumlu bir şey olduğundan, nedeninin hiç olduğunu söyleyemeyiz (Aks. 7). Bu nedenle, varoluşunun olumlu bir neden ya da gerekçesi olmalıdır ve bu ya dışsal (yani söz konusu şeyin kendisinin dışında) ya da içsel (yani var olan şeyin kendisinin doğası ve tanımının içinde) olmalıdır.

Sıradaki dört önerme Descartes'tan alınmıştır.

ÖNERME 5

Tanrı'nın varoluşu, yalnızca doğasının göz önünde bulundurulmasıyla bilinir.

Tanıtlama

Bir şeyin bir şeyin doğası ya da kavramında bulunduğunu söylemek, onun o şeyle ilgili olarak doğru olduğunu söylemekle aynı şeydir (Tan. 9). Tanrı kavramında zorunlu varoluş içerilir (Aks. 6). Bu nedenle, Tanrı'yla ilgili olarak, O'nda zorunlu varoluş bulunduğunu ya da var olduğunu söylemek doğrudur.

NOT

Bu önermeden pek çok önemli sonuç çıkar. Gerçekten de, O'nun yüklemleriyle ilgili olarak, bizi O'nun sevgisine ve dolayısıyla en yüksek kutluluğa götüren bilgimizin neredeyse tümü, varoluşun Tanrı'nın doğasıyla ilgili olduğu ya da Tanrı kavramının, tıpkı bir üçgen kavramının üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olmasını içermesi gibi, zorunlu varoluşu içerdiği ya da varoluşunun, tıpkı özü gibi, ezelî bir doğru olduğu gerçeğine dayanır. Bu yüzden, insanoğlunun bu konuda bizim görüşümüzü benimsemesi arzu edilecek bir şeydir. Bunun, herkesçe kolaylıkla anlaşılmasını engelleyen bazı önyargıların olduğunu elbette kabul ediyorum. Yine de, iyi niyetle ve yalnız gerçek aşkı ve kendi gerçek yararının itkisiyle konuya daha yakından bakar ve "5. Meditasyon" ve "Birinci Küme İtirazlara Yanıtlar"da anlatılanlar ve yine Ek bölümümüzün 2. kısım 1. bölümünde Öncesizlik-Sonrasızlık ile ilgili söylediklerimiz üzerine düşünürse, herkes kuşkusuz ki konuyu oldukça açık bir biçimde anlayacak ve (kuşkusuz insanın kutluluğunun ilk temeli olan) bir Tanrı ideasının olduğundan hiçbir biçimde kuşku duyamayacaktır. Çünkü, Tanrı'nın,

diğer şeylerden varoluş ve öz bakımından tümüyle ayrı olduğunu anladığı anda, Tanrı ideasının diğer şeylerin idealarından çok ayrı olduğunu da görecektir. Bu yüzden, okuyucuyu bu konuyla daha fazla oyalamaya gerek olmadığını düşünüyoruz.

ÖNERME 6

Tanrı'nın varoluşu, salt, ideasının bizde bulunması olgusundan *a posteriori* tanıtlanır.

Tanıtlama

İdealarımızdan herhangi birinin nesnel gerçekliği, kendisinde bu aynı gerçekliğin yalnız nesnel olarak değil, biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içerildiği bir neden gerektirir (Aks. 9). Ancak bizim Tanrı ideamız var (Tan. 2 ve 8) ve bu ideanın nesnel gerçekliği bizde biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde içerilmemektedir (Aks. 4), ne de bu Tanrı'nın kendisinden başka bir şeyde içerilebilir (Tan. 8). Bu yüzden, bizdeki bu Tanrı ideası, nedeni olarak Tanrı'yı gerektirir ve bu nedenle, Tanrı vardır (Aks. 7).

NOT

Herhangi bir Tanrı ideasına sahip olduklarını yadsıyan, ancak yine de O'na taptıklarını ve onu sevdiklerini söyleyenler vardır. Ve Tanrı'nın tanımını ve yüklemlerini gözlerinin önüne sersenız de, doğuştan kör bir adama renklerin ayrımlarını, onları bizim gördüğümüz biçimiyle öğretmeye uğraşsaydınız elde edeceğiniz başarıdan daha fazlasını yakalayamazsınız. Bununla birlikte, onları insanla hayvan arasında tuhaf bir yaratık türü olarak almak istemediğimiz için, sözlerine pek fazla kulak asmayacağız. Soruyorum; bir şeyin ideasını, onun tanımını vermek ve yüklemlerini açıklamak dışında nasıl bir yolla gösterebiliriz? Tanrı ideasının söz konusu olduğu durumda yaptığımız bu olduğuna göre, O'nun ideasına sahip olduklarını, salt O'nun imgesini beyinlerinde oluşturamamaları gerekçesiyle yadsıyanların dedikleriyle uğraşmamız gerekmiyor.

Bundan başka, Descartes, Tanrı ideasının nesnel gerçekliğinin bizde ne biçimsel olarak ne de daha yüksek düzeyde bulunmadığını göstermek için 4. aksiyomu alıntıladığında, herkesin, kendisinin sonsuz,

yani en yüksek derecede akıllı, güçlü vs., bir töz olmadığını bildiğini varsayar ve bunu yapmaya hakkı vardır. Çünkü düşündüğünü bilen, pek çok şeyden kuşku duyduğunu ve her şeyi açık ve seçik bir biçimde anlamadığını da bilir.

Son olarak, Tanım 8'den, bu kısmın 11. önermesinde ve Ek bölümün 2. kısmında da gösterdiğimiz gibi, birkaç tanrı değil yalnız bir Tanrı olabileceğinin açık bir biçimde çıktığını belirtelim.

ÖNERME 7

Tanrı'nın varoluşu, O'nun ideasına sahip olanlar olarak bizim var olmamız olgusundan da tanıtlanır.

NOT

Descartes bu önermeyi tanıtlamak için şu iki aksiyomu kullanır:

1) Daha büyük ve daha güç olanın olmasını sağlayabilen daha az olanın da olmasını sağlayabilir.

2) Tözü yaratmak ya da korumak, tözün yüklemlerini ya da özelliklerini yaratmak ya da korumaktan daha büyük bir iştir (Aks. 10).

Bu aksiyomlarla ne demek istediğini bilmiyorum. Neye zor neye kolay diyor? Bir şeyin kolay ya da zor olduğu mutlak olarak değil, yalnız nedenine göre söylenir.[8] Aynı şeyin aynı anda, değişik nedenlere göre kolay ve zor olduğu söylenebilir. Şimdi, eğer aynı nedenin etkisiyle yapılan şeylerden daha büyük çaba gerektirenlere (örneğin, elli kiloyu kaldırabilen bir kuvvet yirmi beş kiloyu iki kez daha kolay kaldıracaktır) zor, daha az çaba gerektirenlere kolay diyorsa, açık ki aksiyom mutlak olarak doğru değildir, ne de tanıtlamaya çalıştığını ondan tanıtlayabilir. Çünkü, kendimi koruma gücüm olsaydı bende olmayan tüm eksiksizlikleri kendime verme gücüm de olmalıydı (çünkü, bu sonuncusu ilki kadar güç gerektirmemektedir) dediğinde, kendimi korumak için harcadığım güçle, o kendimi korumak için gerekli olmasaydı pek çok şeyi çok daha kolay

8) Örnek olarak bir örümceği alalım; insanlara örmesi çok zor gelecek bir ağı kolaylıkla örer, öte yandan, belki melekler için olanaksız olacak pek çok şeyi yapmak da insanlara oldukça kolay gelir. (Spinoza)

yapabileceğime katılıyorum; ancak, örneğimizde açıkça görülebileceği gibi, onu kendimi korumak için kullanıyor olduğum sürece onu, ne kadar daha kolay olursa olsunlar, başka şeyler yapmak için de kullanabileceğime katılmıyorum. Ve düşünen bir şey olduğumdan, tüm gücümü kendimi korumaya harcayıp harcamadığını ve bunun kendime diğer eksiksizlikleri vermememin nedeni olup olmadığını zorunlulukla bilmem gerekir, demekle de güçlük ortadan kalkmaz. Çünkü, –söz konusu olanın bu değil de, bu önermenin zorunluluğunun bu aksiyomdan nasıl çıktığı olması bir yana– bunu bilseydim daha büyük bir varlık olurdum ve belki kendimi o daha büyük eksiksizlik içinde koruyabilmek için daha büyük güce gereksinim duyardım. Tözü yaratma ve korumanın, onun yüklemlerini yaratma ve korumaya göre daha güç bir iş olup olmadığını bilmiyorum. Daha açık ve daha felsefi terimlerle konuşmak gerekirse, bir tözün yüklemlerini koruyabilmesi için, kendini onunla koruyor olabileceği güç ve özün bütünü gerekir mi gerekmez mi bilmiyorum.

Ancak bunu bir yana bırakalım ve soylu yazarımızın demek istediğini, yani 'kolay' ve 'zor"dan ne anladığını daha ayrıntılı inceleyelim. Her ne kadar, "3. Meditasyon"da, "belki, bende olmayanları edinmenin zaten bende olanları edinmekten daha güç olduğunu düşünmek durumundayım. Çünkü, tersine, çok açık ki benim gibi bir varlığın, yani düşünen bir şeyin ya da tözün, hiçten ortaya çıkması, çıkmamasına göre çok daha zordur ..." derken, ilk bakışta öyle anlıyor gibi gözükse de, 'zor'dan olanaksız olanı (bu nedenle de olması herhangi bir şekilde düşünülemeyecek olanı) ve 'kolay'dan bir çelişki içermeyeni (ve bu nedenle olması kolaylıkla düşünülebilecek olanı) anladığını düşünmüyorum ve kendimi buna inandırmam da olanaksız, Bu, Yazarın sözleriyle uyumlu olmayacağı gibi dehasına da yakışmazdı. Çünkü, ilk noktayı geçersek, olanaklı ile olanaksız ya da düşünülebilir ile düşünülemez arasında hiçbir ilinti yoktur; tıpkı bir şey ile hiç arasında olmadığı gibi ve gücün, olanaksız şeylerle, yaratmanın ve oluşun olmayan varlıklarla olduğundan daha fazla ilgisinin olmaması gibi. Bu yüzden aralarında bir karşılaştırma yapılamaz. Dahası, ancak onların tümünü açık ve seçik olarak kavradığımda bir şeyleri karşılaştırabilir ve aralarındaki ilişkiyi anlayabilirim. Bu yüzden, olanaksızı yapabilen olanaklıyı da yapabilir gibi bir çıkarımı kabul etmiyorum. Şu nasıl bir çıkarım olurdu, soruyorum: Birisi kare daire yapabiliyorsa, merkezden çevreye çizilen tüm doğruların birbirine eşit olduğu bir daire de yapabilir. Ya da, biri, 'hiç'in etkilenmesini sağlayıp onu bir şey üretmek için malzeme olarak kullanabilirse,

bir şeyden bir şey yapma gücü de olacaktır. Çünkü, bu ve benzeri şeyler arasında herhangi bir uyuşma, andırım ya da benzerlik, ya da herhangi bir ilişki yoktur. Dediğim gibi, herkes bunu, konuya biraz dikkat etmesi halinde görebilir. Bu nedenle, böyle bir şeyin Descartes'ın dehasıyla pek bağdaştırılamaz olduğunu düşünüyorum.

Şimdi belirtilen iki aksiyomdan ikincisine bakarsam daha büyük ve daha zor ile demek istediğinin 'daha eksiksiz' ve daha az ve daha kolay ile demek istediğinin de 'daha az eksiksiz' olduğu görülüyor. Bu yine çok bulanık gözüküyor, çünkü öncekiyle aynı güçlük burada da var. Öncesinde olduğu gibi, daha büyük olanı yapabilenin aynı anda ve aynı çabayla (önermede varsayılması gerektiği gibi) daha az olanı yapabileceğini reddediyorum. Yine, "tözü yaratmak ve korumak, yüklemlerini yaratmak ve korumaktan daha büyük bir iştir" dediğinde yüklemlerle, kuşkusuz, tözde biçimsel olarak içerilen ve tözün kendisinden yalnız kavramsal soyutlamayla ayrılanı anlıyor olamaz. Çünkü bu durumda, tözü yaratmak yüklemleri yaratmakla aynı şey olurdu. Ne de, yine aynı mantıkla, demek istediği, tözün, özü ve tanımından zorunlulukla çıkan özellikleri olabilir. Başka bir tözün özellik ve yüklemlerinden söz ediyor olması –ki görünen o– ise çok daha düşük bir olasılıktır. Örneğin, kendimi, yani bir sonlu düşünen tözü, koruma gücüm olduğunu söyledim diye, özü özümden bütünüyle ayrı olan sonsuz tözün eksiksizliklerini kendime verme gücümün de olduğunu söyleyemem. Çünkü, onunla varlığımı koruduğum güç ya da öz, kendisi ile güçleri ve özellikleri arasında yalnız akıl açısından ayrım bulunan mutlak sonsuz tözün onunla kendini koruduğu güç ya da 'öz'den oldukça değişik türden bir güç ya da özdür.[9] Bu yüzden, kendimi koruduğumu varsaysaydım bile, kendime mutlak sonsuz tözün eksiksizliklerini verebildiğimi düşünmek istemem durumunda, kendimi, bütün özümü 'hiç'e indirgeyip sonsuz bir tözü baştan yaratabilir sayınam gerekirdi. Bu kuşkusuz, salt kendimi, yani sonlu bir tözü koruyabildiğimi varsaymaktan çok daha fazlası olurdu. Bu yüzden 'yüklemler' ya da 'özellikler' ile bunları demek isteyemeyeceğine gore, geriye tözün daha yüksek düzeyde içerdiği (zihindeki, bende olmadığını açıkça algıladığım şu ya da bu düşünce olarak) nitelikler kalıyor; ancak bir başka tözün daha yüksek düzeyde içerdiği (uzamda şu ya da bu hareket olarak) nitelikler değil (çünkü bu

9) Tözün onunla kendisini koruduğu gücün, özünden başka bir şey olmadığını unutmayalım. Bu, Ek Bölüm'de Tanrı'nın gücüyle ilgili tartışmamızda özellikle üzerinde duracağımız bir konudur. (Spinoza)

eksiksizlikler benim için, yani düşünen bir şey için eksiksizlik değildir dolayısıyla bende eksik değillerdir).

Ancak o zaman, bu aksiyomdan, Descartes'ın tanıtlamak istediğine, yani "kendimi koruyorsam açıkça en eksiksiz bir varlığa ait gördüğüm tüm eksiksizlikleri kendime verme gücüm de vardır"a, daha önce söylediklerimden de açıkça çıktığı üzere, hiçbir biçimde varılamaz. Bununla birlikte, konuyu tanıtlanmamış bırakmamak ve tüm karışıklığı önlemek adına öncelikle sıradaki yardımcı önermeleri tanıtlayıp 7 numaralı önermenin tanıtlamasını onlar üzerine kurmanın uygun olacağını düşündüm.

YARDIMCI ÖNERME 1

Bir şey doğası gereği ne kadar eksiksizse, kapsadığı varoluş da o kadar büyük ve zorunludur. Diğer taraftan, bir şey doğası gereği ne kadar zorunlu varoluş kapsarsa, o kadar eksiksizdir.

Tanıtlama

Varoluş her şeyin ideası ya da kavramında içerilir (Aks. 6). Öyleyse A'nın on derece eksiksizliği olan bir şey olduğunu düşünelim. Kavramı, eğer A beş eksiksizlik derecesi içeriyor sayılsaydı içereceğinden daha fazla varoluş içerir diyorum. Hiç'in var olduğunu ileri süremeyeceğimiz için, düşüncemizde A'nın eksiksizliğinden aldıkça ve böylece onu 'hiç'e, gittikçe daha çok katılır düşündükçe, varoluşunun olanağını da o ölçüde yadsırız (Ön. 4'ün Not'una bakınız). Bu yüzden, onun eksiksizlik derecelerinin sonsuzca azaltıldığını düşünürsek, A hiç varoluş içermeyecek, yani mutlak olarak olanaksız varoluş içerecektir. Ancak, öte yandan, eksiksizliklerini sonsuzca artırırsak, onu en yüksek varoluşu, yani en zorunlu varoluşu içeren bir şey olarak düşüneceğiz. Bu tanıtlanacak ilk şeydi. Şimdi bu iki şey, (Aksiyom 6'dan ve bu eserin 1. kısmının tamamından açıkça anlaşılabileceği gibi) hiçbir biçimde ayrılamayacağından, ikinci olarak tanıtlamayı tasarladığımız bundan açıkça çıkmaktadır.

GÖZLEM 1: Her ne kadar birçok şeyin, yalnızca onları meydana getirmek için belli bir neden olmasına dayanarak, zorunlulukla var olduğu söylense de, burada söz ettiğimiz bu değildir; bir şeyin, nedenini dikkate almadan, yalnız doğası ya da özüne bakarak anlaşılan zorunluluk ya da olanaklılıktır.

GÖZLEM 2: Burada, insanların batıl inanç ve bilgisizlikten, eksiksizlik olarak adlandırmakta bir sakınca görmedikleri güzellik ve diğer 'eksiksizlikler'den söz etmiyoruz. Eksiksizlikten yalnız gerçeklik ya da varlığı anlıyorum. Örneğin, tözde kipler ya da ilineklere oranla daha fazla gerçeklik içerildiğini algılıyorum. Bu yüzden, açıkça anlıyorum ki, 4. ve 6. aksiyomlar ile yeterince kesin olduğu gibi, töz ilineklerde içerilenden daha zorunlu ve daha eksiksiz varoluş içerir.

ÖNERME SONUCU

Bu yüzden, her ne zorunlu varoluşu kapsıyorsa, o en yüksek derecede eksiksiz bir varlık, yani Tanrı'dır.

YARDIMCI ÖNERME 2

Kendini koruma gücü olanın doğası zorunlu varoluşu kapsar.

Tanıtlama

Kendini koruma gücü olanın, kendini yaratma gücü de vardır (Aks. 10), yani (herkesin çabucak kabul edeceği gibi) var olmak için dışsal bir nedene gereksinim duymaz, kendi öz doğası, bu ister olanaklı ister zorunlu olsun, varoluşu için, yeterli olacaktır. Ancak olanaklı olamaz, çünkü bu durumda (Aksiyom 10 ile ilgili olarak gösterdiğim üzerinden), şimdi var olmasından bundan sonra da var olacağı çıkmayacaktır (ki bu varsayıma aykırıdır). Bu nedenle, zorunlu olarak var olur, yani zorunlu varoluş doğasında vardır. Q.E.D.

Tanıtlama (Önerme 7)

Kendimi koruma gücüm olsaydı zorunlu varoluşu kapsayacak türden bir doğam olurdu (Yard. Ön. 2). Bu nedenle, doğam tüm eksiksizlikleri içerirdi. Ancak kendimde, düşünen bir şey olduğum ölçüde, pek çok eksiklik buluyorum –kuşku duyduğum, arzuladığım, vs., için– ve bunu kesinlikle biliyorum (Ön. 4 Not). O zaman, kendimi koruma gücüm yoktur. Bu eksiksizliklerin şimdi bende bulunmamasının nedeninin kendimi onlardan yoksun bırakmak istemem olduğunu da söyleyemem, çünkü bu Yardımcı Önerme 1 ile ve kendimde açıkça bulduğumla tutarlı olmazdı (Aks. 5).

Dahası, var olmaktayken, şu anda ya –eğer gerçekten o gücüm varsa– kendim tarafından ya da o güce sahip olan başka bir şey tarafından korunmadan var olamam (Aks. 10 ve 11). Ancak, varım ve şimdi tanıtlandığı üzere kendimi koruma gücüm yok (Ön. 4 Not). O zaman başka bir şey tarafından korunuyorum, ancak (şimdi kendimi koruyamadığımı gösterdiğim uslamlamanın aynısıyla) kendini koruma gücü olmayan bir şey tarafından değil. Bu nedenle, bu, kendini koruma gücü olan, yani (Yard. Ön. 2), doğası zorunlu varoluşu kapsayan, yani açıkça en yüksek derecede eksiksiz bir varlığa ait olduğunu anladığım tüm eksiksizlikleri içeren, başka bir şey tarafından olmalı (Yard. Ön. 1, Ön. Sonucu). Bu nedenle, en yüksek derecede eksiksiz bir varlık vardır, yani Tanrı vardır (Tan. 8). Q.E.D.

YARDIMCI ÖNERME SONUCU

Tanrı, açıkça algıladığımız her şeyi tam onları algıladığımız gibi yapabilir.

Tanıtlama

Tüm bunlar önceki önermeden açık bir biçimde çıkmaktadır. Çünkü, orada Tanrı'nın varoluşu, bizde ideası bulunan tüm eksiksizlikleri kendinde bulunduran bir varlığın olması gerekliliğinden tanıtlandı. Şimdi bizde öyle büyük bir güç ideası vardır ki, ancak bu gücü kendinde bulunduran, gök, yer ve olanaklı bulduğum tüm diğer şeyleri yapabilir. Bu yüzden, Tanrı'nın varoluşunun yanında tüm bunlar da O'nunla ilgili olarak tanıtlanır.

ÖNERME 8

Zihin ile beden gerçekten ayrıdır.

Tanıtlama

Açıkça algıladığımız her şey Tanrı tarafından tam onları algıladığımız gibi yapılabilir (Ön. 7, Ön. Sonucu). Ancak zihni, yani (Tan.6) bir düşünen tözü bedensiz, yani (Tan. 7) uzamlı bir töz olmadan açıkça algılarız (Ön. 3 ve 4) ve diğer taraftan, herkesin kolayca kabul ettiği gibi, bedeni

zihinsiz açıkça algılarız. O zaman, en azından tanrısal güç ile, zihin bedensiz, beden de zihinsiz olabilir.

Birbiri olmadan olabilen tözler gerçekten ayrıdırlar (Tan. 10). Ancak, zihin ve beden, şimdi tanıtlandığı gibi, birbirleri olmadan var olabilecek tözlerdir (Tan. 5,6 ve 7). O zaman, zihin ve beden gerçekten ayrıdır.

Descartes'ın "İkinci Küme İtirazlara Yanıtlar"ın sonundaki 4. önermeye ve *İlkeler* 1. kısım madde 22-29'dan pasajlara bakınız. Çünkü, onları buraya geçirmekle uğraşmaya değeceğini düşünmüyorum.

ÖNERME 9

Tanrı en yüksek derecede anlayışa sahip bir varlıktır.

Tanıtlama

Bunu yadsımanız durumunda, Tanrı ya hiçbir şeyi anlamayacaktır ya da her şeyi; yani yalnız bazı şeyleri anlayacaktır. Ancak yalnız bazı şeyleri anlayıp diğerlerini anlamamak sınırlı ve eksik bir anlayış gücünü varsayar, ki bunu Tanrı'ya yakıştırmak saçmadır (Tan. 8). Ve Tanrı'nın hiçbir şey anlamaması, ya O'nda anlayış gücünün olmadığını belirtir ve eksiklik içerir ya da bir şeyi anlamanın Tanrı'nın eksiksizliği ile uyumlu olmadığını belirtir. Ancak, böylelikle Tanrı'ya anlama tümüyle yadsınmış olduğundan O herhangi bir anlayış gücü yaratamayacaktır (Aks. 8). Anlayış gücünü açık ve seçik algıladığımıza göre, Tanrı onun nedeni olabilir (Ön. 7 Ön. Sonucu). Bu nedenle, bir şeyi anlamanın Tanrı'nın eksiksizliğiyle uyumlu olmadığı, doğru olmaktan çok uzaktır. Bu nedenle O en yüksek derecede anlayış sahibi bir varlıktır Q.E.D.

NOT

Tanrı'nın, 16. önermede tanıtlandığı üzere, cisimsiz olduğu kabul edilmeliyse de, bundan uzamın tüm eksiksizliklerinin O'ndan uzak tutulması gerektiği anlaşılmamalıdır. Bunlar O'ndan ancak uzamın doğası ve özellikleri bir eksiklik içerdiği ölçüde uzak tutulmalıdır. Felsefeciler kalabalığından daha fazlasını bilmek isteyen herkesin kabul ettiği gibi ve Ek bölümümüzün 2. kısım 7. bölümünde tam olarak açıklanacağı üzere, aynı şey, Tanrı'nın anlamasıyla ilgili de söylenmelidir.

ÖNERME 10

Tanrı'da bulunan her eksiksizlik Tanrı'dandır.

Tanıtlama

Bunu yadsımanız durumunda, Tanrı'da Tanrı'dan olmayan bir eksiksizlik olduğunu düşünelim. Tanrı'da, ya kendinden ya da Tanrı'dan ayrı bir şeyden olacaktır. Kendinden olması durumunda yalnızca olanaklı değil, zorunlu varoluşu olacaktır (Ön. 7 Yard. Ön. 2) ve bu yüzden (Ön. 7 Yard. Ön. 1, Ön. Sonucu) en yüksek derecede eksiksiz bir şey olacak ve bu nedenle de Tanrı olacaktır. Bu yüzden, Tanrı'da, kendinden olan bir şey olduğu söylenirse, aynı zamanda bunun Tanrı'dan olduğu söylenir. Q.E.D. Ancak Tanrı'dan ayrı bir şeyden ise, o zaman, Tanım 8'in tersine, Tanrı kendi başına en yüksek derece eksiksiz olarak kavranamaz. Bu nedenle, Tanrı'da bulunan her eksiksizlik Tanrı'dandır. Q.E.D.

ÖNERME 11

Birden çok Tanrı olamaz.

Tanıtlama

Bunu yadsımanız durumunda, yapabilirseniz, birden çok Tanrı düşünün (örneğin A ve B). O zaman zorunlu olarak (Ön. 9) hem A hem B en yüksek derecede anlayışa sahip olacaktır. Yani A her şeyi, kendini ve B'yi ve B de, kendini ve A'yı anlayacaktır. Ancak A ve B zorunlulukla var olduğundan (Ön. 5), A'daki B ideasının doğruluğu ve zorunluluğunun nedeni B'dir ve diğer taraftan B'deki A ideasının doğruluğu ve zorunluluğunun nedeni A'dır. Bu nedenle, A'da, A'dan olmayan ve B'de, B'den olmayan bir eksiksizlik olacaktır. Bu yüzden (Ön. 10), ne A ne B bir Tanrı olacaktır ve bu yüzden birden çok Tanrı olamaz. Q.E.D.

Bir şeyin, –Tanrı için olduğu gibi– kendiliğinden zorunlu varoluş içermesinden, onun biricik olduğu zorunlulukla çıkar. Bu herkesin iyi düşündüğünde kendi başına görebileceği bir şeydir ve bunu burada gösterebilirdim; ancak bu, bu önermede yapıldığı gibi herkes için anlaşılır bir tarzda olmazdı.

ÖNERME 12

Var olan her şey yalnız Tanrı'nın gücüyle korunur.

Tanıtlama

Bunu yadsımanız durumunda, bir şeyin kendi kendini koruduğunu varsayalım. O zaman (Ön. 7 Yard. Ön. 2) doğası zorunlu varoluşu kapsamaktadır. Öyleyse (Ön. 7 Yard. Ön. 1, Ön. Sonucu), o Tanrı olacaktır ve birden çok Tanrı olacaktır, ki bu saçmadır (Ön.11). Bu nedenle, var olan her şey yalnız Tanrı'nın gücüyle korunur. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU 1

Tanrı her şeyin yaratıcısıdır.

Tanıtlama

Tanrı her şeyi korumaktadır (Ön. 12), yani (Aks. 10) var olan her şeyi yaratmıştır ve sürekli olarak yaratmaktadır.

ÖNERME SONUCU 2

Şeylerin kendilerinin, Tanrı'nın bilgisinin nedeni olan herhangi bir özleri yoktur. Tersine Tanrı, özleriyle ilgili olarak da şeylerin nedenidir.

Tanıtlama

Tanrı'da O'ndan olmayan bir eksiksizlik bulunmadığından (Ön. 10), şeylerin kendi başlarına, Tanrı'nın bilgisinin nedeni olabilecek bir özleri olmayacaktır. Tersine, Tanrı her şeyi, onları başka bir şeyden oluşturmayıp, tümüyle yarattığından (Ön. 12, Ön. Sonucu 1), ve yaratma edimi, etkin nedenden –ki bu Tanrı'dır– başka bir nedeni tanımadığından (çünkü 'yaratma'yı böyle tanımlıyorum), yaratılmalarından önce şeylerin bir şey olmadığı ve bu yüzden Tanrı'nın onların özlerinin de nedeni olduğu ortadadır. Q.E.D.

Bu önerme sonucunun, herkesin kolayca görebileceği gibi, Tanrı'nın tüm şeylerin nedeni ya da yaratıcısı olmasından (*Ön. Sonucu 1*) ve nede-

nin, etkinin tüm eksiksizliklerini kendinde içermesinin gerekmesinden (*Aks.* 8) de açık olduğu belirtilmelidir.

ÖNERME SONUCU 3

Öyleyse, Tanrı'nın duyumsamadığı ve aslında algılamadığı da açıktır. Çünkü O'nun anlayış gücü kendisine dışsal herhangi bir şeyle belirlenmez.

ÖNERME SONUCU 4

Tanrı, 1 ve 2 numaralı önerme sonuçlarından da açıkça görüldüğü gibi, şeylerin özü ve varoluşundan nedensellik bakımından öncedir.

ÖNERME 13

Tanrı en yüksek derecede doğru sözlüdür ve asla aldatıcı değildir.[10]

Tanıtlama

İçinde herhangi bir eksiklik bulduğumuz hiçbir şeyi Tanrı'ya yükleyemeyiz (Tan. 8) ve (kendiliğinden açık olduğu üzere), tüm aldatma ya da aldatma istenci, yalnız kötülük ya da korkudan türediğinden ve korku azalmış gücü, kötülük ise iyilikten yoksunluğu varsaydığından, hiçbir aldatma ya da aldatma istenci en yüksek derecede güçlü ve iyi bir varlık olan Tanrı'ya yüklenemez, tersine onun en yüksek derecede doğru sözlü olduğu ve hiç de aldatıcı olmadığı söylenmelidir. Q.E.D.

"İkinci Küme İtirazlara Yanıtlar", no. 4'e bakınız.

ÖNERME 14

Neyi açık ve seçik algılarsak, o doğrudur.

10) Bunu aksiyomlarım arasında almadım çünkü ona yalnız bu önermenin tanıtlaması için ihtiyacım vardı. Ve dahası Tanrı'nın varoluşunu bilmediğim sürece Önerme 4'ün Not'unda daha önce söylediğim gibi, ilk bilinen şey olan 'Varım'dan çıkarabildiğimden başka herhangi bir şeyi doğru olarak almak istemedim. Yine korku ve kötülüğün tanımlarını, herkes onları bildiği ve onlara bir tek bu önerme için gereksinim duyduğum için, tanımlarım arasına almadım. (Spinoza)

Tanıtlama

Bizde bulunan doğruyu yanlıştan ayırt etme yetisi (herkesin kendisinde bulabileceği ve şu ana kadar tanıtlananlardan açıkça görüldüğü gibi), Tanrı, yani en yüksek derecede doğru sözlü (Ön. 13) ve kesinlikle aldatıcı olmayan bir varlık tarafından yaratılmıştır ve onun tarafından sürekli olarak korunmaktadır (Ön. 12 Ön. Sonucu) ve o bize hiçbir yetiyi (herkesin kendisinde bulabileceği gibi) açık ve seçikçe algıladığımız şeylere ilgisiz kalalım ya da onları onaylamayı reddedelim diye bağışlamadı. Bu nedenle, onlarla ilgili aldansaydık, bütünüyle Tanrı tarafından aldatılmış olacaktık ve O aldatıcı olacaktı, ki bu saçmadır (Ön. 13). Öyleyse, neyi açık ve seçikçe algılarsak o doğrudur. Q.E.D.

NOT

Açık ve seçik algıladığımızda zorunlulukla onaylamamız gereken şeyler zorunlulukla doğru olduğundan ve –herkesin kendisi için görebileceği gibi– kendimizi bulanık ya da kuşkulu ya da en kesin ilkeden çıkarılmamış olan şeyleri onaylamaktan alıkoyabilme yetimiz olduğundan, açık ve seçik olarak algıladığımız ya da kendi başlarına açık ve kesin olan ilk ilkelerden çıkarılmış olanlar dışında, hiçbir şeyi onaylamamaya içten bir kararlığımızın olması koşuluyla, her zaman yanılgıya düşme ve aldanmaya karşı önlemler alabiliriz.

ÖNERME 15

Yanılgı olumlu bir şey değildir.

Tanıtlama

Yanılgı olumlu bir şey olsaydı, nedeni, kendisi tarafından sürekli olarak yaratılmak durumunda olduğu Tanrı olurdu (Ön. 12). Ancak bu saçmadır (Ön. 13). O zaman, yanılgı olumlu bir şey değildir. Q.E.D.

NOT

Yanılgı insanda olumlu bir şey olmadığından, özgürlüğün doğru kullanımının yoksunluğundan başka bir şey değildir. O zaman, Tanrı'nın

yanılgının nedeni olduğu söylenmemelidir; güneşin yokluğunun karanlığın nedeni olduğunu ya da Tanrı'nın, bir çocuğu görme dışında diğerlerine benzer yaratmakla körlüğün nedeni olduğunu söylediğimizdeki anlam dışında. Bize yalnızca birkaç şeye uzanan bir anlayış gücü verdiği için yanılgının nedeni olduğu söylenmemelidir. Bunu açıkça anlamak ve yanılgının nasıl yalnızca istencin yanlış kullanımına dayandığını ve son olarak da yanılgıdan kendimizi nasıl koruyabileceğimizi anlayabilmek için, sahip olduğumuz düşünme kiplerini, yani her türlü algılama (duyumsama, imgeleme ve saf anlama) ve isteme (arzulama, beğenmeme, olumlama, yadsıma ve kuşkulanma) kiplerini anımsayalım; çünkü onların hepsi bu iki başlık altında toplanabilir.

Bu kipler hakkında ilk olarak, zihnin şeyleri açık ve seçik anladığı ve onları onayladığı ölçüde aldanamayacağını (Ön.14) belirtmemiz gerekir; ne de zihin, şeyleri onaylamadan salt algıladığı ölçüde aldanabilir. Çünkü, şu an bir kanatlı atı algılayabilsem de, bu algının 'bir kanatlı atın olduğu doğrudur'u onaylamadığım ya da yine bir kanatlı at olup olmadığından kuşkulu olduğum sürece, hiçbir yanlışlık içermediği kesindir. Ve onaylamak istenci belirlemekten başka bir şey olmadığına göre, bundan, yanılgının yalnız istencin kullanımına dayandığı çıkar.

Bunu daha da açık kılmak için, ikinci olarak, yalnız açık ve seçik değil, herhangi başka bir biçimde algıladığımız şeyleri de onaylama gücümüz olduğunu belirtmeliyiz. Çünkü istencimiz herhangi bir sınırla belirlenmemiştir. Herkes bunu, şuna dikkat etmesi durumunda açıkça görebilir: Tanrı, anlayış gücümüzü sonsuz kılmak istemiş olsaydı, anladıklarımızın tümünü onaylamamızı sağlamak için, bize şu anda sahip olduğumuzdan daha kapsamlı bir isteme yetisi vermesi gerekmezdi. Şu anda sahip olduğumuz yeti, sonsuz sayıda şeyi onaylamamız için yeterli olurdu. Ve aslında deneyim de bize, kesin ilk ilkelerden çıkarsamadığımız pek çok şeyi onayladığımızı söylüyor. Dahası, bunlar göz önünde bulundurulduğunda, anlayış gücünün isteme yetisi kadar kapsamlı olması ya da isteme yetisinin anlayış gücünün ötesine uzanamaması ya da son olarak, isteme yetisini anlayış gücünün sınırları içinde tutabilmemiz durumunda, hiçbir zaman yanılgıya düşmeyeceğimizi açıkça görebiliriz (Ön. 14).

Ancak ilk iki olanak gücümüzün ötesindedir, çünkü bu durumda, istencin sonsuz olmaması ve anlayış gücünün sonlu yaratılmamış olması gerekirdi. Bu yüzden bize üçüncü olanağı, yani isteme yetimizi anlayış gücünün sınırları içinde tutma gücümüz olup olmadığını ele almak kalıyor. İstenç kendini belirlemekte özgür olduğu için, bundan onay yetimizi

anlayış gücümüzün sınırları içinde tutarak, yanılgıya düşmekten kaçınma olanağımızın olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu yüzden, oldukça açık ki, hiç aldanmamamız bütünüyle istencin özgürlüğünü nasıl kullandığımıza bağlıdır. İstencimizin özgür olduğu *İlkeler*, 1. Kısım Madde 39'da ve "4. Meditasyon"da tanıtlanmıştır ve tarafımdan da Ek'in en son bölümünde uzun uzadıya gösterilmiştir. Ve her ne kadar, bir şeyi açık ve seçik algıladığımızda onu onaylamaktan kaçınamıyorsak da, bu zorunlu onay istencin zayıflığına değil, onun özgürlüğüne ve eksiksizliğine dayanır. Çünkü doğru olanı onaylamak (kendiliğinden açık olduğu üzere) bizde bulunan bir eksiksizliktir ve istenç, hiçbir zaman kendini bütünüyle belirlediğinde olduğundan daha eksiksiz ve daha özgür değildir. Bu, zihin bir şeyi açık ve seçikçe anladığında olabileceği için, bu eksiksizliği kendine o anda zorunlu olarak verecektir (Aks. 3). Bu nedenle, gerçeği kucaklarken daha az ilgisiziz diye daha az özgür olduğumuzu düşünmeyiz. Tersine, daha ilgisiz olduğumuz ölçüde o kadar az özgür olduğumuzu kesin olarak kabul ederiz.

O zaman şimdi geriye, yanılgının nasıl Tanrı için salt olumsuzlama iken, insan için yoksunluktan başka bir şey olmadığını açıklamak kalıyor. Bu, ilk olarak, açıkça anladıklarımızın ötesinde pek çok şeyi algılamamızın, algılamamamıza göre bizi daha eksiksiz yaptığını gözlemlememiz durumunda kolaylıkla görülecektir. Bunu, şu olgudan açıkça saptayabiliriz: Her şeyi açık ve seçik değil, ancak karışık bir biçimde algılayabiliyor sayılsaydık, bu karışık algılamadan daha eksiksiz hiçbir şeyimiz olmazdı, ne de doğamızdan başka bir şey beklenirdi. Ayrıca bir şeyi onaylamak, bu da bir tür eylem olduğu ölçüde, bir eksiksizliktir. Bir şeyin açık ve seçik algılanmasının, bundan önce olduğu gibi, insan doğasına aykırı sayılması durumunda, herkes için bu da çok açık olacaktır. Çünkü o zaman, şeylere sürekli ilgisiz kalmaktansa, ne kadar karışık olursa olsunlar onları onaylamanın ve özgürlüğümüzü kullanmanın çok daha iyi olduğu açıklığa kavuşacaktır. Ve dikkatimizi insan yaşamının gereksinimlerine ve yararına yöneltirsek bunun –günlük deneyimin herkese öğrettiği gibi– son derece gerekli olduğunu görürüz. Bu nedenle, tüm düşünce kipleri, yalnız kendilerinde ele alındıkları ölçüde eksiksiz olduklarından, bu kadarıyla yanılgının biçimini oluşturan şey onlarda olamaz. Ancak, isteme kiplerinin birbirlerinden ayrılma tarzına baktığımızda, bazılarının istemeyi daha az ilgisiz (yani daha özgür) kılmak bakımından diğerlerine göre daha eksiksiz olduklarını göreceğiz. Yine bulanık şeyleri onayladığımız sürece zihnimizi doğruyu yanlıştan ayırt etmede daha az yatkın kıldığımızı ve böylelikle

kendimizi en yüksek özgürlükten yoksun bıraktığımızı da göreceğiz. O zaman bulanık olan şeyleri onaylamak, olumlu bir şey olduğu ölçüde herhangi bir eksiklik ya da yanılgı biçimi içermez; ama yalnızca, böyle yapmakla kendimizi, doğamızın kapsamı içinde ve gücümüz dâhilinde olan en yüksek özgürlükten yoksun bıraktığımız ölçüde bunları içerir. Yanılgının eksikliği, bütünüyle, yanılgı denen, en yüksek özgürlükten yoksunluktan oluşur. Buna yoksunluk denir, çünkü doğamızla uyumlu olan bir eksiksizlikten yoksunuzdur ve yanılgı denir çünkü istenci anlayış gücünün sınırları içinde tutabilecekken tutmadığımız için, bu eksiksizliğin bizde olmaması bizim kusurumuzdur. Öyleyse, yanılgı, insanla ilgili olarak, özgürlüğünün tam ya da doğru kullanımından yoksun olmasından başka bir şey olmadığından, ne insanın Tanrı'dan gelen yetilerinde, ne de bunların, bu işlem Tanrı'ya dayandığı ölçüde, herhangi bir işleminde bulunur. Ne de Tanrı'nın, bizi, vermiş olabileceği daha büyük bir anlayış gücünden yoksun bıraktığını ve böylelikle yanılgıya düşebilmemizin yolunu açtığını söyleyebiliriz. Çünkü bir şeyin doğası Tanrı'dan herhangi bir şey isteyemez ve bir şeye, Tanrı'nın ona bağışlamak istediğinin dışında ait olan bir şey yoktur. Çünkü Tanrı'nın istencinden önce hiçbir şey olmadığı gibi, bu düşünülemez de. Öyleyse, Tanrı bizi daha büyük bir anlayış gücünden ya da daha eksiksiz bir anlayış gücünden, bir daireyi bir kürenin ve bir çemberi küresel bir yüzeyin özelliklerinden yoksun bıraktığından daha fazla yoksun bırakmamıştır.

Bu yüzden, ne şekilde düşünülürse düşünülsünler, yetilerimizin hiçbiri Tanrı'da bir eksiksizliğe işaret edemeyeceklerinden, yanılgının biçimini oluşturan eksikliğin yalnız insanla ilgili bir yoksunluk olduğu açıktır. Nedeni olarak bu Tanrı'yla ilişkilendirildiğinde, yoksunluk değil, yalnız olumsuzlama olarak adlandırılabilir.

ÖNERME 16

Tanrı cisimsizdir.

Tanıtlama

Cisim yer değiştirme hareketinin dolaysız öznesidir (Tan.7). Bu nedenle, Tanrı cisimsel olsaydı parçalara bölünmüş olurdu ve bu, açıkça eksiklik içerdiğinden, Tanrı için söylenmesi saçma olan bir şeydir (Tan.8).

Bir Diğer Tanıtlama

Tanrı cisimsel olsaydı parçalara bölünebilirdi (Tan. 7). Şimdi, her bir parça varlığını ya kendi başına sürdürebiliyor ya da sürdüremiyordur. Sürdüremiyorsa, Tanrı'nın yarattığı diğer şeyler gibi olurdu ve dolayısıyla diğer yaratılmışlar gibi Tanrı tarafından aynı güçle sürekli olarak yaratılması gerekirdi (Ön. 10 ve Ak. 11) ve Tanrı'nın doğasıyla, diğer yaratılmışlardan daha fazla ilgili olmazdı, ki bu saçmadır (Ön. 5). Ancak, her bir parça kendi başına var oluyorsa, her bir parçanın aynı zamanda zorunlulukla var olması gerekirdi (Ön. 7 Yard. Ön. 2) ve sonuç olarak her bir parça en yüksek derecede eksiksiz bir varlık olurdu. Ancak bu da saçmadır (Ön. 11). Bu nedenle, Tanrı cisimsizdir. Q.E.D.

ÖNERME 17

Tanrı tümüyle basit bir varlıktır.

Tanıtlama

Tanrı parçalardan oluşmuş olsaydı (herkesin hemen kabul edeceği gibi) parçalar, Tanrı'ya en azından doğa bakımından öncelikli olmak durumunda olurdu, ki bu saçmadır (Ön. 12 Ön. Sonucu 4). Bu nedenle, O, tümüyle basit bir varlıktır. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Öyleyse şu çıkar ki, Tanrı'nın anlayış gücü, istenci ya da buyruğu ve gücü, O'nun özünden, ancak akıl onları ayırdığı ölçüde ayrılır.

ÖNERME 18

Tanrı değişmezdir.

Tanıtlama

Tanrı değişebilir olsaydı, bir parçası bakımından değil, tüm özü bakımından değişmesi gerekirdi (Ön. 17). Ancak, Tanrı'nın özü zorunlulukla var olur (Ön. 5, 6 ve 7). Bu nedenle, Tanrı değişmezdir. Q.E.D.

ÖNERME 19

Tanrı öncesiz-sonrasızdır.

Tanıtlama

Tanrı en yüksek derecede eksiksiz bir varlıktır ve bundan zorunlulukla var olduğu sonucu çıkar. Şimdi O'na sınırlı varoluş yüklememiz durumunda varoluşunun sınırları zorunlu olarak, bizim tarafımızdan değilse de, her durumda Tanrı'nın kendisi tarafından anlaşılmalıdır (Ön. 9), çünkü O anlayışı en yüksek derecede olandır. Tanrı kendini (yani en yüksek derecede eksiksiz bir varlığı [Tan.8]) bu sınırların ötesinde var olmayan olarak anlayacaktır, ki bu saçmadır (Ön.5). Öyleyse, Tanrı'nın varoluşu, sınırlı değil, öncesizlik-sonrasızlık dediğimiz sonsuz varoluştur. O zaman Tanrı öncesiz-sonrasızdır.

ÖNERME 20

Tanrı tüm şeyleri ezelden düzenlemiştir.

Tanıtlama

Tanrı öncesiz-sonrasız olduğu için (Ön. 19), anlayışı öncesiz-sonrasızdır, çünkü öncesiz-sonrasız özüyle ilgilidir (Ön. 17 Ön. Sonucu). Gerçekte, anlayışı, istenci ya da buyruğundan ayrı değildir (Ön. 17 Ön. Sonucu). Bu nedenle, Tanrı'nın şeyleri ezelden anladığını söylediğimizde, onları ezelden istediğini ya da buyurduğunu da söylüyoruz. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Bu önermeden Tanrı'nın işlerinde en yüksek derecede devamlılık olduğu sonucu çıkar.

ÖNERME 21

Uzunluk, genişlik ve derinlikçe uzamlı töz gerçeklikte vardır ve biz onun bir parçasıyla birleşmişizdir.

Tanıtlama

Uzamlı olan, tarafımızdan açık ve seçik algılandığı gibi, Tanrı'nın doğasına uygun değildir (Ön. 16), ancak Tanrı tarafından yaratılabilir (Ön. 7 Ön. Sonucu ve Ön. 8). Dahası (düşündüğü ölçüde herkesin kendinde bulabileceği gibi) uzamlı tözün, istencimize karşı bile bizde sürekli oluşan, haz, acı ve benzeri idealar ya da duyumların oluşması için yeter neden olduğunu açık ve seçik olarak algılıyoruz. Ancak, duyumlarımız için uzamlı tözden başka bir neden, diyelim ki Tanrı, ya da bir melek varsaymamız durumunda, sahip olduğumuz açık ve seçik kavramı o anda yerle bir ederiz. Bu nedenle,[11] açık ve seçik algıladığımız dışında hiçbir şeye geçit vermemek üzere algılarımıza baktığımız sürece, bu bizi uzamlı tözün duyumlarımızın tek nedeni olduğunu ve dolayısıyla Tanrı tarafından yaratılmış olarak var olduğunu tümüyle kabul etmeye ya da ona hiçbir şekilde ilgisiz kalamamaya götürecektir. Ve bunda kesinlikle aldatılamayız (Ön. 14, Not). Bu yüzden, uzam, genişlik ve derinlikçe uzamlı tözün var olduğu tam olarak doğrulanır. Bu ilk noktaydı.

Bundan başka, (tanıtlamış olduğumuz gibi) bizde uzamlı töz tarafından oluşturulması gereken duyumlarımız arasında önemli ayrımlar gözlemleriz, bir ağacı duyumsadığımı ya da gördüğümü ya da susuz olduğumu, acı duyduğumu, vs., söylediğimde olduğu gibi. Ancak açıkça görüyorum ki, maddenin bir parçasıyla yakından birleşmiş olduğumu ve diğer parçalarıyla bu biçimde birleşmiş olmadığımı anlamamam durumunda bu ayrımların nedenini algılayamam. Bunu açık ve seçik bir biçimde anladığım ve başka bir yolla algılayamayacağım için, maddenin bir parçasıyla birleşmiş olduğum doğrudur (Ön. 14, Not). Bu ikinci noktaydı. Tanıtlanacak olanı tanıtlamış oluyoruz.

Not: Okuyucu, burada kendini yalnızca düşünen, bedensiz bir şey olarak ele almaz ve cismin var olduğuna inanmak için önceden kabul ettiği tüm nedenleri önyargılar olarak bir yana bırakmazsa, bu tanıtlamayı anlama çabaları boşa çıkacaktır.

11) Önerme 14'ün Tanıtlamasına ve Önerme 15'in Not'una bakınız. (Spinoza)

Kısım 2

POSTÜLA

Burada beklenen yalnızca herkesin, açık olanı bulanık olandan ayırt edebilmek adına, olabildiğince dikkatli bir biçimde algılarına bakmasıdır.

TANIMLAR

1- Uzam, üç boyuttan oluşandır. Ancak, uzam ile, uzatma edimini ya da nicelikten ayrı herhangi bir şeyi anlamıyoruz.

2- Töz ile, var olmak için, Tanrı'nın istemesi dışında bir şeye gereksinimi olmayanı anlıyoruz.

3- Atom, maddenin kendi doğası bakımından bölünemez olan bir parçasıdır.

4- Belirsiz olan, eğer varsa, sınırları insanın anlayış gücüyle ortaya çıkarılamayacak olandır.

5- Boşluk, cisimsel tözsüz uzamdır

6- Yer[12] uzamdan yalnız düşüncede ayrılır, gerçekte bir ayrımları yoktur. *İlkeler*, kısım 2, madde 10'u okuyunuz.

12) Burada *Yer* ile *Spatium*'u karşılıyoruz. Bu bakımdan, burada ve ileride ilgili bölümlerde, *yer*'i; mekân, alan, boşluk anlamlarında almak gerekir. Ve, sözü geçen uzam ile yer ayrılığı ya da aynılığını da; cisim ile yeri, yani bir cismin üç boyuttaki kendi uzamı ile, içinde bulunduğu, kapladığı yer (*spatium*) arasındaki ayrılık ya da aynılık olarak anlamak gerekir. (Ayrıca bir sonraki dipnota bakınız. ç.n.)

7- Düşüncemizde bölünebilir olarak anladığımız, en azından güç bakımından bölünebilirdir.

8- Yer değiştirme,[13] maddenin ya da bir cismin bir parçasının, ona doğrudan bitişik olan ve durgun kabul edilen cisimlerin civarından diğer cisimlerin civarına aktarımıdır.

Bu, Descartes'ın yer değiştirmeyi açıklamak için kullandığı tanımdır. Bu tanımı iyi anlamak için şunları göz önünde tutmalıyız:

8.1- Madde parçası ile, bunun kendisi de birçok parçadan oluşuyor olsa da, bir kerede birlikte aktarılanın tümünü anlıyor.

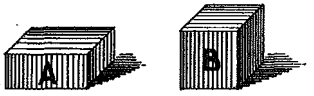
8.2- Bu tanımda, karışıklığı önlemek adına, yalnızca hareketli şeyde sürekli olarak bulunana, yani aktarılmış olmasına gönderme yapıyor. Bu yüzden bunu, diğerlerinin sıklıkla yaptığı gibi, aktarımı gerçekleştiren kuvvet ya da eylem ile karıştırmamak gerekir. Bu kuvvet ya da eylemin yalnızca hareket için gerekli olup durgunluk için gerekli olmadığı düşünülür, ki bu açıkça yanlış bir düşüncedir. Çünkü, apaçık olduğu üzere, durgun bir cisme belirli hareket dereceleri iletmek için gerekli olan kuvvetin aynısı o belirli hareket derecelerini aynı cisimden çekmek ve onu bütünüyle durdurmak için de gereklidir. Bu deneyim ile de gösterilebilir; hareketsiz suda durmakta olan bir tekneyi itmek için kullandığımız kuvvetle onu hareket etmekte iken birden durdurmak için kullandığımız aşağı yukarı aynıdır. Aslında, onun yerinden ettiği suyun ağırlığı ve direncinin yardımı olmasaydı tümüyle aynı olurdu.

8.3- Aktarım bitişik cisimlerin civarından diğerlerinin civarına doğru gerçekleşir ve bir yerden öbürüne değil, diyor. Çünkü, yer (kendisinin kısım 2, madde 13'te açıkladığı üzere) gerçek bir şey olmayıp yalnızca düşüncemize bağlıdır ve bu yüzden aynı cismin aynı anda yerini değiştirdiği ve değiştirmediği söylenebilir; ancak, bitişik bir cismin civarından aynı anda aktarıldığı ve aktarılmadığı söylenemez. Şu yüzden ki, yalnız bazı belirli cisimler, aynı anda aynı hareketli cisme bitişik olabilir.

8.4- Aktarımın bitişik cisimlerin civarından olduğunu söylemiyor, yalnızca durgun kabul edilen bitişik cisimlerin civarından olduğunu söylüyor. Çünkü bir A cisminin durmakta olan bir B cisminden uzaklaştırılabilmesi için, bir tarafta diğer taraftaki ile aynı kuvvet ve eylem gerekir.

13) Latincesi *motus localis*'tir, Kullandığımız baskılarda, İngilizceye *local motion*, Fransızcaya *mouvement dans l'espace* olarak çevrilmiştir ve bu bakımdan birebir çevirisi yerel hareket ya da yerde hareket olarak alınabilir. (ç.n.)

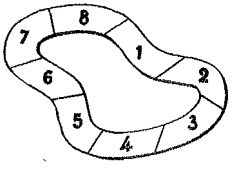
Suyun dibindeki çamur ya da kuma saplanmış kayık örneğinde bu açıktır; onu itebilmek için dibe, kayığa uygulanana eşit bir kuvvet uygulanması gerekir. Bu nedenle, cisimleri hareket ettirecek kuvvet, hareket ettirilen ve duran cisme eşit olarak harcanır. Aktarım gerçekten de karşılıklıdır; kayık kumdan ayrıldıysa kum da kayıktan ayrılmıştır.

Şekil 1

Bu nedenle, birinde öteki ile aynı eylem var gerekçesiyle, birbirinden ayrılan cisimlerin ikisine de, mutlak olarak, ters yönlerde eşit hareket yükleseydik, o zaman genel olarak durgun kabul edilen cisimlere (ör., kayığın kendisinden ayrıldığı kum), hareketli cisimlere yüklediğimiz aynı hareket miktarını yüklememiz gerekirdi. Çünkü gösterdiğimiz üzere, bir yanda gerekli olan eylemle diğer yanda gerekli olan aynıdır ve aktarım karşılıklıdır. Ancak bu dilin normal kullanımından çok uzaklaşmak olurdu. Yine de, diğer cisimlerin kendilerinden ayrıldığı cisimler durgun kabul edilseler ve onlardan bu şekilde söz edilse de, şunu anımsamalıyız ki, hareketlide hareket ettiğini söylememize yol açan ne varsa durgun olan cisimde de aynısı bulunmaktadır.

8.5. Son olarak, tanımdan, her cismi, yalnız ona bitişik ve durgun olan belli bir küme cisimden uzaklaşıyor olarak düşündüğümüz için, her cismin kendine özgü sadece bir hareketinin olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, hareketli cismin başka hareketlere sahip başka cisimlerin parçası olduğu durumda, onun sayısız başka hareketlerinin de olabileceğini açıkça anlarız. Ancak birçok hareketi aynı anda anlamak, hatta ayırdına varmak bile kolay olmadığından, her cisimde ona özgü olan tek bir hareketi ele almak yeterli olacaktır. *İlkeler*, kısım 2, madde 31'e bakınız.

Şekil 2

9- Hareketli cisimler dairesiyle, her ne kadar tüm cisimlerin birlikte tek bir hareketin itkisiyle oluşturdukları şekil oldukça kıvrımlı olabilse de, yalnızca, diğer bir cismin itkisiyle hareket etmekte olan son cismin hareket eden cisimlerin ilkine doğrudan dokunduğu bir dizilişi anlıyoruz.

AKSİYOMLAR

1- Hiç'in hiçbir özelliği yoktur.

2- Bir şeyden, onun bütünlüğünü zedelemeden çıkarılabilecek olan, bu her ne olursa olsun, onun özünü oluşturmamaktadır. Ancak, bir şeyden çıkarıldığında o şeyin ortadan kalkmasına yol açan, onun özünü oluşturmaktadır.

3- Sertlik durumunda duyumuz bize, sert cisimlerin parçalarının ellerimizin hareketine direndiği dışında hiçbir şey belirtmez ve onunla ilgili bunun dışında açık ve seçik anladığımız başka bir şey de yoktur.

4- İki cisim birbirine yaklaşır ya da birbirlerinden uzaklaşırsa, bu yüzden daha fazla ya da daha az yer kaplamayacaklardır.

5- Bir madde parçası, yol verse de direnç gösterse de, bu nedenle cisimsel doğasını kaybetmez.

6- Hareket, durgunluk, şekil ve benzerleri, uzamsız düşünülemezler.

7- Cisimden, duyulur niteliklerini çıkardığımızda, geriye uzam ve *İlkeler* kısım 1'de dökümü verilen değişkileri dışında bir şey kalmaz.

8- Aynı bir yer ya da herhangi bir uzam bir zamanda diğerinde olduğundan daha büyük olamaz.

9- Tüm uzam, en azından düşüncede, bölünebilir.

Matematiğin yalnız unsurlarını öğrenmiş olan bile, bu aksiyomun doğruluğundan kuşku duymaz. Çünkü bir teğet ile çember arasındaki verili bir yer, her zaman sonsuz sayıda daha büyük çemberlerle bölünebilir. Hiperbolün asimptotları da aynı noktayı açıkça ortaya koymaktadır.

10- Kimse bir uzamın ya da yerin sınırlarını, bu sınırların ötesinde, doğrudan onu izleyen başka yerler düşünmeden düşünemez.

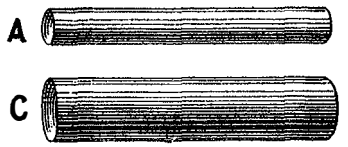
11- Eğer madde bir çokluksa ve bir parça bir diğeriyle doğrudan temas içinde değilse, her bir parça zorunlu olarak ötesinde madde bulunmayan sınırlar içerisinde kapsanır.

12- En ufak cisimler ellerimizin hareketine kolaylıkla yol verir.

13- Bir yer bir diğerinin içine girmez, bir anda diğerinde olduğundan daha büyük de değildir.

14- Bir A borusu C borusu ile aynı uzunlukta ve C borusu A borusunun iki katı genişliğinde ise ve bir sıvı A oluğundan, başka bir sıvının C borusundan geçtiğinin iki katı hızla geçerse, aynı zamanda iki borudan da aynı miktarda madde geçecektir. Ve aynı zamanda A borusundan C'den geçenle aynı miktarda madde geçerse, ilk borudan geçen iki kat hıza sahip olacaktır.

15- Üçüncü bir şeyle bağdaşan şeyler birbirleriyle de bağdaşırlar ve üçüncü bir şeyin iki katı olan şeyler birbirine eşittir.

Şekil 3

16- Türlü biçimlerde hareket eden maddenin, en az, onda aynı anda gözlenebilecek farklı hız dereceleri kadar edimsel olarak bölünmüş parçası vardır.

17- İki nokta arasındaki en kısa çizgi doğrudur.

18- C'den B'ye hareket etmekte olan bir A cismi ters yönde bir itkiyle geri itilirse, aynı çizgi boyunca C'ye doğru hareket edecektir.

Şekil 4

19- Karşıt hareketleri olan cisimler birbiriyle çarpıştığında, her ikisi –ya da en azından biri– hareketini değiştirmek durumundadır.

20- Herhangi bir şeydeki bir değişim daha büyük bir kuvvetten kaynaklanır.

21- 1 cismi 2 cismine doğru hareket edip onu ittiğinde, eğer bu itkinin sonucunda 8 cismi 1 cismine doğru harekete geçerse, o zaman 1, 2, 3, vs., cisimleri bir doğru üzerinde olamazlar ve sekiz cismin tümü bir tam daire oluşturur. (*Şekil 2'ye bakınız*)

YARDIMCI ÖNERME 1

Nerede Uzam ya da Yer varsa orada zorunlulukla töz vardır.

Tanıtlama

Uzam ya da yer salt hiç olamaz (*Aks. 1*). Bu yüzden, bir şeye yüklenmesi gereken bir yüklemdir, ancak Tanrı'ya değil (*Ön. 16 Kısım 1*); bu nedenle, var olmak için yalnızca Tanrı'nın istemesine gereksinimi olan (*Ön. 12 Kısım 1*) bir şeye, yani (*Tan. 2 Kısım 2*) töze, yüklenmesi gerekir. Q.E.D.

YARDIMCI ÖNERME 2

Seyrekleşme ve yoğunlaşmayı açık ve seçik kavrarız, bununla birlikte, cisimlerin seyrekleşmede, yoğunlaşmadan daha fazla yer kapladığını kabul etmiyoruz.

Tanıtlama

Seyrekleşme ve yoğunlaşma, bir cismin parçalarının birbirinden uzaklaşıp, birbirine yaklaşabileceği olgusundan açık ve seçik bir biçimde kavranır. Bu nedenle (*Aks. 4*), daha fazla ya da daha az yer kaplamayacaklardır. Çünkü bir cismin –diyelim bir süngerin– parçaları birbirine doğru hareket ederek aralıklarını dolduran cisimleri iterse, bu durumun kendisi o cismi daha yoğun yapacaktır ve parçaları bundan dolayı öncekine göre daha az yer kaplamayacaktır (*Aks. 4*). Ve yine parçalar birbirinden uzaklaşır ve boşluklar başka cisimlerle doldurulursa, seyrekleşme olacak, ancak parçalar daha fazla yer kaplamayacaktır. Süngerle ilgili olarak duyularımız yardımıyla açıkça algıladığımız bu durumu, tüm cisimler için, aralıkları insanın duyu algısından tümüyle kaçsa da, yalnız anlayış gücüyle açıkça kavrayabiliriz. Dolayısıyla, seyrekleşme ve yoğunlaşmayı açık ve seçik kavrıyoruz, vs. Q.E.D.

Anlayış gücünün kendini yere, seyrekleşmeye, vs., ilişkin önyargılarından kurtarabilmesi ve sıradakileri anlamaya yatkınlık kazanması için, öncelikle bu yardımcı önermeleri düzene koymanın akıllıca olacağını düşündüm.

ÖNERME 1

Bir cismin doğası, cisimden sertlik, ağırlık ve diğer duyulur nitelikler çıkarılsa bile, bozulmadan kalacaktır.

Tanıtlama

Sertlik –diyelim bu taşın sertliği– durumunda, duyu algımız bize sert cisimlerin parçalarının ellerimize direndiğinden başka bir şey göstermez ve açık ve seçik anladığımız da bu kadardır (*Aks. 3*). Bu nedenle, sertlik bundan başka bir şey olmayacaktır (*Ön. 14, Kısım 1*). Gerçekten de, söz ettiğimiz cisim en ince toz haline getirilirse, parçaları kolaylıkla yol verecek (*Aks. 12*); ancak cisimsel doğasını yitirmeyecektir (*Aks. 5*). Q.E.D.

Ağırlık ve diğer duyulur nitelikler durumunda da tanıtlama aynı şekilde ilerlemektedir.

ÖNERME 2

Cisim ya da maddenin doğası yalnız uzamdan oluşur.

Tanıtlama

Cismin doğası duyulur niteliklerin yok oluşuyla kaybolmaz (*Ön. 1 Kısım 2*). Bu yüzden, bunlar onun özünü oluşturmaz (*Aks. 2*). Öyleyse, uzam ve değişkileri dışında geriye bir şey kalmaz (*Aks. 7*). Bu yüzden, uzam çıkartılırsa, cismin doğasına ilişkin hiçbir şey kalmayacak ve tümden ortadan kaldırılmış olacaktır. Bu nedenle (*Aks. 2*) cismin doğası yalnız uzamdan oluşur. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Yer ve cisim arasında gerçekte bir ayrım yoktur.

Tanıtlama

Cisim ve uzam gerçekte birbirinden ayrı değildir (önceki Önerme) ve yer ve uzam da gerçekte ayrı değildir (*Tan. 6*). Bu nedenle (*Aks. 15*), yer ve cisim gerçekte ayrı değildir. Q.E.D.

NOT

Tanrı'nın her yerde olduğunu söylüyor olsak da,[14] bununla O'nun uzamlı olduğunu (yani –önceki önerme ile– cisimsel olduğunu) kabul etmiş olmayız. O'nun her yerde oluşu, yalnızca kendileriyle her şeyi koruduğu gücü ve istemesini işaret eder; o yüzden, cisim ya da uzamı, melekler ya da insan ruhlarını ettiğinden daha fazla işaret ediyor değildir. Ancak, şuna dikkat etmek gerekir ki, gücünün her yerde olduğu söylendiğinde özünü dışarıda bırakmıyoruz, çünkü gücü neredeyse, özü de oradadır (*Ön. 17 Ön. Sonucu, Kısım 1*). Amacımız yalnızca cisimsel doğayı dışarıda bırakmaktır, yani Tanrı, cisimsel bir güç ile değil, aynı şekilde uzamı ve düşünen şeyleri korumasını da sağlayan Tanrısal gücü ya da özü ile her yerdedir demek istiyoruz. Gücü, yani özü, cisimsel olsaydı bunları koruyor olamazdı.

ÖNERME 3

Bir boşluğun olması çelişkilidir.

Tanıtlama

Boşluktan, içinde cisimsel töz bulunmayan uzam anlaşılır (*Tan. 3*), yani (*Ön. 2 Kısım 2*) cisimsiz cisim, ki bu saçmadır.

Daha dolu bir açıklama için ve boşlukla ilgili önyargıyı düzeltmek için *İlkeler*'in 2. kısmında 17 ve 18 numaralı maddelerini okuyunuz ve burada özellikle, aralarında hiçbir şeyin bulunmadığı cisimlerin zorunlu olarak birbirlerine dokunduğu ve 'hiç'in, hiçbir özelliğinin olmadığı noktalarına dikkat ediniz.

ÖNERME 4

Bir cismin bir bölümü, bir anda, diğer anda kapladığından daha fazla yer kaplamaz; ve tersinden, aynı bir anda diğer anda içerdiğinden daha fazla cisim içermez.

14) Bu konuyla ilgili daha fazla ayrıntı için Ek Bölüm, Kısım 2, Bölüm 6 ve 7'ye bakınız. (Spinoza)

Tanıtlama

Yer ve cisim arasında gerçekte ayrım yoktur (*Ön. 2 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Dolayısıyla, yer bir anda diğerinde olduğundan daha büyük değildir dediğimizde (*Aks. 13*), bir cismin de bir anda diğer bir anda olduğundan daha büyük olamayacağını (daha fazla yer kaplayamayacağını) söylüyoruz, ki bu bizim belirtmeye çalıştığımız ilk noktaydı. Bundan başka, yer ve cismin gerçekte ayrı olmadığı olgusundan, cismin bir anda diğerinde kapladığından daha fazla yer kaplayamayacağını söylediğimizde, aynı yerin bir anda diğerinde içerdiğinden daha fazla cisim içeremeyeceğini de söylüyor olduğumuz sonucu çıkar. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Eşit yer kaplayan cisimler, diyelim altın ve hava, aynı madde ya da cisimsel töz miktarına sahiptir.

Tanıtlama

Cisimsel töz, ne sertlikten (örneğin altın) ne de yumuşaklıktan (örneğin hava), ne de duyulur niteliklerden herhangi birinden değil (*Ön. 1 Kısım 2*), yalnız uzamdan oluşur (*Ön. 2 Kısım 2*). Şimdi, varsayım gereği, birinde diğerinde olanla aynı yer ya da (*Tan.* 6) uzam miktarı olduğunda, cisimsel töz miktarı da aynı olacaktır. Q.E.D.

ÖNERME 5

Atom yoktur.

Tanıtlama

Atomlar, maddenin, doğaları gereği bölünemez olan parçalarıdır (Tan 3). Ancak maddenin doğası, ne kadar küçük olsa da (Aks. 9 ve Tan. 7) doğası gereği bölünebilir olan uzamdan oluşur (Aks. 9 ve Tan 7); bu nedenle, bir madde parçası ne kadar küçük olsa da kendi doğası gereği bölünebilirdir. Yani atomlar ya da kendi doğaları gereği bölünemez olan madde parçaları yoktur. Q.E.D.

NOT

Atom meselesi her zaman zor ve karmaşık bir mesele olagelmiştir. Bazıları, bir sonsuzun bir diğer sonsuzdan daha büyük olamayacağından hareketle ve iki nicelik (diyelim ki A ve onun iki katı) sonsuzca bölünebilirse, onların sonsuz parçalarını tek bir görüşte bilen Tanrı'nın gücüyle, edimsel olarak da sonsuz sayıda parçaya bölünebileceklerdir diyerek, atomların olması gerektiğini öne sürerler. Bu nedenle, bir sonsuz diğerinden daha büyük olamayacağından, söylendiği üzere A niceliği iki katına eşit olacaktır, ki bu saçmadır. Ve yine sonsuz bir sayının yarısının da sonsuz olup olmadığını, çift mi tek mi olduğunu ve buna benzer başka soruları sorarlar. Descartes'ın tüm bunlara yanıtı, anlayışımızın kapsamı içinde olan ve böyle olmakla açık ve seçik biçimde kavranılanı, anlayış gücümüzü ya da kavrayışımızı aşan ve böyle olmakla yalnızca oldukça yetersiz biçimde algılanan diğer şeyler yüzünden reddetmememiz gerekir şeklinde olmuştur. Sonsuz ve onun özellikleri, insanın anlayış gücünün ötesindedir, çünkü anlayış gücümüz doğası bakımından sonludur. Sonsuzu kavrayamıyoruz diye, yer ile ilgili açık ve seçik kavradıklarımızdan kuşku duymak ya da onları yanlış diye reddetmek aptalca olurdu. Descartes, dünyanın uzamı, maddenin parçalarının bölünebilirliği, vs. gibi, kendilerinde bir sınır göremediğimiz şeyleri belirsiz sayar. *İlkeler*, kısım 1, madde 26'yı okuyunuz.

ÖNERME 6

Madde belirsizce uzamlıdır ve göklerin ve yerin maddesi bir ve aynıdır.

Tanıtlama

1) Uzamın, yani (*Ön.2 Kısım 2*) maddenin sınırlarını, zihnimizde, bu sınırların ötesinde hemen onları izleyen başka yerleri (*Aks. 10*), yani başka bir uzamı ya da maddeyi, ve bunlar için de yine başka yerleri, bu böyle belirsizce sürüp gitmek üzere, düşünmeden (*Tan. 6*) canlandıramıyoruz. Tanıtlanacak ilk şey bu idi.

2) Maddenin özü uzamdan oluşur (*Ön.2, Kısım 2*) ve bu belirsizdir (bu tanıtlamanın ilk kısmı); yani insanın anlayışı onu herhangi bir sınıra sahip olarak düşünemez. Bu nedenle (*Aks. 11*), o bir çokluk olmayıp her yerde bir ve aynıdır. Bu ikinci noktaydı.

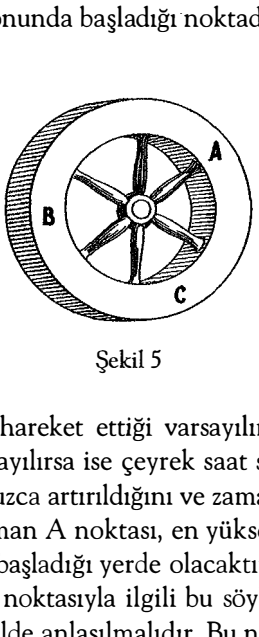
NOT

Şu ana kadar uzamın doğası ya da özüyle ilgilendik. Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu düşündüğümüz gibi var olduğunu ilk kısmın son önermesinde gösterdik ve ilk kısmın 12. önermesinden, şimdi kendisinin onu yaratan aynı güç ile korunduğu sonucu çıkmaktadır. Ve yine kısım 1'in aynı son önermesinde, düşünen varlıklar olduğumuz ölçüde, bu maddenin bir parçasıyla birleşmiş olduğumuzu ve onun yardımıyla, salt düşüncemizle maddenin geçirebileceğini bildiğimiz tüm o değişimlerin onda gerçekten olduğunu algıladığımızı gösterdik. Diğer madde parçalarının, hareket edenlerin yerini aldığını anlamamız koşuluyla açık ve seçik algıladığımız bölünebilirlik ve yer değiştirme ya da bir parçanın bir yerden diğerine hareketi böyledir. Ve bu bölünme ve hareketi sonsuz şekillerde düşünürüz; dolayısıyla, maddenin sonsuz sayıda değişimleri de düşünülebilir. *İlkeler* kısım 1'de tam olarak açıklandığı gibi, onları gerçekte uzamdan ayrı şeyler olarak değil, uzamın kipleri olarak düşündüğümüz sürece açık ve seçik biçimde kavranırlar diyorum. Ve her ne kadar felsefeciler pek çok başka hareket üretmiş olsalar da, biz yalnız açık ve seçik kavradığımızı kabul ettiğimiz için ve uzamı, açık ve seçik olarak, yalnız yer değiştirme hareketini yapabilir olarak kavrayabildiğimiz ve ayrıca başka bir hareket imgelemimizin kapsamı içinde de olmadığı için, yer değiştirme dışında bir hareketi kabul etmemeliyiz.

Bununla birlikte, Zenon'un yer değiştirme hareketini yadsıdığı ve Kinik Diyojen'in, Zenon'un bu doktrinleri öğrettiği okulda dolaşarak dinleyicilerinin kafasını karıştırıp bunu kendi tarzında çeşitli nedenlere dayanarak çürüttüğü söylenir. Dinleyicilerden birinin dolaşmasını engellemek için kendisini tuttuğunu görünce onu şöyle azarlamıştır: "nasıl ustanın argümanlarını çürütmeye kalkarsın?" Yine de, hiç kimse Zenon'un argümanlarıyla, duyuların anlayışa tümüyle karşıt bir şeyi –bu durumda hareketi– açığa çıkardığını düşünme yanılgısına düşmesin, ve bundan zihnin, anlayışının yardımıyla açık ve seçik algıladığı şeylerle ilgili bile yanılabileceği sonucuna varmasın diye, burada, onların, doğru bir madde kavrayışına sahip olmamasından kaynaklanan yanlış önyargılara dayandığını göstererek, Zenon'un başlıca argümanlarını açıklayacağım.

İlk olarak, Zenon'un, yer değiştirme hareketinin kabul edilmesi durumunda en yüksek hızla dairesel olarak hareket etmekte olan bir cismin hareketi durgunluktan farkı olmazdı, dediği söylenir. Ancak, bu son söylenen saçmadır, bu nedenle önceki de öyledir. Sonucu şu şekilde

tanıtlar: Her noktası devamlı aynı yerde kalan bir cisim durmaktadır. Ancak, en yüksek hızla dairesel olarak hareket etmekte olan bir cismin tüm noktaları sürekli aynı yerde kalır; bu nedenle, vs. Bunu, sözgelimi ABC tekerleği örneğiyle açıkladığı söylenir. Eğer tekerlek merkezi etrafında belli bir hızla hareket edecek olsaydı, A noktası B ve C üzerinden dönüşünü, tekerleğin daha yavaş hareket ettiği duruma kıyasla daha hızlı bir biçimde tamamlayacaktı. Bu yüzden, örneğin, daha yavaş hareket etmeye başladığını ve bir saat sonunda başladığı noktada olduğunu düşünelim.

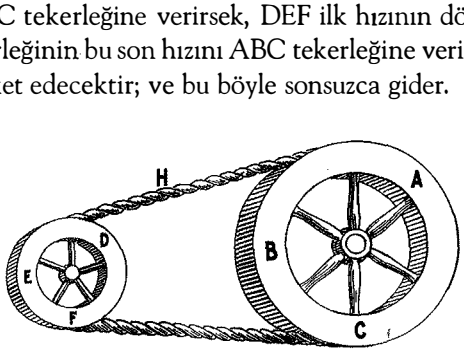
Şekil 5

Şimdi, iki kat hızla hareket ettiği varsayılırsa yarım saat, dört kat hızla hareket ettiği varsayılırsa ise çeyrek saat sonunda başladığı yerde olacaktır. Ve hızın sonsuzca artırıldığını ve zamanın da anlara indirgendiğini düşünürsek, o zaman A noktası, en yüksek hızında, her an ya da sürekli olarak harekete başladığı yerde olacaktır ve bu yüzden hep aynı yerde kalacaktır. Ve A noktasıyla ilgili bu söylediğimiz tekerleğin her noktası için de aynı şekilde anlaşılmalıdır. Bu nedenle, en yüksek hızda tüm noktalar hep aynı yerde kalır.

Yanıt olarak şu belirtilmeli ki, bu hareketin kendisine olmaktan çok, onun en yüksek hızına karşı ileri sürülmüş bir argümandır. Ancak burada, Zenon'un argümanının geçerliliğini incelemeyelim; bunun yerine harekete saldırdığını iddia ettiği ölçüde bu argümanın dayanağı olan önyargıları açığa çıkaralım. En başta, cisimlerin, daha hızlı hareket ettikleri düşünülemeyecek ölçüde hızlı hareket ettiklerinin düşünülebileceğini varsayıyor. İkinci olarak, zamanı anlardan oluşan bir şey yapıyor; tıpkı başkalarının niceliği bölünmez noktalardan oluşan bir şey olarak düşündükleri gibi. Bunların ikisi de yanlıştır. Çünkü kendisinden daha hızlısını düşünemeyeceğimiz derecede hızlı bir hareketi asla düşünemeyiz. İzlediği yol ne kadar kısa olursa olsun, kendisinden daha hızlısını düşünemeyeceğimiz

derecede hızlı bir hareketi düşünmek anlayışımıza aykırıdır. Aynısı yavaşlık durumu için de geçerlidir; kendisinden daha yavaşı olamayacak bir hareket düşünmek çelişki içerir. Hareketin ölçüsü olan zamana ilişkin olarak da aynı şeyi ileri sürüyoruz; kendisinden daha kısası olamayacak bir zamanı düşünmek açıkça anlayışımıza aykırıdır.

Tüm bunları göstermek için Zenon'un izinden gidelim. Onun gibi şunu varsayalım: bir ABC tekerleği merkezi etrafında öyle bir hızla dönüyor olsun ki, A noktası, her an, kendisinden yola çıktığı A konumunda olsun. Bundan belirsizce daha büyük bir hız ve sonuç olarak sonsuzca daha küçük anlar düşünebildiğimi söylüyorum. Bunu açıklamak için şöyle düşünelim: bir ABC tekerleği merkezi etrafında dönerken bir H kemerinin yardımıyla, yarısı büyüklüğünde bir diğer DEF tekerleğinin merkezi etrafında dönmesine neden olsun. Şimdi, DEF tekerleğinin ABC tekerleğinin yarısı büyüklüğünde olduğu varsayıldığından, ABC tekerleğinin iki katı hızla döneceği ortadadır ve sonuçta 0 noktası, her yarım anın sonunda harekete başladığı aynı noktada bulunacaktır. Öyleyse, DEF tekerleğinin hareketini ABC tekerleğine verirsek, DEF ilk hızının dört katı hızla ve yine DEF tekerleğinin bu son hızını ABC tekerleğine verirsek, DEF sekiz kat hızla hareket edecektir; ve bu böyle sonsuzca gider.

Şekil 6

Bunun böyle olduğu, yalnızca madde kavramından yola çıkıldığında açıkça görülür. Tanıtladığımız üzere, maddenin özü, uzam ya da her daim bölünebilir yerden oluşmaktadır ve yer olmadan hareket de yoktur. Maddenin bir kısmının aynı anda iki yeri kaplayamayacağını da gösterdik. Çünkü, tanıtlamış bulunduğumuzdan da açık olduğu gibi, bu, maddenin bir parçasının kendisinin iki katına eşit olduğunu söylemekle aynı şey olurdu. Bu nedenle, bir madde parçası hareket ederse, bu bir yer boyunca, ne kadar küçük düşünülürse düşünülsün yine de bölünebilir olan bir yer boyunca hareket eder ve bu yüzden hareketi ölçen zaman için de aynı şey

geçerlidir. Sonuç olarak, o hareketin süresi ya da zamanı bölünebilirdir ve bu sonsuza dek böyledir. Q.E.D.

Şimdi Zenon tarafından ileri sürüldüğü söylenen diğer bir safsataya geçelim. Bu şöyledir: Bir cisim hareket ederse, ya bulunduğu yerde[15] ya da bulunmadığı bir yerde hareket eder, ama bulunduğu bir yerde olamaz, çünkü bu durumda duruyor olması gerekir. Bulunmadığı bir yerde de olamaz. Bu nedenle, cisim hareket etmemektedir. Ancak, bu argüman da bir öncekine benziyor, çünkü bu da kendisinden daha kısası olmayan bir zaman olduğunu varsayıyor. Eğer cismin bulunduğu yerde değil de bulunduğu yerden bulunmadığı bir yere hareket ettiğini söylersek, herhangi bir ara yerde bulunup bulunmadığını soracaktır. Bir ayrım yaparak yanıtlayabiliriz: eğer 'bulunduğu' ile 'durduğu' demek istiyorsa, hareket ettiği sırada bir yerde bulunduğunu reddediyoruz, yok eğer 'bulunduğu' ile 'var olduğu' anlaşılıyorsa, hareket ederken zorunlulukla var olduğunu söylüyoruz. Yine, hareket ederken nerede var olduğunu soracaktır. Bir kez daha şöyle yanıt verebiliriz: 'var olduğu yer' ile hareket ederken 'kaldığı yer' demek istiyorsa bir yerde kalmadığını, ancak 'değiştirdiği yer' demek istiyorsa kendisi boyunca hareket etmiş olduğu yere atfetmek isteyebileceği tüm o yerleri değiştirdiğini söylüyoruz. O, aynı anda hem yer kaplayıp hem de o yeri değiştirip değiştiremeyeceğini sorarak sürdürecektir. Bunu, son olarak, şu ayrımı yaparak yanıtlıyoruz: eğer zamanın bir anı ile demek istediği kendisinden daha kısası olmayansa, gösterdiğimiz üzere, anlaşılmaz ve bu yüzden bir yanıtı hak etmeyen bir soru soruyor. Yok eğer zamanı önceden açıkladığım anlamda (yani doğru anlamında) alıyorsa, zamanın durmadan kısaltılabileceği varsayılsa bile, içinde bir cismin hem yer kaplayıp hem onu değiştirebilmesini olanaksız kılacak kadar kısa bir zaman saptayamaz ve bu yeterli dikkati gösteren herkes için açıktır. Dolayısıyla daha önce dediğimiz gibi, şu oldukça açık ki, daha kısası olamayacak kadar kısa bir zaman varsayıyor ve bu yüzden hiçbir şeyi göstermiş olmuyor.

Zenon'un, bu iki argüman dışında dolaşımda olan ve Descartes'ın *Mektuplar*'ının ilk cildinin sondan bir önceki mektubunda onu çürütmesi ile birlikte okunabilecek bir başka argümanı daha bulunmaktadır.[16] Burada,

15) Burada ve tartışmanın devamında, yer, *spatium*'u değil *locus*'u karşılamaktadır. (ç.n)

16) Spinoza büyük olasılıkla Descartes'ın mektuplarının Hollanda baskısını kastediyor; *Brieven*, çev. J H. Glazemaker, Amsterdam, 1661. Sözü geçen mektup büyük olasılıkla Clerselier'e yazdığı 1646 Haziran/Temmuz tarihli mektubu. Bkz. AT4, 445-447 (S. Barbone, L. Rice)

okuyucularımın, Zenon'un akıl yürütmelerine kendi akıl yürütmelerimle karşı çıktığını ve Zenon'u, Diyojen'in yaptığı gibi duyularla değil akılla çürüttüğümü gözlemlemesini istiyorum. Çünkü duyular, doğrunun peşinde olana, Doğa'nın, nedenlerini soruşturmaya onlar yardımıyla yöneldiği fenomenleri dışında bir şey sunmazlar; anlayışın açık ve seçik doğru olarak kavradığının yanlış olduğunu hiçbir zaman gösteremezler. Bu bizim görüşümüzdür ve akla aykırı olduklarında duyuların dayattıklarını göz ardı ederek, önermelerimizi anlayış gücü tarafından açık ve seçik algılanmış gerekçelerle ortaya koymak da bizim yöntemimizdir. Duyular, söylediğimiz gibi, anlayışı şunu değil de bunu araştırmaya yönlendirmek dışında bir şey yapamazlar; yani o bir şeyi açık ve seçik bir biçimde algıladığında, onu bunun yanlışlığına inandıramazlar.

ÖNERME 7

Bir cisim diğer bir cismin yerine, ancak bu cisim de aynı anda diğer bir cismin yerine geçerse, geçebilir.

Tanıtlama

(*Bir sonraki önermedeki şekle bakınız*) Bunu yadsırsanız, bu olanaklıysa, bir A cisminin kendisine eşit saydığım ve kendi yerini bırakmayan bir B cisminin yerine geçtiğini, düşünün. O zaman, yalnız B'yi içeren yer şimdi, varsayım gereği A ve B'yi ve bu yüzden önceden içerdiğinin iki katı miktarda cisimsel tözü içermektedir, ki bu saçmadır (*Ön. 4 Kısım 2*). Bu nedenle, hiçbir cisim bir başkasının yerine geçmez, vs. Q.E.D.

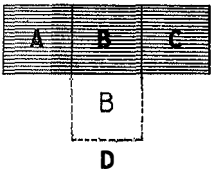
ÖNERME 8

Bir cisim başka bir cismin yerine geçtiğinde, terk ettiği yer, aynı anda, ona doğrudan bitişik olan başka bir cisim tarafından kaplanır.

Tanıtlama

Bir B cismi D'ye doğru hareket ederse, A ve C cisimleri aynı anda ya birbirlerine doğru hareket edip dokunacaklar ya da böyle olmayacaktır. Eğer hareket edip dokunurlarsa, öne sürdüğümüz nokta kabul edilmiş olur. Birbirlerine doğru hareket etmezlerse, B tarafından terk edilen yer

A ve C'yi ayırmayı sürdürür ve o zaman B'ye eşit bir cisim (*Ön. 2 Ön. Sonucu, Kısım 2 ve Ön. 4 Ön. Sonucu, Kısım 2*) aralarında uzanır. Ancak varsayım gereği, bu cisim B değildir ve bu yüzden B'nin yerine tam o anda geçen bir başka cisimdir ve B'nin yerini tam o anda aldığından (bu kısmın, 6. önermesinin Notu'na göre) ancak ona doğrudan bitişik olan bir cisim olabilir. Çünkü orada, bir yerden diğerine, kendisinden her zaman daha kısası bulunan bir zamanı gerektirmeyen bir hareketin olamayacağını gösterdik. Bu söylenenden, B'nin yerinin, B'nin yerine geçmeden önce belli bir yer boyunca hareket etmesi gerekecek olan başka bir cisim tarafından aynı anda doldurulamayacağı sonucu çıkar. Bu nedenle, ancak B'ye doğrudan bitişik olan bir cisim, aynı anda onu yerini alır. Q.E.D.

Şekil 7

NOT

Maddenin parçaları gerçekte birbirinden ayrı olduğundan (*İlkeler*, Kısım 1, madde 61), biri, diğeri olmadan var olabilir (*Ön. 7 Ön. Sonucu, Kısım 1*) ve birbirine bağlı değildir. Dolayısıyla tüm o Sempati ve Antipati[17] uydurmaları yanlış kabul edilip reddedilmelidir. Dahası bir etkinin nedeni her zaman pozitif olmak durumunda olduğundan (*Aks. 8, Kısım 1*), hiçbir zaman bir cismin boşluk olmasın diye hareket ettirildiğini söylememeliyiz, yalnız bir başka cismin itkisiyle hareket ettirildiğini söylemeliyiz.

ÖNERME SONUCU

Her harekette bir tam cisimler dairesi aynı anda hareket eder.

17) Burada Sempati ve Antipati ile, parçaların birlikte etkilenmesi; aynı etkiyi paylaşması ve karşıt durumu anlamak gerekir. (ç.n.)

Tanıtlama

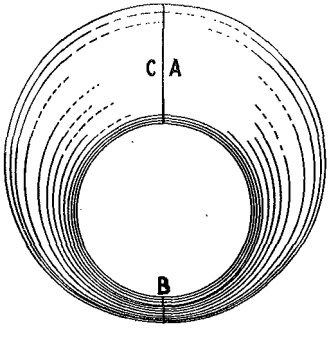
1 cismi 2 cisminin yerine geçtiğinde, 2 cismi başka bir cismin, diyelim 3 cisminin, yerine geçmelidir ve bu böyle sürüp gitmelidir (*Ön. 7 Kısım 2*). Yine, 1 cisminin 2 cisminin yerine geçtiği anda, 1'in boşalttığı yer, diyelim 8 cismi ya da 1 cismine doğrudan bitişik olan bir başka cisim tarafından doldurulmalıdır (*Ön. 8 Kısım 2*). Bu (bu önermenin Not'u) ancak, burada 1 cismi olarak alınan diğer bir cismin itkisiyle olduğundan, tüm bu hareket eden cisimler aynı doğru üzerinde olamayacak olup (*Aks. 21*), tam bir daire oluştururlar (*Tan.* 9). Q.E.D. (*Şekil 2'ye bakınız*)

ÖNERME 9

Dairesel bir ABC borusu su ile dolu ve A noktasında, B'de olduğunun dört katı genişlikte ise, A'daki su (ya da başka bir akışkan cisim) B'ye doğru hareket etmeye başladığı anda, B'de bulunan su onun dört katı hızla hareket edecektir.

Tanıtlama

A'daki tüm su B'ye doğru hareket ettiğinden, aynı miktarda su aynı anda, A'ya doğrudan bitişik olan C'den onun yerine gitmelidir (*Ön. 8 Kısım 2*). Ve B'den aynı miktarda suyun C'nin yerine geçmesi gerekecektir (aynı önerme). Bu nedenle (*Aks. 14*), dört katı hızla hareket edecektir. Q.E.D

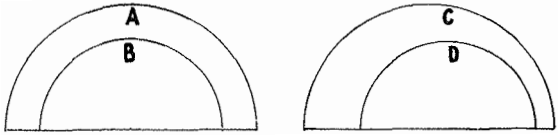

Şekil 8

Dairesel boruyla ilgili söylediğimiz aynı anda hareket eden cisimlerin geçmek durumunda kaldığı tüm eşitsiz yerler için de geçerli olmak durumundadır, çünkü tanıtlama diğer durumlar için de aynı olacaktır.

YARDIMCI ÖNERME

A ve B gibi iki yarım daire aynı merkezden çizilirse, çevreleri arasındaki alan her yerde aynı olacaktır. Ancak C ve D gibi iki yarım daire farklı merkezlerden çizilirse çevreleri arasındaki alan her yerde başka olacaktır. Tanıtlama salt dairenin tanımından açıkça ortaya çıkar.

Şekil 9

ÖNERME 10

Bir ABC borusu boyunca hareket eden sıvı belirsiz sayıda hız dereceleri alır.

Tanıtlama

(*Önceki önermedeki şekle bakınız*) A ile B arasındaki yer her yerde eşitsizdir (bir önceki *Yardımcı Önerme*). Bu nedenle (*Ön. 9 Kısım 2*), sıvının ABC borusundan geçiş hızı da her noktada eşitsiz olacaktır. Dahası, A ve B arasında belirsiz sayıda hep daha küçük yerler düşündüğümüzden (*Ön. 5 Kısım 2*), her noktada bulunan hız eşitsizliklerini de belirsiz olarak düşüneceğiz. Bu nedenle (*Ön. 9, Kısım 2*), hız dereceleri belirsiz sayıda olacaktır. Q.E.D.

ÖNERME 11

Bir ABC borusu boyunca akan sıvı belirsiz sayıda parçacığa bölünür.

Tanıtlama

(*Önceki önermedeki şekle bakınız*) ABC borusu boyunca akmakta olan sıvı aynı anda belirsiz sayıda hız dereceleri kazanır (*Ön. 10 Kısım 2*). Bu nedenle (*Aks. 16*), gerçekte bölündüğü belirsiz sayıda parçası vardır. Q.E.D. *İlkeler*, Kısım 2, madde 34 ve madde 35'e bakınız.

NOT

Şimdiye dek hareketin doğasıyla uğraştık. Şimdi, onun nedenini incelemeliyiz ve bunu ikili anlamak gerekir: 1) dünyadaki tüm hareketlerin nedeni olan ilk ya da genel neden ve 2) tek tek madde parçalarının önceden sahip olmadıkları hareketleri edinmelerini sağlayan tikel neden. Genel nedene ilişkin olarak, açık ve seçik algıladığımızdan başkasını kabul etmememiz gerektiğinden (*Ön. 14 Kısım 1 ve Ön. 15 Aç. Not, Kısım 1*) ve O'ndan başka bir nedeni açık ve seçik anlamadığımızdan, yalnız maddenin yaratıcısı Tanrı'nın genel neden olarak kabul edilmesi gerektiği ortadadır. Ve burada harekete ilişkin söylediğimiz durgunluk için de aynı şekilde anlaşılmalıdır.

ÖNERME 12

Tanrı hareketin ana nedenidir.

Tanıtlama

Bir önceki Not'a bakınız.

ÖNERME 13

Tanrı, maddeye bir kere verdiği aynı hareket ve durgunluk miktarını, istemesi yoluyla[18] korumaktadır.

Tanıtlama

Tanrı hareketin ve durgunluğun nedeni olduğundan (*Ön. 12 Kısım 2*), nicelikleri de ilk yarattığındaki ile aynı kalmak üzere (*Ön. 20 Ön.*

18) Bkz. 41. Dipnot. (ç.n.)

Sonucu, Kısım 1), onları yarattığı aynı güçle korumayı sürdürür (*Aks. 10 Kısım 1*). Q.E.D.

NOT

1) Her ne kadar, Tanrıbilimde, Tanrı'nın pek çok şeyi yalnız zevkine göre ve insanlara gücünü göstermek için yaptığı söylense de, salt onun zevkine bağlı olanlar ilahi vahiyden başka bir yolla bilinemeyeceğinden, felsefenin Tanrıbilim ile karıştırılmasının önüne geçmek adına, bunların, soruşturması yalnız aklın söyledikleriyle sınırlı olan felsefeye alınmaması gerekir.

2) Hareket, hareket eden maddenin bir kipinden başka bir şey olmasa da, sabit ve belirli bir miktarı vardır. Bunun nasıl anlaşılması gerektiği bundan sonra söyleyeceklerimizle açıklığa kavuşacaktır. *İlkeler*, Kısım 2, Madde 36'ya bakınız.

ÖNERME 14

Her bir şey, basit ve bölünmemiş olduğu ve yalnız kendi içinde ele alındığı ölçüde, her zaman aynı durumu, bu onda bulunduğu kadarıyla, sürdürür.

Pek çok kişi bunu bir aksiyom olarak almaktadır ancak biz tanıtlayacağız.

Tanıtlama

Her şey, yalnızca Tanrı'nın istemesiyle belli bir durumda olduğundan (*Ön. 12 Kısım 1*) ve Tanrı eserlerinde en yüksek derecede süreklilik gösterdiğinden (*Ön. 20 Ön. Sonucu, Kısım 1*), herhangi dışsal bir nedene (yani tikel nedenlere) bakmadığımız ve şeyi yalnız kendi içinde ele alırsak, onun, içinde yattığı ölçüde her zaman içinde bulunduğu durumu sürdürdüğünü onaylamamız gerekir. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Bir kez hareket halinde olan bir cisim, dışsal nedenler onu durdurmadıkça her zaman hareket etmeye devam eder.

Tanıtlama

Bu önceki önermeden açıktır. Ancak hareketle ilgili önyargıyı düzeltmek için *İlkeler*, Kısım 2, madde 37 ve madde 38'e bakınız.

ÖNERME 15

Hareket eden her cisim, kendiliğinden, hareketini eğri değil, doğru boyunca sürdürme eğilimindedir.

Bu önerme bir aksiyom olarak da alınabilirdi ancak ben yine de onu yukarıda söylenenlerden şu şekilde tanıtlayacağım.

Tanıtlama

Hareket, yalnız Tanrı onun nedeni olduğundan (*Ön. 12 Kısım 2*), kendinde herhangi bir var olma gücüne sahip olmayıp (*Aks. 10 Kısım 1*), (şimdi andığımız aksiyomla bağlantılı olarak tanıtlanandan) bir bakıma her an Tanrı tarafından yaratılmayı sürdürür. Bu nedenle, yalnız hareketin doğasına bakıyor olsak da, ona hiçbir zaman, doğasına ait bir şey olarak, bir başka süreden daha büyük olduğu düşünülebilecek bir süreyi yükleyemeyiz. Ancak, hareketiyle bir daire tanımlamanın hareket eden bir cismin doğasına ait olduğunu söyleyecek olursak, hareketin doğasına, doğasında hareketini bir doğru boyunca sürdürme eğilimi olduğunu varsaydığımız duruma göre daha büyük bir süre yüklüyor oluruz (*Aks. 17*). Şimdi, (henüz gösterdiğimiz gibi) böyle bir süreyi hareketin doğasına yükleyemeyeceğimiz için, hareketini dairesel olarak sürdürmenin hareket eden cismin doğasından geldiğini de söyleyemeyiz; hareketini yalnızca bir doğru boyunca sürdürmelidir. Q.E.D.

NOT

Belki birçok kişi, bu tanıtlamanın, hareketin doğasında bir düz çizgi tanımlamanın olmadığını göstermede olduğu kadar, bir eğri çizgi tanımlamanın olmadığını göstermede de aynı oranda etkili olduğunu ve bunun, düz ya da eğri, kendisinden daha kısası olmayan bir düz çizginin de, kendisinden daha kısası bulunmayan bir eğri çizginin de varsayılamayacağı için böyle olduğunu düşünecektir. Bunu akılda tutmakla birlikte, yine de tanıtlamanın doğru ilerlediğini savunuyorum; çünkü tanıtlanması

gereken sonuca tek tek doğruların uzunluklarından, yani onların ilineksel özgül ayrımlarından hareketle değil, yalnız doğruların tümel özünden, yani özsel ayrımlarından hareketle varıyor. Tanıtlamamla kendi başına oldukça açık olan bir şeyi daha bulanık hale getirmekten kaçınmak için okuyucularımı, hareketin, onunla ilgili olarak yalnızca maddenin bir parçasının ... civarından diğerlerinin civarına ... vs., aktarımı olduğunu doğrulayan basit tanımına yönlendiriyorum. Dolayısıyla, bu aktarımı en basit biçiminde –yani doğrusal ilerliyor olarak– almadığımızda, harekete özünde ya da tanımında içerilmeyen ve bu yüzden doğasıyla ilişkili olmayan bir şeyi iliştirmiş oluyoruz.

ÖNERME SONUCU

Bu önermeden, bir eğri boyunca hareket eden her cismin, kendiliğinden hareket etse, onun boyunca hareketini sürdüreceği çizgiden sürekli olarak saptığı ve bunun dışsal bir nedenin gücü ile olduğu sonucu çıkmaktadır (*Ön. 14 Kısım 2*).

ÖNERME 16

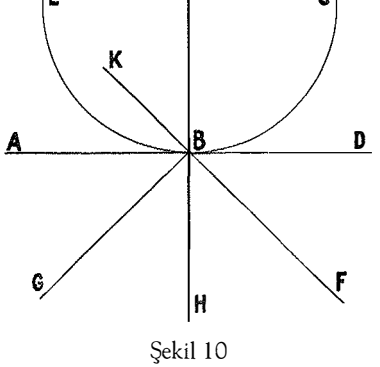
Dairesel hareket eden her cisim (ör. bir sapandaki taş) sürekli olarak, hareketine o daireye teğet bir doğruda devam etmeye yönelir.[19]

Tanıtlama

Dairesel hareket eden bir cismin, hareketine bir doğru boyunca devam etmesi dışsal bir güç tarafından sürekli olarak engellenir (*Ön. 15, Ön. Sonucu,*). Bu gücün ortadan kalkması durumunda, cisim kendiliğinden hareketini doğrusal olarak sürdürecektir (*Ön. 15*). Bundan başka, dairesel hareket eden bir cismin, bir dışsal neden ile hareketini daireye teğet bir doğru boyunca sürdürmeye yöneltildiğini söylüyorum. Bunu yadsırsanız, B'deki bir taşın (örneğin bir sapan ile) BD teğeti boyunca değil de aynı noktadan dairenin dışında ya da içinde çizilmiş düşünülen bir başka doğru boyunca harekete yöneltildiğini varsayalım. Sapanın L'den B'ye doğru

19) *Determinatio* karşılığıdır, bu sözcüğü metinde çoğunlukla ***belirlenim*** diye çevirdik, ancak burada ve ilgili yerlerde konunun *yön* kavramıyla bağlantısını göstermek için yönelmek ve yönelim, yöneltmek gibi türevlerini kullandık. (ç.n.)

geldiği düşünülürse, bu doğruya BF doğrusu diyelim. Sapanın C'den B'ye doğru geldiği düşünülürse, bu doğruya BG doğrusu diyelim. BH merkezden çevreye çizilen ve onu B'de kesen doğruysa, GBH açısının FBH açısına eşit olduğunu anlarım. Ancak B'deki taş L'den B'ye dairesel hareket eden sapan ile F'ye doğru harekete yöneltilirse, o zaman bundan (*Aks. 18*), sapan karşıt bir yönelim ile C'den B'ye doğru hareket ettiğinde, taşın zorunlu olarak BF ile aynı doğruda karşıt yönelimle hareket edeceği ve bu yüzden G'ye değil K'ye doğru yöneleceği sonucu çıkacaktır.

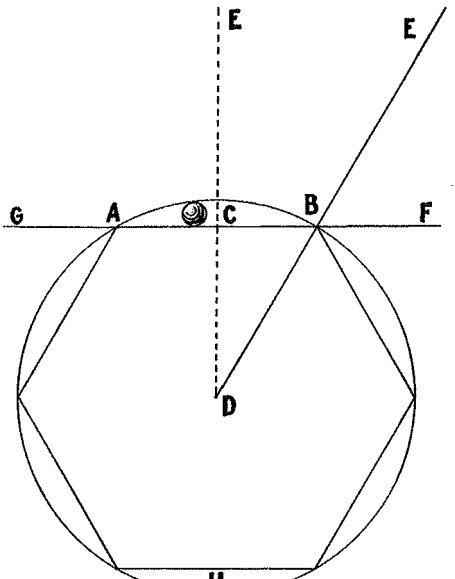

Şekil 10

Bu varsayımımıza aykırıdır. Ve teğet dışında hiçbir doğru B'den BH doğrusu ile eşit DBH ve ABH komşu açıları yapacak şekilde geçemeyeceği için, sapan L'den B'ye gitse de, C'den B'ye gitse de, aynı varsayımı koruyabilecek olan ancak teğet bir doğru olabilir. Ve bu yüzden, taş ancak teğet boyunca hareket etmeye yönelebilir. Q.E.D.

Bir Diğer Tanıtlama

Daire yerine, çemberin içine çizilmiş bir ABH beşgeni ve AB kenarında durmakta olan C cismini ele alalım. Bir ucu D merkezinde sabitlenmiş, diğer ucu serbest bir DBE cetvelinin, sürekli olarak AB doğrusunu keserek O merkezi etrafında döndüğünü düşünelim. DBE cetvelinin, bu şekilde hareket ederken, C cismi ile, tam AB doğrusunu dik açıyla kestiği anda buluşması durumunda, C cismini iterek onu, FBAG doğrusu, yani altıgenin belirsizce uzatılan AB kenarı boyunca G'ye doğru harekete yönelteceği açıktır.

Şekil 11

Beşgeni gelişigüzel seçtiğimiz için, bir çemberin içine çizilebileceğini düşündüğümüz herhangi başka bir şekil için de aynısı ileri sürülmelidir. Şeklin bir kenarında durmakta olan bir C cismi DBE cetveli ile, cetvel ona, tam o kenarı dik açıyla kestiği anda çarptığında, hareketini belirsizce uzatılan o kenar boyunca sürdürmeye yöneltilecektir. O zaman, bir beşgen yerine, sonsuz sayıda kenarı olan bir dörtgen şekil, yani Arşimet'in tanımıyla, bir daire düşünelim. Şu çok açık ki, DBE cetveli C cismiyle her buluştuğunda, bu, her zaman, bu tür bir şeklin bir kenarını dik açıyla kestiğinde olur ve dolayısıyla C cismiyle hiçbir zaman, aynı zamanda onu bitimsizce üretilen o kenar boyunca hareketete yöneltmeden buluşmayacaktır. Herhangi bir şeklin dışına düşmesi gerekeceğinden, belirsizce uzatılan kenar, sonsuz kenarlı bir şekle, yani daireye teğet olacaktır. O zaman, cetvel yerine dairesel hareket eden bir sapan düşünmemiz durumunda, bu, taşı sürekli olarak bir teğet boyunca harekete yöneltecektir. Q.E.D.

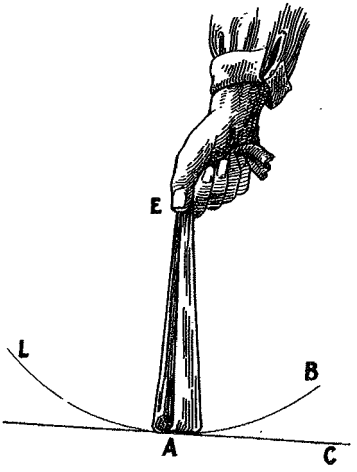
Bu tanıtlamaların her ikisinin de, herhangi bir eğri şekle uygulanabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

ÖNERME 17

Dairesel hareket eden her cisim çizdiği dairenin merkezinden uzaklaşmaya çalışır.

Tanıtlama

Bir cisim dairesel hareket ettiği sürece bir dış neden tarafından buna zorlanmaktadır ve bunun ortadan kalkması durumunda, o anda, (önceki önerme) daireye bir teğet boyunca harekete geçer. Bu teğetin, daireye değdiği nokta dışındaki tüm noktaları dairenin dışına düşer ve bu yüzden (*Öğeler*'in 3. kitabının 16. önermesi) merkezden daha uzaktırlar. Bu nedenle, bir EA sapanında dairesel hareket eden bir taş A noktasında olduğunda, tüm noktaları LAB çevresindeki noktalara göre E merkezinden daha uzak olan bir doğru boyunca gitmeye çalışır. Ve bu, tanımladığı dairenin merkezinden uzaklaşmaya çalışmasından başka bir şey değildir. Q.E.D.

Şekil 12

ÖNERME 18

Bir A cismi durmakta olan bir B cismine doğru hareket ederse ve B, A'nın itkisine rağmen durgunluk durumundan hiçbir şey yitirmezse, A

da hareketinden bir şey yitirmeyip, öncesinde sahip olduğu aynı hareket miktarını koruyacaktır.

Şekil 13

Tanıtlama

Bunu yadsımanız durumunda, A cisminin, yitirdiğini başka bir şeye (diyelim B'ye) vermeden hareketinin bir kısmını yitirdiğini düşünelim. Bu olduğunda, Doğa'da öncesinde olduğundan daha az miktarda hareket olacaktır, ki bu saçmadır (*Ön. 13 Kısım 2*). Tanıtlama, B cisminin durgunluk durumuyla ilgili olarak da aynı şekilde ilerler; bu nedenle, bir cisim bir diğerine bir şey aktarmazsa, B durgunluğunun, A ise hareketinin tümünü koruyacaktır. Q.E.D

ÖNERME 19

Hareket, kendi başına ele alındığında, belli bir yöndeki yöneliminden ayrıdır ve hareket eden bir cismin ters yönde gidebilmesi ya da geri itilebilmesi için herhangi bir süre boyunca durması gerekmemektedir.

Tanıtlama

Önceki önermede olduğu gibi, bir A cisminin bir B cismine doğru, bir doğru boyunca hareket ettiğini ve B'nin A'nın ilerlemesini engellediğini düşünelim. Bu nedenle (önceki önerme), A hareketini bir azalma olmaksızın koruyacak ve en küçük bir süre için bile durmayacaktır. Bununla birlikte, harekete devam ettiğinden önceki yönüyle aynı yönde hareket etmez; çünkü B'nin onu engellediği varsayılmaktadır. Bu nedenle, hareketinde bir azalma olmaksızın ve önceki yönelimini kaybederek, başka herhangi bir yönde değil ters yönde hareket edecektir (*Dioptrique*'in 2. bölümünde söylenenlere bakınız). Bu nedenle (*Aks. 2*), yönelim hareketin özüne ait bir şey olmayıp ondan ayrıdır ve geri itilen hareketli cisim herhangi bir süre için durgun değildir. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Öyleyse hareketin harekete aykırı olmadığı açıktır.

ÖNERME 20

Bir A cismi bir B cismi ile çarpışır ve onu kendisiyle birlikte sürüklerse, hareketinden, B'nin onunla çarpışmasından dolayı ondan kazandığı hareket kadarını yitirecektir. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Tanıtlama

Bunu yadsımamız durumunda, B'nin A'dan, A'nın yitirdiğinden çok ya da az hareket kazandığını düşünelim. Tüm bu fark doğanın bütünündeki hareket miktarına eklenmeli ya da ondan çıkarılmalıdır, ki bu saçmadır (*Ön. 13 Kısım 2*). Bu nedenle, B cismi A'nın yitirdiğinden ne çok ne de az hareket kazanacağından, tam A'nın yitirdiği kadar kazanacaktır. Q.E.D.

ÖNERME 21

Bir A cismi, B'nin iki katı büyüklüğünde ise ve aynı hızla hareket ediyorsa, A aynı zamanda B'nin iki katı kadar harekete ya da B'nin hızına eşit bir hızı korumak için iki katı kadar kuvvete sahip olacaktır. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Tanıtlama

A yerine iki tane B olduğunu, yani varsayım gereği iki eşit parçaya bölünmüş bir A olduğunu varsayalım. Her bir B bulunduğu durumda kalmak için bir kuvvete sahiptir (*Ön. 14 Kısım 2*) ve bu kuvvet (varsayım gereği) her iki B'de de eşittir. Eğer şimdi bu iki B birleştirilirse, hızları aynı kalmak üzere, kuvvet ve niceliği iki B'ye eşit ya da bir B'nin iki katı olacak bir A olacaktır. Q.E.D.

Bunun sadece hareketin tanımından çıktığını unutmayalım. Çünkü hareketli cisim ne kadar büyük olursa diğer maddeden ayrılan madde de o kadar büyük olur. Bu nedenle, daha fazla ayrılma, yani daha çok hareket vardır (*Tan. 8*). Hareketin tanımıyla ilgili 4. gözlemimize (*Tan. 8.4*) bakınız.

ÖNERME 22

Bir A cismi bir B cismine eşitse ve A, B'nin iki katı hızla hareket ediyorsa, A'daki kuvvet ya da hareket B'dekinin iki katı olacaktır. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Tanıtlama

B'nin ilk kez belli bir hareket kuvveti kazandığında dört derece hızlandığını varsayalım. Buna bir şey eklenmemesi durumunda hareket etmeyi ve durumunu korumayı sürdürecektir (*Ön. 14 Kısım 2*). Şimdi daha başka bir itkiyle öncekine eşit olan ek bir kuvvet kazandığını varsayalım. Sonuçta önceki dört dereceye ek olarak onu da koruyacağı dört hız derecesi daha kazanacak (aynı önerme), yani iki katı (yani A kadar) hızlı hareket edecektir ve aynı zamanda iki kat (yani A'nınkine eşit bir) kuvvete sahip olacaktır. Bu nedenle, A'daki hareket B'deki hareketin iki katıdır. Q.E.D.

Burada, hareketli cisimlerdeki kuvvet ile onlardaki hareket miktarını anladığımızı unutmayalım. Bu nicelik, eşit cisimlerde o hızla, aynı anda, doğrudan bitişik oldukları cisimlerden daha yavaş hareket ettikleri duruma oranla daha fazla ayrıldıkları ölçüde, hareket hızları oranında büyük olmalıdır. Bu yüzden, hareketleri de daha fazladır (*Tan. 8*). Ancak, durmakta olan cisimlerde direnme kuvveti ile onların durgunluk miktarını anlıyoruz. Bundan dolayı:

ÖNERME SONUCU 1

Cisimler, ne kadar yavaş hareket ederlerse durgunluğa da o oranda fazla katılırlar. Çünkü, onlara çarpan ve kendilerinden daha az kuvvete sahip daha hızlı cisimlere daha fazla direnç gösterirler ve kendilerine doğrudan bitişik olan cisimlerden daha az ayrılmışlardır.

ÖNERME SONUCU 2

Bir A cismi, bir B cisminin iki katı hızla hareket ederse ve B, A'nın iki katı büyüklüğünde ise, daha büyük B cisminde, daha küçük A cisminde olanla aynı miktarda hareket vardır ve bu nedenle, kuvvetleri de eşittir.

Tanıtlama

B, A'nın iki katı büyüklüğünde olsun ve A, B'nin iki katı hızla hareket ediyor olsun; sonra C, B'nin yarısı büyüklüğünde ve A'nın yarısı kadar hızla hareket ediyor olsun. Dolayısıyla, B (*Ön. 21 Kısım 2*) C'nin iki katı harekete ve A (*Ön. 22 Kısım 2*) C'nin iki katı harekete sahip olacaktır. Bu nedenle, (*Aks. 15*) A ve B eşit harekete sahip olacaktır; çünkü her birinin hareketi üçüncü C cisminin iki katı kadardır. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU 3

Dolayısıyla, hareket hızdan ayrıdır. Çünkü, eşit hıza sahip cisimlerden birinin diğerinden daha fazla harekete sahip olabileceğini (*Ön. 21 Kısım 2*) ve öte yandan hızları eşit olmayan cisimlerin hareketlerinin eşit olabileceğini kavrıyoruz (önceki Ön. Sonucu). Bu, yalnızca hareketin tanımından da çıkarsanabilir, çünkü hareket bir cismin ... civarından .... vs. aktarımından başka bir şey değildir.

Burada, bu üçüncü Önerme Sonucu'nun ilki ile tutarsız olmadığını unutmayalım. Çünkü, hızı iki şekilde düşünürüz; yani, ya bir cisim doğrudan bitişik olduğu cisimlerden aynı anda daha az ya da daha çok ayrıldığı (ve bu ölçüde hareket ya da durgunluğa daha çok ya da daha az katıldığı) ölçüde ya da aynı anda daha uzun ya da daha kısa bir doğru çizdiği (ve bu ölçüde hareketten ayrı olduğu) ölçüde.

Bu kısmın 14. önermesinin daha tam bir açıklaması için, buraya başka önermeler de ekleyebilir ve burada hareket için yaptığımız gibi, şeylerin her durumdaki kuvvetlerini açıklamış olabilirdim. Ancak, *İlkeler*, Kısım 2, madde 43'ü okumak ve sıradakileri anlamak için gerekli olan bir önermeyi eklemek yeterli olacaktır.

ÖNERME 23

Cismin kipleri değişim geçirmeye zorlandığında, bu değişim olabilecek değişimin en azı olacaktır.

Tanıtlama

Bu, bu kısmın 14. önermesinden oldukça açık bir biçimde çıkmaktadır.

ÖNERME 24, Kural 1

A ve B cisimleri tam olarak eşit ise ve birbirine doğru eşit hızla bir doğru boyunca hareket ediyorsa, birbiriyle çarpıştığında hızlarında bir azalma olmaksızın ters yönlerde geri dönecektir. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Bu varsayımda bu iki cismin karşıtlığının kaldırılması için, ya ikisinin de ters yönde geri dönmesi ya da birinin diğerini kendisiyle beraber götürmesi gerektiği ortadadır. Çünkü onlar birbirine hareketleri bakımından değil, yalnız yönelimleri bakımından karşıttır.

Tanıtlama

A ve B çarpıştığında, belli bir değişime uğramalıdırlar (*Aks. 19*). Ancak hareket, harekete karşıt olmadığından (*Ön. 19 Ön. Sonucu, Kısım 2*); hareketlerinden herhangi bir miktar yitirmek durumunda kalmayacaklardır (*Aks. 19*). Bu nedenle, yalnız yönelimlerinde bir değişim olacaktır. Ancak, (*Aks. 20*), onu değiştirecek olan A'yı daha güçlü saymazsak, yalnız birinin, diyelim B'nin, yöneliminin değiştiğini düşünemeyiz. Ne var ki bu, varsayıma aykırı olurdu. Bu yüzden yalnız birinde yönelim değişimi olamayacağı için, ikisinde de değişim olacak, yani (bkz. *Dioptrique*'in 2. bölümü) A ve B izledikleri yolu ters yönde değiştirecek ve hareketlerini bir azalma olmaksızın koruyacaklardır. Q.E.D.

ÖNERME 25, Kural 2

A ve B kütlece eşit değilse; B, A'dan büyük ve diğer koşullar belirtildiği gibi olmak üzere, yalnız A geri dönecek ve her biri hareketini aynı hızla sürdürecektir. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Tanıtlama

A, B'den küçük alındığı için, kuvveti de B'nin kuvvetinden daha az olacaktır (*Ön. 21 Kısım 2*). Ancak bu varsayımda değişim, öncekinde olduğu gibi, yalnız yönelimde karşıtlık olduğundan ve önceki önermede tanıtladığımız gibi değişimin yalnız yönelimde olması gerektiğinden, salt A'da olup B'de olmayacaktır (*Aks. 20*). Bu nedenle, yalnız A, hızını azalma

olmaksızın koruyarak, daha kuvvetli olan B'nin etkisiyle ters yönde geri dönecektir. Q.E.D.

ÖNERME 26

A ve B kütle ve hız bakımından eşit değilse; B, A'nın iki katı büyüklüğünde ve A'daki hareket B'deki hızın iki katı, diğer koşullar da belirtildiği gibi olmak üzere, her ikisi de sahip olduğu hızı koruyarak ters yönde geri dönecektir. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Tanıtlama

A ve B birbirine doğru hareket ettiğinde, varsayım gereği, birindeki hareket miktarı diğerindeki ile aynıdır (*Ön. 22 Ön. Sonucu 2, Kısım 2*). Bu nedenle, birinin hareketi diğerinin hareketine karşı değildir (*Ön. 19 Ön. Sonucu, Kısım 2*) ve ikisinde de kuvvetler eşittir (*Ön. 22 Ön. Sonucu 2, Kısım 2*). Bu yüzden, bu varsayım 2. kısmın 24. önermesinin varsayımına tam olarak benzemektedir ve aynı tanıtlama uyarınca, A ve B kendi hareketlerini bir azalma olmaksızın koruyarak ters yönlerde geri döneceklerdir. Q.E.D.

ÖNERME SONUCU

Geride bıraktığımız bu üç önermeden, bir cismin yönelimini değiştirmek için, hareketini değiştirmek için gerekenle eşit kuvvet gerektiği açıktır. Bu yüzden, yöneliminin ve hareketinin yarısından fazlasını yitiren bir cismin, tüm yönelimini yitiren bir cisme oranla daha fazla değişim geçirdiği sonucu çıkmaktadır.

ÖNERME 27, Kural 3

A ve B kütlece eşitse, ancak B A'dan biraz daha hızlı hareket ediyorsa, yalnız A ters yönde geri dönmekle kalmayacak, B de hızları arasındaki farkın yarısı kadar hızı A'ya aktaracak ve ikisi de aynı yönde aynı hızla hareketlerini sürdürecektir.

Tanıtlama

Varsayım gereği, A, B'ye yalnız yönelimi ile değil, durgunluğa katıldığı ölçüde, yavaşlığı ile de karşıttır (*Ön. 22 Ön. Sonucu 1, Kısım 2*).

Bu nedenle, her ne kadar ters yönde geri dönmüş ve yalnız yönelimi değişmişse de, bu iki cismin bütün karşıtlığı böylelikle ortadan kaldırılmış olmamaktadır. Bu yüzden, hem yönelimde hem de harekette değişiklik olmalıdır (*Aks. 19*). Ancak B, varsayım gereği A'dan hızlı olduğu için, A'dan daha kuvvetli olacaktır (*Ön. 22 Kısım 2*). Bu nedenle A'da B'nin oluşturduğu bir değişim olacaktır (*Aks. 20*) ve bu değişimle ters yönde geri dönecektir. Bu ilk noktaydı.

İkinci olarak, A, B'den daha yavaş hareket ettiği sürece ona karşıttır (*Ön 22 Ön. Sonucu 1, Kısım2*). Bu nedenle, B'den yavaş hareket etmeyeceği noktaya dek onda bir değişiklik olmalıdır (*Aks. 19*). Şimdi bu varsayımda, onu B'den hızlı gitmeye itecek güçte bir neden yoktur. Bu yüzden, B tarafından itildiğinde ondan ne daha yavaş ne daha hızlı gidebileceğinden, hareketini B ile aynı hızda sürdürecektir. Yine, B'nin hız fazlasının yarısından azını A'ya vermesi durumunda, A hareketini B'den daha yavaş bir hızla sürdürecektir. B'nin, hızının yarısından fazlasını aktarması durumunda, B'den daha hızlı sürdürecektir. Ancak, henüz tanıtladığımız gibi, bu iki olasılık da saçmadır. Bu nedenle, B'nin yitirmek durumunda olduğu hız fazlasının yarısını A'ya aktardığı noktaya dek bir değişiklik olacaktır (*Ön. 20 Kısım 2*). Ve bu yüzden ikisi de aralarında bir karşıtlık olmadan aynı hızla gitmeye başlayacaklardır. Q.E.D.

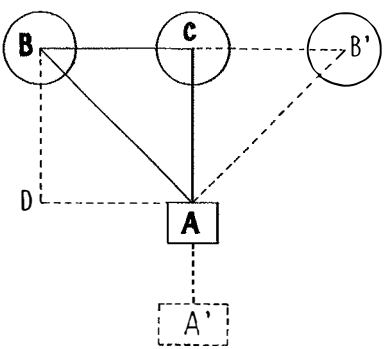
ÖNERME SONUCU

Bundan dolayı, bir cismin hızı ne kadar büyük olursa, aynı doğru boyunca hareket etmeye yönelimi o kadar fazla olur ve tersinden, daha yavaş olduğu ölçüde, yönelimi de o ölçüde az olur.

NOT

Okurlar yönelim kuvvetini hareket kuvveti ile karıştırmasınlar diye, yönelim kuvvetinin hareket kuvvetinden ayrı bir şey olduğuna ilişkin bir kaç söz söylemenin yerinde olacağını düşünüyorum. A ve C cisimlerinin eşit oldukları ve birbirine doğru, bir doğru boyunca, eşit hızda hareket ettikleri düşünülürse, bu iki cisim, her biri kendi hareketlerini bir azalma olmaksızın koruyarak, ters yönlerde geri döneceklerdir (*Ön. 24 Kısım 2*). Ancak C cismi B'de ise ve A'ya doğru eğik açıyla hareket etmekteyse, bu durumda BD ya da CA doğrusu boyunca hareket etmeye daha az yönelmiş olduğu da açıktır. Bu yüzden, A'nın hareketine eşit bir harekete sahip

olsa da C'nin, tam karşısından A'ya doğru hareket ettiğinde, yöneliminin kuvveti –ki bu kuvvet A cisminin yönelim kuvvetine eşittir– B'den A'ya doğru hareket ettiğinde sahip olduğu yönelim kuvvetinden daha büyüktür; ve bu BA doğrusunun CA doğrusundan büyük olduğu ölçüdedir. Çünkü, BA doğrusu CA doğrusundan ne kadar büyükse, (burada varsayıldığı üzere B ve A eşit hızlarla hareket ediyor olmak üzere) B, A'nın yönelimine karşı olacağı BD ya da CA doğrusu boyunca hareket edebilmek için o kadar fazla zamana gereksinimi olacaktır.

Şekil 14

Bu yüzden, C, B'den A ile eğik bir açı yaparak buluşmak üzere yola çıktığında, sanki AB' doğrusu boyunca, (AB' doğrusunun uzatılan BC doğrusunu kestiği bir noktada olduğu için C'den, C'nin B'den olduğu uzaklıkta olduğunu varsaydığım) B' noktasına doğru gidecekmiş gibi yönelecektir. Ancak, A ilk hareket ve yönelimini koruduğu için, C'ye doğru harekete geçecek ve B cismini kendisiyle birlikte itecektir; çünkü B'nin, AB' köşegeni boyunca harekete yöneldiği ve A ile aynı hızla hareket ettiği sürece, hareketiyle AC doğrusunun herhangi bir parçasını çizebilmek için, A'ya göre daha fazla zamana gereksinimi vardır. Ve bu ölçüde yönelimi, A'nın daha güçlü olan yönelimine karşıttır. C'nin, B'den A'ya giderken, CA yönüne katıldığı ölçüde sahip olduğu yönelim kuvvetinin, doğrudan A'ya doğru giderken sahip olduğu yönelim (ya da, varsayım üzerinden, A'nın yönelim kuvveti) ile eşit olması için, B'nin A'dan, BA doğrusunun CA doğrusundan büyük olduğu oranda fazla hareket derecesine sahip olması gerekecektir. Ve öyleyse, A ile eğik bir açı yaparak buluştuğunda, her ikisi de başlangıçtaki hareketlerini korumak üzere, A ters yönde A' noktasına ve B, B' noktasına doğru geri dönecektir. Ancak, B'nin A'dan

fazlası BA doğrusunun CA doğrusundan fazlasından çoksa, B, A'yı A' noktasına doğru itecek ve ona hareketinden, hareketlerinin oranını BA ve CA doğrularının oranıyla aynı yapacak ölçüde verecek ve hareketini, A'ya aktardığı oranda hareket yitirerek, başlangıçtaki yönünde sürdürecektir. Örneğin, AC doğrusunun AB doğrusuna oranı 1'e 2 ve A cisminin B cisminin hareketine oranı 1'e 5 ise, o zaman B, A'ya hareketinin bir derecesini verecek ve onu ters yönde itecektir ve kalan dört derecesiyle hareketini başlangıçtaki yönünde sürdürecektir.

ÖNERME 28, Kural 4

Bir A cismi bütünüyle durmakta ise ve B'den biraz daha büyükse, B, A'ya doğru hangi hızla giderse gitsin, onu hiçbir zaman hareket ettiremeyip, başlangıçtaki hareketini koruyarak A tarafından ters yönde geri itilecektir. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Bu cisimlerin karşıtlığının üç yolla ortadan kaldırılabileceğini unutmayalım. 1) Biri diğerini kendisiyle birlikte götürdüğünde ve böylelikle hareketlerini, aynı hızla aynı yönde sürdürdüklerinde. 2) biri ters yönde geri dönüp diğeri başlangıçtaki durgunluğunu koruduğunda. 3) Biri, ters yönde geri döndüğü ve hareketinin bir kısmını durgun olan diğerine aktardığında; (*Ön. 13 Kısım 2*) dördüncü bir olasılık olamaz. Bu yüzden, şimdi (*Ön. 23 Kısım 2*), varsayımımız gereği, bu cisimlerdeki değişimin olabilecek değişimin en azı olduğunu göstermeliyiz.[20]

Tanıtlama

B, A'yı ikisi de aynı hızda harekete geçene kadar hareket ettirecek olsaydı, hareketinden, A'nın kazandığı kadar (*Ön. 20 Kısım 2*) ve hareketinin yarısından daha fazlası kadar (*Ön. 21 Kısım 2*) ve sonuç olarak yöneliminin de yarısından fazlası kadar yitirmesi gerekirdi (*Ön. 27 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Ve bu yüzden, yalnız yönelimini yitireceği duruma göre daha fazla değişim geçirirdi (*Ön. 26 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Ve A, durgunluğunun bir kısmını, ancak sonunda B ile aynı hızda gidecek

20) Bu paragraf ve Önerme 29'un hemen ardından gelen paragraf, ilk baskıda, Spinoza'nın baskıyı gözden geçirirken yaptığı eklemeler olduğunu belirtmek üzere, daha küçük boyutta basılmıştır. (Edwin Curley)

kadar olmamak üzere, yitirecek olsaydı, bu cisimlerin karşıtlığı ortadan kaldırılmış olmazdı. Çünkü A durgunluğa katıldığı ölçüde (*Ön. 22 Ön. Sonucu, Kısım 2*), yavaşlığı ile B'nin hızına karşı olacaktır. Bu yüzden, B yine ters yönde dönmek ve yöneliminin tümünü ve hareketinin A'ya aktardığı kısmını yitirmek durumunda kalacaktır. Bu da, salt yönelimini yitireceği duruma göre, daha büyük bir değişimdir. Bu nedenle, değişim yalnız yönelimde olduğundan, varsayımımız uyarınca, bu değişim bu cisimlerde olabilecek değişimin en azı olacaktır ve bu yüzden, başka bir değişim olmayacaktır (*Ön. 23 Kısım 2*). Q.E.D.

Bu önermenin tanıtlamasında ve diğer tanıtlamalarda da, hareket değişmeden kaldığı halde tüm yönelimin değiştirilebileceğinin tanıtlandığı, bu kısmın 19. önermesinden alıntı yapmadığımı belirtelim. Ancak bu önermeye dikkat edilmeli ki tanıtlamanın gücü doğru bir biçimde algılanabilsin. Çünkü bu kısmın 23. önermesinde değişimin her zaman mutlak olarak en az olacağını değil, olabilecek olanın en azı olacağını söyledik. Ne var ki, bu tanıtlamada varsaydığımız türden bir değişimin, yani yalnız yönelimdeki bir değişimin olanaklı olduğu, bu kısmın 18. ve 19. Önermesi ile 19. Önerme Sonucundan apaçık ortadadır.

ÖNERME 29, Kural 5

Durmakta olan bir A cismi B'den daha küçükse, o zaman B, A'ya doğru ne kadar yavaş giderse gitsin, onu kendisiyle birlikte sürükleyecek ve ona hareketinin, sonrasında iki cismin aynı hızla hareket etmelerini sağlayacak kadar bir kısmını aktaracaktır. (*İlkeler*, Kısım 2, Madde 50'yi okuyunuz.) (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Bu kuralda, öncekinde olduğu gibi, bu karşıtlığın ortadan kaldırılabileceği yalnız üç durum düşünülebilir. Ancak varsayımımız gereği, bu cisimlerde olabilecek en az değişimin olduğunu ve bu yüzden de (*Ön. 23 Kısım 2*) değişimlerinin bu şekilde olması gerektiğini göstereceğiz.

Tanıtlama

Varsayımımıza göre, B A'ya hareketinin (*Ön. 21 Kısım 2*) ve yöneliminin yarısından daha azını aktarır (*Ön. 27 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Şimdi B, A'yı kendisiyle birlikte sürüklemeyip ters yönde geri dönecek olsaydı,

tüm yönelimini yitirirdi ve daha büyük bir değişim olurdu (*Ön. 26 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Ve üçüncü durum için varsaydığımız gibi, tüm yönelimi ile birlikte aynı zamanda hareketinin bir kısmını da yitirmesi durumunda, değişim daha da büyük olurdu. Bu nedenle değişim, varsayımımız gereği, olabilecek olanın en azıdır. Q.E.D.

ÖNERME 30, Kural 6

Durmakta olan bir A cismi ona doğru gelen bir B cismine tam eşit olsaydı, B tarafından bir dereceye kadar itilirdi ve dolayısıyla B, A tarafından bir dereceye kadar ters yönde geri itilirdi. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

Burada, yine önceki önermede olduğu gibi, yalnız üç durum düşünülebilir. Ve bu yüzden burada olabilecek olan en az değişimi ileri sürdüğümüz gösterilmelidir.

Tanıtlama

B cismi A cismini, ikisi de aynı hızda harekete geçene kadar, kendisiyle birlikte sürüklerse, o zaman birinde diğerinde olanla aynı hareket miktarı olacaktır (*Ön. 22 Kısım 2*) ve B, yöneliminin yarısını (*Ön. 27 Ön. Sonucu, Kısım 2*) ve yine hareketinin yarısını yitirmek durumunda kalacaktır (*Ön. 20 Kısım 2*). Ancak A tarafından ters yönde geri itilmesi durumunda, tüm yönelimini yitirecek ve tüm hareketini koruyacaktır (*Ön. 18 Kısım 2*). Bu değişim öncekine eşittir (*Ön. 26 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Ancak bu iki olasılık da olamaz. Çünkü, A kendi durumunu koruyacak olsaydı ve B'nin yönelimini değiştirebilseydi, zorunlu olarak B'den daha kuvvetli olurdu (*Aks. 20*), ki bu varsayımımıza aykırı olurdu. Ve B, A'yı, ikisi de aynı hızda harekete geçene kadar kendisiyle birlikte sürükleyecek olsaydı, zorunlu olarak A'dan daha kuvvetli olurdu ve bu da varsayıma aykırıdır. Bu iki durum da saf dışı bırakıldığı için, üçüncü durum gerçekleşecektir; B, A'ya hafif bir itki verecek ve A tarafından geri itilecektir. Q.E.D. *İlkeler*, Kısım 2, madde 51'i okuyunuz.

ÖNERME 31, Kural 7

B ve A aynı yönde, A daha yavaş ve B sonunda onu yakalayacak biçimde daha hızlı hareket ediyorsa ve A, B'den büyük ancak B'nin hızı-

nın A'nın hızından fazlalığı, A'nın büyüklüğünün B'nin büyüklüğünden fazlalığından daha büyük ise, B, A'ya hareketinin, sonrasında ikisinin aynı hızla aynı yönde hareket etmelerini sağlayacak kadar bir kısmını aktaracaktır. Öte yandan, A'nın büyüklüğünün B'nin büyüklüğünden fazlalılığı, B'nin hızının A'nın hızından fazlalığından büyük olsaydı, B tüm hareketini koruyarak, ters yönde geri dönerdi. (*Ön. 18'deki şekle bakınız*)

İlkeler, Kısım 2, Madde 52'yi okuyunuz. Burada yine, önceki önermelerde olduğu gibi yalnız üç durum düşünülebilir.

Tanıtlama

Kısım 1. B'nin (*Ön. 21 ve 22 Kısım 2*) A'dan daha kuvvetli olduğunu varsayarsak, (*Aks. 20*) A tarafından ters yönde geri döndürülemez. Bu nedenle, B daha kuvvetli olduğundan, A'yı kendisiyle birlikte sürükleyecek ve bunu hareketlerine aynı hızla devam edecekleri şekilde yapacaktır. Çünkü o zaman, önceki önermelerden kolaylıkla görülebileceği gibi, olabilecek en az değişim olacaktır.

Kısım 2. B'nin A'dan daha güçsüz olduğunu varsayarsak (*Ön. 21 ve 22 Kısım 2*), A'yı itemez ve hareketinden de herhangi bir şey veremez (*Aks. 20*). Bu nedenle, hareketinin tümünü koruyacaktır (*Ön. 14 Ön. Sonucu, Kısım 2*), ancak aynı yönde değil, çünkü A tarafından engellendiği varsayılmaktadır. Bu nedenle, (*Dioptrique*, Bölüm 2'ye göre) başlangıçtaki hareketini koruyarak, başka bir yönde değil, ters yönde geri dönecektir (*Ön. 18 Kısım 2*).

Burada, önceki önermelerde olduğu gibi, onun aynı yönde daha fazla ilerlemesini kesin olarak engelleyen başka bir cisimle ters yönden gelerek buluşan her cismin, herhangi başka bir yönde değil ters yönde geri dönmesi gerektiğinin gösterildiğini kabul ediyoruz. Bunu anlamak için *Dioptrique*, Bölüm 2'yi okuyunuz.

NOT

Buraya dek, cisimlerin, birbiriyle çarpışmalarından kaynaklanan değişimlerini açıklamak için iki cismi sanki tüm diğer cisimlerden ayrılmış gibi ele aldık, yani her yandan onları çevreleyen cisimleri göz ardı ettik.

Ancak şimdi, onların durumunu ve değişimlerini, onları her yandan çevreleyen cisimleri de göz önünde bulundurarak ele alacağız.

ÖNERME 32

Bir B cismi her yanında, aynı zamanda onu her yönde eşit kuvvetle iten hareketli parçacıklarla çevriliyse, başka bir neden ortaya çıkmadığı sürece aynı yerde hareketsiz kalacaktır.

Tanıtlama

Bu önerme apaçıktır. Çünkü, bir yönden gelen parçacıklarla herhangi bir yönde hareket edecek olsaydı, onu hareket ettiren parçacıklar, aynı anda onu ters yönde, (*Aks. 20*) bir etkide bulunamadan iten diğer parçacıklara göre daha büyük bir kuvvetle itiyor olurlardı. Bu, varsayıma aykırı olurdu.

ÖNERME 33

B cismi, önceden belirtilen koşullar altında, ne kadar küçük olursa olsun herhangi bir ek kuvvetle herhangi bir yönde hareket ettirilebilir.

Tanıtlama

B'ye doğrudan bitişik olan tüm cisimler (varsayım gereği) hareket halinde olduğundan ve B (*Ön. 32*) hareketsiz kaldığından, B'ye dokundukları anda başlangıçtaki hareketlerini koruyarak ters yönde geri dönecektir (*Ön. 28 Kısım 2*). Dolayısıyla, B cismi her an, kendiliğinden, doğrudan bitişik olduğu cisimler tarafından terk edilmektedir. Ve bu yüzden, B'ye verilen büyüklük ne olursa olsun, onu doğrudan bitişik olduğu cisimlerden ayırmak için bir eylem gerekmemektedir (*Tan. 8, 8.4*).

Bu yüzden, ona çarpan her dışsal kuvvet, ne kadar küçük olduğu düşünülürse düşünülsün, B'nin aynı yerde kalmak için sahip olduğu kuvvetten daha büyük olmak durumundadır (çünkü B'nin ona doğrudan bitişik cisimlere bağlı kalmak için hiçbir kuvvetinin olmadığını şimdi gösterdik) ve dışarıdan onunla birlikte aynı yönde B'yi iten parçacıkların itkisine eklendiğinde, B'yi ters yönde iten başka parçacıkların kuvvetinden de daha büyük olmalıdır (çünkü, dışsal kuvveti göz ardı edersek, bir kuvvet

diğerine eşit olarak alınmıştı). Bu nedenle, B cismi bu dışsal kuvvet ile (*Aks. 20*), bu kuvvetin ne kadar küçük olduğu düşünülürse düşünülsün, herhangi bir yönde hareket ettirilecektir. Q.E.D.

ÖNERME 34

B cismi, bir önceki ile aynı koşullar altında, onu çevrelen parçacıklar çok daha seri hareket ediyor olsalar bile, dışsal kuvvetle itildiğinden daha hızlı hareket edemez.

Tanıtlama

Dışsal kuvvet ile birlikte B'yi aynı yönde iten parçacıklar, dışsal kuvvetin B'yi hareket ettirebildiğinden çok daha seri hareket ediyor olsalar da, (varsayım gereği) B'yi ters yönde geri iten cisimlerden daha fazla kuvvetleri olmadığı için, yönelimlerinin tüm kuvvetini, B'ye herhangi bir hız vermeden (*Ön. 32 Kısım 2*), yalnızca bunlara direnmek için kullanacaklardır. Bu yüzden, hiçbir diğer durum ya da neden varsayılmadığı için, B dışsal kuvvet dışındaki herhangi bir nedenden bir hız miktarı almayacaktır ve bu nedenle, dışsal kuvvet tarafından itildiğinden daha hızlı hareket edemez (*Aks. 8 Kısım 1*).

ÖNERME 35

B cismi dışsal bir itkiyle hareket ettirildiğinde, hareketinin en büyük kısmını dışsal kuvvetten değil, onu sürekli olarak çevreleyen cisimlerden alır.

Tanıtlama

B cismi çok büyük olarak düşünülse bile, en küçük bir itkiyle bile hareket ettirilmelidir (*Ön. 33 Kısım 2*). O zaman, B'nin onu iten dışsal cismin dört katı kadar büyük olduğunu düşünelim. Öyleyse, (önceki önerme) ikisi de aynı hızda gitmek durumunda olduğu için, B'de, kendisini iten dışsal cismin dört katı kadar hareket olacaktır (*Ön. 21 Kısım 2*). Bu nedenle, hareketinin asıl kısmı dışsal nedenden gelmez (*Aks. 8 Kısım 1*). Ve bu neden dışında, onu sürekli olarak çevreleyen cisimler dışında herhangi bir neden varsayılmadığından (çünkü B kendi kendine hareket

etmiyor sayılmaktadır), hareketinin asıl kısmını, dışsal nedenden değil, yalnız onu çevreleyen cisimlerden almaktadır (*Aks. 7 Kısım 1*). Q.E.D.

Öncesindeki gibi, burada bir yönden gelen parçacıkların hareketi, diğer yönden gelenlerin hareketine direnmek için gereklidir diyemeyeceğimizi unutmayalım. Çünkü eşit hareketle birbirine doğru hareket eden cisimler, hareketleri değil, yalnız yönelimleri[21] bakımından karşıttırlar (*Ön. 19 Ön. Sonucu, Kısım 2*). Bu yüzden, birbirine direnmekle hareketlerini değil, yalnız yönelimlerini tüketirler. Bu nedenle, B cismi komşu cisimlerden herhangi bir yönelim ve sonuç olarak, hareketten ayrı olduğu ölçüde, herhangi bir hız alamaz (*Ön. Sonucu Ön. 27 Kısım 2*). Ancak hareket alabilir ve gerçekten de, bu önermede gösterdiğimiz ve 33. önermenin tanıtlamasının gidişinden de açıkça görülebileceği gibi, fazladan kuvvet eklendiğinde, komşu cisimler ile zorunlu olarak hareket ettirilmesi gerekir.

ÖNERME 36

Bir cisim (ör. elimiz), herhangi bir cisme bir direnç uygulamadan ya da herhangi bir cisimden direnç görmeden eşit hızla herhangi bir yönde hareket edebiliyorsa, bu şekilde hareket ettiği yerde, hız kuvvetleri birbirine ve elinkine eşit olmak üzere, bir yönde hareket eden cisim kadar diğer herhangi bir yönde hareket eden cisim de olmalıdır

Tanıtlama

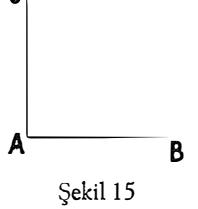
Bir cismin içinde hareket edebileceği herhangi bir yer, cisimlerle dolu olmak durumundadır (*Ön. 3 Kısım 2*). Bu nedenle, elimizin böylece hareket edebildiği alanın betimlediğim tarzda hareket edecek cisimlerle dolu olduğunu söylüyorum. Çünkü bunu yadsımanız durumunda, durmakta olduklarını ya da farklı bir tarzda hareket ettiklerini düşünelim. Duruyorlarsa, elin hareketine onun hareketi onlara iletilene kadar direnecekler (*Ön. 14 Kısım 2*) ki, sonunda onunla birlikte aynı yönde aynı hızda hareket edebilsinler (*Ön. 20 Kısım 2*). Ne var ki, bu varsayımda direnç göstermedikleri kabul edildi; bu nedenle bu cisimler hareket halindedir. Bu tanıtlanacak ilk noktaydı.

21) Bu kısmın 24. önermesine bakınız; orada, iki cismin birbirine direnmekle hareketlerini değil yönelimlerini tükettiğini gösterdik. (Spinoza)

Dahası her yönde hareket ediyor olmaları gerekir. Bunu yadsımanız durumunda, hareket etmedikleri bir yön, sözgelimi A'dan B'ye, olduğunu varsayalım. El, A'dan B'ye hareket ediyorsa (bu tanıtlamanın ilk kısmı) zorunlu olarak hareket eden cisimlerle, varsayımımız gereği elin yöneliminden farklı yönelime sahip cisimlerle karşılaşacaktır; cisimler onunla aynı yönde hareket edene kadar (*Ön. 24 ve Ön. 27, Not, Kısım 2*) ele direneceklerdir (*Ön. 14 Kısım 2*). Ancak bunlar, varsayım gereği elin hareketine direnmedikleri için, tüm yönlerde hareket edeceklerdir. Bu ikinci noktaydı.

Yine bu cisimler, hız kuvveti bakımından birbirini eşitleyecek biçimde, tüm yönlerde hareket ediyor olacaklardır Aynı hız kuvvetiyle hareket etmediklerini ve A'dan B'ye gidenlerin, A'dan C'ye gidenlerden daha az bir hız kuvvetinin olduğunu düşünelim. Öyleyse, el (tüm yönlerde dirençsiz hareket edebildiği varsayıldığından), A'dan B'ye, cisimlerin A'dan C'ye gittiği hızla gidecek olsaydı, cisimler (*Ön. 14 Kısım 2*), onunla aynı hız kuvvetiyle hareket edene dek elin hareketine direnecekti (*Ön. 31 Kısım 2*). Ancak bu, varsayıma aykırıdır. Bu yüzden, onlar tüm yönlerde eşit hız kuvvetiyle hareket edeceklerdir. Bu üçüncü noktaydı.

Son olarak, cisimler el ile aynı hız kuvvetiyle hareket etmiyorlarsa, o zaman el cisimlerden, ya daha yavaş, daha az hız kuvvetiyle ya da daha hızlı, daha büyük hız kuvvetiyle hareket edecektir. İlk olasılıkta, el, onu aynı yönde izleyen cisimlere direnç gösterecektir (*Ön. 31 Kısım 2*). İkinci olasılıkta, (aynı önerme) elin izlediği ve onlarla aynı yönde hareket ettiği cisimler ona direneceklerdir. Bu olasılıkların ikisi de varsayıma aykırıdır. Bu nedenle, el ne daha yavaş ne daha hızlı hareket edemeyeceği için, cisimlerle aynı hız kuvvetiyle hareket edecektir. Q.E.D.

Şekil 15

Neden basitçe 'eşit hızla' değil de, 'eşit hız kuvveti ile' dediğimi sorarsanız, bu kısmın 27. Önerme Sonucu'nun Not'unu okuyunuz. Sonra, elin (ör. A'dan B'ye) hareket halindeyken, aynı anda aynı kuvvetle B'den A'ya harekette olan cisimlere direnç gösterip göstermediğini sorarsanız,

bu kısmın 33. önermesini okuyup, kuvvetlerinin, el ile aynı anda A'dan B'ye birlikte hareket eden cisimlerin kuvvetiyle dengelendiğini (çünkü yukarıdaki tanıtlamanın –36. önerme– üçüncü kısmına göre, bu iki kuvvet eşittir) anlayacaksınız.

ÖNERME 37

Bir A cismi herhangi bir kuvvetle herhangi bir yönde hareket ettirilebilirse, zorunlu olarak, birbiriyle aynı hızda hareket eden cisimlerle sarılmış olmalıdır.

Tanıtlama

A cisminin dört bir yanı, her yönde eşit ölçüde hareket eden cisimlerle çevrilmiş olmalıdır (*Ön. 6 Kısım 2*). Çünkü duruyor olsalardı, A, varsayıldığı gibi ne kadar küçük olursa olsun herhangi bir kuvvetle herhangi bir yönde hareket ettirilemez, ancak doğrudan bitişik cisimleri de kendisiyle birlikte sürükleyebileceği kadar bir kuvvetle hareket ettirilebilirdi (*Aks. 20 Kısım 2*). Yine, A'yı çevreleyen cisimler, bir yönde bir diğerine göre (diyelim B'den C'ye, C'den B'ye olduğundan) daha büyük bir kuvvetle, hareket ediyor olsalardı, (şimdi tanıtladığımız gibi) dört yanında hareketli cisimlerle çevrili olduğundan, B'den C'ye doğru giden cisimler (Önerme 33'te tanıtladığımız gibi) zorunlu olarak A'yı kendileriyle birlikte sürükleyeceklerdi. Bu yüzden, A'nın B'ye doğru gitmesine yetecek kuvvet, alabildiğine küçük olabilecek herhangi bir kuvvet değil, tam olarak B'den C'ye doğru gelen cisimlerin hareketinin fazlalığını dengeleyebilecek büyüklükte bir kuvvet olmalıdır (*Aks. 20*). Bu nedenle, tüm yönlerde eşit hızla hareket ediyor olmalıdırlar. Q.E.D.

Şekil 16

NOT

Akışkan olarak adlandırılan cisimlerde durum bu olduğundan, akışkan cisimlerin, tüm yönlerde eşit kuvvetle hareket eden çok küçük parça-

cıklara bölünmüş cisimler olduğu sonucu çıkmaktadır. Ve her ne kadar bu parçacıklar herhangi bir gözle (bu vaşağın gözü bile olsa) görülemez olsalar da, şimdi açıkça tanıtladığımızı kimse yadsımamalıdır. Çünkü daha önce açıkladığımız 10. ve 11. önermelerden, doğanın, duyular bir yana, herhangi bir düşünceyle belirlenemeyecek ya da yakalanamayacak bir inceliğinin[22] olduğu yeterince tanıtlandı. Dahası, cisimlerin bedenlerimize yalnız durgunluklarıyla direndikleri ve sertlikle ilgili olarak, duyularımızın belirttiği gibi, sert cisimlerin elimizin hareketine direnç göstermesi dışında bir şey algılamadığımız, buraya kadar söylenenlerle gayet iyi ortaya koyulduğu için, sert cisimlerin, parçacıkları birbirine göre durgun olan cisimler oldukları sonucunu açıkça çıkarabiliriz. *İlkeler*, Kısım 2, Madde. 54, 55, 56'yı okuyunuz.

22) Parçalarının inceliği, ufaklığı anlamında. (ç.n.)

Kısım 3[23]

Doğal şeylerin en tümel ilkelerini ortaya koyduğumuza göre, şimdi onlardan çıkanları açıklamalıyız. Ne var ki, bu ilkelerden çıkanlar, zihnimizin düşüncede gözden geçirebileceği şeyi aştığı ve ilkeler bizi kendiliğinden, özel olarak şunları değil de bunları ele almaya yöneltmediği için, öncelikle, burada nedenlerini inceleyeceğimiz en önemli fenomenlerin kısa bir açıklamasını sunmalıyız. Ancak bunu *İlkeler*, Kısım 3, madde 5-15'te bulabilirsiniz. Ve 20 ile 43. maddeler arasında, Descartes'ın, göklerin fenomenlerinin yalnız anlaşılması değil, doğal nedenlerinin araştırılması için de en uygun olduğunu düşündüğü varsayım ortaya koyulur.

Bitkilerin ya da insanın doğasını anlamanın en iyi yolu, nasıl varlığa geldiklerini ve belli tohumlardan nasıl oluştuklarını incelemek olduğu için, bilinmesi en basit ve en kolay olan; yıldızların, yeryüzünün, kısacası bu görünür dünyada gözlemlediğimiz her şeyin ortaya çıkışını, –böyle olmadığını bilsek de–, bunlar belli tohumlardan ortaya çıkmışcasına tanıtlayabileceğimiz türde ilkeler tasarlamalıyız. Çünkü bu şekilde, doğa-

23) Bu kısmın 2. önermeden sonrası eksiktir ve kitabın orijinal basımının ön sayfasında da sözü edilmemektedir. (ç.n.)

larını, onları şimdi oldukları gibi betimleyecek olsaydık yapacağımızdan çok daha iyi açıklıyor olacağız.

Basit ve kolay bilinecek ilkeler aradığınızı söylüyorum çünkü böyle olmaları durumunda, işimize yarayacaklardır. Şeylere tohumlar atfetmemizin tek gerekçesi doğalarını daha kolay bilmek ve matematikçiler gibi, en açık olandan daha bulanık olana ve en basitten daha karmaşık olana yükselmektir.

Sonra, aradığımız ilkelerin, onlardan yıldızların, yeryüzünün ve benzerlerinin ortaya çıkmış olabileceğini tanıtlayabileceğimiz ilkeler olduğunu söylüyoruz. Çünkü, gökbilimcilerin genel olarak yaptığının tersine, yalnızca göklerin fenomenlerini açıklamaya yetecek değil, bizi yeryüzündeki şeylerin de bilgisine götürebilecek nedenler arıyoruz. Çünkü yeryüzünün üzerinde olduğunu gözlemlediğimiz her şeyin doğanın fenomeni sayılması gerektiğini savunuyoruz. Şimdi, bu nedenleri bulmak için, şunlar iyi bir varsayımın gerekleridir:

1- Kendi başına ele alındığında, herhangi bir çelişki içermemelidir.
2- Olabilecek en basit varsayım olmalıdır.
3- Yukarıdaki 2. gerekten, yani basitliğinden hareketle, onu bilmek çok kolay olmalıdır.
4- Ondan, doğanın bütününde gözlemlenen her şeyin çıkarılabilir olması gerekir.

Son olarak doğanın fenomenlerini, onların bu şekilde ortaya çıkmadıklarını gayet iyi biliyor olsak da, bir nedenden çıkarır gibi çıkarabileceğimiz bir varsayımda bulunmamızın sakıncalı olmadığını söyledik. Bunun anlaşılabilmesi için şu örneği kullanacağım. Birisi, parabol dediğimiz kavisli çizgiyi bir kâğıda çizilmiş bulacak olsaydı ve doğasını araştırmak isteseydi, varsayımı parabolün tüm özelliklerini tanıtlamasına izin veriyorsa, çizginin önce bir koniden kesilip sonra kâğıda mı basıldığı, iki doğrunun hareketleri sonucu mu ortaya çıktığı, başka bir biçimde mi olduğu hiçbir şeyi değiştirmezdi. Gerçekten de, onun bir konik kesitin kâğıda basımından kaynaklandığını bilebilir, ancak yine de parabolün tüm özelliklerini açıklamak için en uygun olduğunu düşündüğü, istediği herhangi başka bir nedeni varsayabilir. Bu yüzden, doğanın hatlarını açıklamak için, ondan doğanın tüm fenomenlerini matematiksel çıkarımla çıkarsayabilmemiz koşuluyla, istediğimiz herhangi bir varsayımı kabul edebiliriz. Ve daha önemli bir nokta da şu ki, kendisinden, daha

önce açıklanan doğa yasalarından çıkarsanamayacak etkilerin çıkarsanabileceği bir varsayımda bulunmamız olanaksız gibidir. Çünkü, bu yasalar ile, madde alabileceği tüm biçimleri ardı ardına aldığı için, bu biçimleri uygun sırada ele alırsak, sonunda dünyanın biçimi olan biçime ulaşırız. Bu yüzden, kimsenin yanlış bir varsayımdan kaynaklanacak bir yanılgıdan korkmasına gerek yoktur.

POSTÜLA

Şunların kabul edilmesini istiyorum: Bu görünür dünyanın kendisinden oluştuğu tüm madde başlangıçta Tanrı tarafından, birbirlerine olabildiğince eşit parçacıklara bölündü. Bunlar küresel değildi, çünkü bir miktar çok ufak küre, bir arada, sürekli[24] bir yeri (uzayı) doldurmaz. Bu parçacıklar değişik şekillerde ve orta büyüklükteydi, yani şu anda gökleri ve yıldızları oluşturanların tümünün ortasında bir büyüklükte. Parçalar kendilerinde, şu anda dünyada bulunanla aynı miktarda harekete sahipti ve eşit hızla hareket ediyorlardı. Tek tek, kendi merkezleri etrafında, gökyüzünün öyle olduğunu düşündüğümüz gibi akışkan bir cisim oluşturacak şekilde, hepsi diğerinden bağımsız olarak hareket ediyordu. Birçok parça, başka belli noktaların etrafında da, birbirinden eş uzaklıkta ve şimdi sabit yıldızların merkezlerinin dizildiği tarzda dizilmiş olarak birlikte dolaşıyordu. Yine diğerleri, gezegenlerin sayısına eşit biraz daha fazla sayıda noktanın etrafında hareket ediyordu ve böylece şu anda dünyada bulunan yıldızlar kadar farklı sayıda burgaç oluşturuyordu. *İlkeler*, 3. Kısım madde 47'deki şekle bakınız.

Bu varsayım, kendi başına alındığında, bir çelişki içermemektedir, çünkü maddeye, onda gerçekte bulunduğunu gösterdiğimiz modifikasyonlar olan bölünebilirlik ve hareket dışında bir şey yüklemiyor; ve maddenin sınırsız olduğunu, göklerde ve yeryüzünde aynı olduğunu gösterdiğimiz için, herhangi bir çelişki tehlikesi olmadan, bu modifikasyonları maddenin bütününde olmuş sayabiliriz.

Yine, maddenin başlangıçta bölündüğü parçacıklar arasında da, hareketlerinde de hiçbir eşitsizlik ya da benzemezlik varsaymadığından, bu varsayım en basit olanıdır. Bundan, aynı zamanda, bu varsayımın bilinmesinin de çok kolay olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu, bu varsayım

24) Spinoza burada doldurma işinin sürekliliğinden değil, yerin sürekliliğinden bahsediyor. (ç.n)

ile, maddede herkesin salt madde kavramından dolaysızca bildiği şeyden, yani bölünebilirlik ve yer değiştirmeden başka hiçbir şey varsayılmamış olmasından da apaçık ortaya çıkar.

Doğada gözlenen her şeyin bu varsayımdan çıkarsanabileceğini, olgusal olarak bunu yapmak olanaklı olduğu ölçüde, şu sırayı benimseyerek tanıtlamaya çalışacağız. İlk olarak ondan göklerin akışkanlığını, bunun nasıl ışığın nedeni olduğunu açıklayarak, çıkarsayacağız. Sonra, güneşin doğasına ve aynı zamanda sabit yıldızlarda gözlenenlere geçeceğiz. Bundan sonra, uydulardan ve son olarak gezegenler ve fenomenlerinden söz edeceğiz.

TANIMLAR

1- Ekliptik ile bir burgacın, ekseni etrafında dönerek en büyük daireyi tanımlayan kısmını anlıyoruz.

2- Kutuplar ile burgacın, ekliptikten en uzakta olan ya da en küçük daireleri tanımlayan kısımlarını anlıyoruz.

3- Hareket çabası ile, bir düşünceyi değil, maddenin bir parçasının, herhangi bir neden ile engellenmemesi durumunda, bir yönde hareket edecek şekilde konumlanmış ve harekete itilmiş olduğunu anlıyoruz.

4- Köşe ile bir cisimde, küresel şeklin dışına çıkan her ne ise onu anlıyoruz.

AKSİYOMLAR

1- Bir araya getirilmiş bir miktar küçük küresel cisim, sürekli bir yeri dolduramaz.

2- Köşeli parçalara bölünmüş bir madde bölümü, parçaları kendi merkezi etrafında dolanıyorsa, parçalarının durgun olduğu ve doğrudan birbirine bitişik olduğu duruma göre daha fazla yer ister.

3- Bir madde parçası ne kadar küçükse, aynı kuvvetle o kadar kolay bölünür.

4- Aynı yönde hareket eden ve o hareketlerinde birbirinden uzaklaşmayan madde parçaları olgusal olarak bölünmüş değildirler.

ÖNERME 1

Maddenin başlangıçta bölündüğü parçalar yuvarlak değil, köşeliydi.

Tanıtlama

Tüm madde (*Postüla*'ya göre) başlangıçta eş ve benzer parçalara bölündü. Bu nedenle, bu parçalar yuvarlak değildi (*Aks. 1 ve Ön. 2 Kısım 2*); ve bu yüzden köşeliydi (*Tan. 4*). Q.E.D.

ÖNERME 2

Madde parçacıklarının kendi merkezleri etrafında hareket etmelerine yol açan kuvvet, aynı zamanda, parçacıkların köşelerinin birbiriyle çarpışmaları sonucu aşınmasına da yol açtı.

Tanıtlama

Başlangıçta tüm madde (*Postüla*'ya göre) eş ve köşeli parçalara bölündü (*Ön. 1 Kısım 3*). Bu nedenle, köşeleri, merkezleri etrafında harekete başlar başlamaz aşınmasaydı, maddenin bütünü zorunlu olarak durgun halde kapladığından daha fazla yer kaplamak durumunda olacaktı (*Aks. 2*). Ancak bu saçmadır (*Ön. 4 Kısım 2*). Bu yüzden, köşeleri hareket etmeye başlar başlamaz aşındı. Q.E.D.

(*Kalan kısmı eksiktir*)

Varlık ve Değişkileri, Tanrı ve Yüklemleri ve İnsan Zihni'ne ilişkin Metafizik'in hem Genel hem Özel kısmında karşılaşılan daha güç sorunların kısaca açıklandığı

"METAFİZİK DÜŞÜNCELER"İ İÇEREN EK BÖLÜM

Varlık ve Değişkilerine ilişkin Metafizik'in Genel kısmında yaygın olarak karşılaşılan başlıca sorunların kısaca açıklandığı[25]

25) Felemenkçe çeviride şu ek bulunmaktadır: *Bu kısmın amacı, alışılagelmiş Mantık ve Felsefenin bir tek; duyular yoluyla gelişigüzel, düzensiz ve bağlantısız bir şekilde sunulan ve yalnızca duyular yoluyla edinebildiğimiz şeyleri akılda tutmamızı sağlayarak, belleği çalıştırmaya ve güçlendirmeye yarayıp, Anlayış Gücünü kullanmaya yaramadığını göstermektir.*

Kısım 1

Bölüm 1

Gerçek Varlık, Kurgusal Varlık ve Akıl Varlığı Üzerine

Bu Bilim'in, ne tanımı ne de konusuyla ilgili bir şey söyleyeceğim. Burada amacım, yalnızca, daha çok bulanık olan ve metafizik üzerine yazanlarca sıklıkla ele alınan konuları kısaca açıklamaktır.

Varlığın Tanımı - Bu yüzden, "açık ve seçik algılandığında, zorunlulukla var olduğunu ya da en azından var olabileceğini düşündüğümüz her şey" olarak anladığım Varlık ile başlayalım.

Khimera, Kurgusal Varlık ve Akıl Varlığı, Varlık değildir - Bu tanımdan ya da denilebilirse betimlemeden, bir Khimera'nın, bir Kurgusal Varlığın ve bir Akıl Varlığının hiçbir biçimde varlık olarak sınıflandırılamayacağı sonucu çıkar. Çünkü bir Khimera,[26] doğası gereği, var olamaz. Bir Kurgusal Varlık açık ve seçik algıyı dışarıda bırakır, çünkü bir insan yalnız düşlerine göre –ve yanlışın söz konusu olduğu durumdaki gibi bilmeyerek

26) 'Khimera' teriminden burada ve ileride, 3. bölümde daha ayrıntılı açıklanacağı gibi, doğası açık bir çelişki içeren anlaşılmalıdır. (Spinoza)

değil, bilerek ve isteyerek– birleştirmek istediklerini birleştirir ve ayırmak istediklerini de ayırır. Son olarak, bir Akıl Varlığı düşünmenin, anlaşılmış olan şeyleri daha kolay akılda tutmaya, açıklamaya ve imgelemeye yarayan bir kipinden başka bir şey değildir. Burada, bir düşünme kipinden, Kısım 1 Ön. 15'in Not'unda açıkladığımız gibi, anlayış, sevinç, imgelem, vs., gibi, düşünmenin bütün değişkilerini anladığımız dikkate alınmalıdır.

Hangi düşünme kipleri bir şeyi akılda tutmamıza yaramaktadır - Düşünmenin, bir şeyi daha sağlam ve daha kolay anımsamaya, onu istediğimizde zihnimizde canlandırmaya ya da tutmaya yarayan belirli kiplerinin olduğu, belleğin o iyi bilinen kuralından yararlanan herkesin iyi bildiği bir gerçektir. Bu kuralla, bütünüyle yeni olan bir şeyi akılda tutmak ve onu belleğe kazımak için, tanışık olduğumuz, onunla ister ad ister olgu bakımından uyuşan başka bir şeye başvururuz. Benzer bir biçimde, filozoflar tüm doğal şeyleri, yeni bir şeyle karşılaştıklarında başvurabilecekleri değişmez sınıflara göre düzenlemişlerdir. Onlar, bu sınıflara cins, tür, vs., derler.

Bir şeyi hangi düşünme kipleriyle açıklarız - Bir şeyi, başka bir şeyle karşılaştırma üzerinden sınırlandırarak açıklamak için de düşünme kiplerimiz vardır. Bunu gerçekleştirdiğimiz düşünme kipleri, zaman, sayı, ölçü ve varsa diğerleridir. Bunlardan zaman, süreyi; sayı, kesikli büyüklüğü ve ölçü ise, sürekli büyüklüğü açıklamaya yarar.

Bir şeyi hangi düşünme kipleriyle imgeleriz - Son olarak, anladıklarımızın tümünü hayal gücümüzde bir imgeyle betimlemeye alıştığımız için, varlık olmayanları da, olumlu biçimde, varlıklar olarak imgeleriz. Çünkü zihin, yalnız kendi içinde ele alındığında düşünen bir şey olduğundan, yadsımak için, olumlamak için sahip olduğundan daha büyük bir güce sahip değildir. Ancak, imgelemek, ruhların hareketi[27] (ki bu hareket duyularda nesneler tarafından uyandırılır) yoluyla beyinde oluşan izleri duyumsamaktan başka bir şey olmadığından, böyle bir duyumsama ancak muğlak bir olumlama olabilir. Körlük, uç ya da limit, sınır ve karanlık

27) Burada "ruhlar" olarak sözü edilen Descartes'ın "hayvan ruhu (*spiritus animalis*)" dediği ve "çok ince rüzgâr ya da daha çok "canlı ve saf alev" (CSM I, 100 *İnsan Üzerine bir İnceleme*), "belli birçok ince hava ya da rüzgâr" (CSM I, 330, *Ruhun Tutkuları*, Kısım 1 Madde 7) gibi terimlerle betimlediği cisimsel varlıklardır. (ç.n.)

gibi, zihnin olumsuzlamak için kullandığı tüm kipleri varlıklar olarak imgelememiz bu yolla olur.

Akıl varlıkları, şeylerin idealarıolmadıkları halde neden öyleymiş gibi ele alınır - Buradan, düşünmenin bu kiplerinin şeylerin idealarıolmadıkları ve hiçbir biçimde idealar olarak sınıflandırılamayacakları açıktır. Dolayısıyla, var olabilen ya da zorunlu olarak var olan hiçbir nesneye (ideatum) sahip de değillerdir. Düşünmenin bu kiplerinin şeylerin idealarıolarak alınmasının nedeni, onların gerçek varlıklardan, gerekli özeni göstermeyenler tarafından kolaylıkla birbiriyle karıştırılacak kadar dolaysız bir şekilde doğmaları ve ortaya çıkmalarıdır. Böylece bu kişiler onlara, sanki onlar zihnimizin dışındaki varlıklara işaret ediyormuş gibi, adlar bile verirler; ve bu varlıkları ya da daha doğrusu varlık olmayanları, aklın varlıkları olarak adlandırmışlardır.

Varlık'ın, Gerçek Varlık ve Akıl Varlığı olarak ayrılması yanlıştır - Ve dolayısıyla varlığı, gerçek varlık ve akıl varlığına ayıran bu bölümlemenin ne kadar saçma olduğunu görmek kolaydır, çünkü onlar varlığı, varlık ve varlık olmayana ya da varlık ve bir düşünme kipine bölüyorlar. Dahası, sözcüklere ya da gramere tutunan filozofların bunun gibi yanlışlara düşmelerine şaşırmıyorum, çünkü onlar sözcükleri şeyler yoluyla değil, şeyleri sözcükler yoluyla yargılıyorlar.

Bir Akıl Varlık'ının salt bir hiç olduğu ve Gerçek Varlık olduğu nasıl söylenebilir - Akıl varlığının salt bir hiç olmadığını söyleyen daha az saçma konuşmuş olmaz. Çünkü bu sözcüklerle demek isteneni zihnin dışında arıyorsa, onun yalnız hiç olduğunu bulacaktır; oysa onları düşünme kipleri olarak anlıyorsa, onlar gerçek varlıklardır. Çünkü türün ne olduğunu sorduğumda, yalnızca, aslında bir varlık olan ve diğer bir düşünme kipinden farklı olan bu düşünme kipinin doğasını soruşturuyorum. Ancak, düşünmenin bu kipleri ne idealar olarak tanımlanabilirler, ne de onların doğru ya da yanlış oldukları söylenebilir; aşk için doğru ya da yanlış değil, yalnız iyi ya da kötü denebileceği gibi. Dolayısıyla, Platon insanın iki ayaklı tüysüz bir hayvan olduğunu söylediğinde, insanın akıllı bir hayvan olduğunu söyleyenlerden daha fazla yanılmadı. Çünkü Platon, insanın akıllı bir hayvan olduğunu diğerlerinden daha az bilmiyordu, ancak o, insanı, onu düşünmek istediği zaman, anımsaması kolay olan bir sınıfa başvurarak bunu hemen yapabilmek adına, belli bir sınıfa yerleştirdi. Gerçekten, eğer kendi tanımına

göre insanın özüne ilişkin yeterli bir açıklama yaptığını düşünmüşse, ağır bir biçimde yanılan Aristoteles idi. Platon'un haklı olup olmadığına gelince, bu başka bir sorundur; ama bu konuların yeri burası değil.

Şeylere dair soruşturmada, Gerçek Varlıkların, Akıl Varlıklarıyla karıştırılmaması gerekir - Tüm bu söylenenlerden, gerçek varlık ve bir akıl varlığının nesneleri (ideata) arasında herhangi bir uyuşmanın olmadığı açıktır. Böylelikle, şeylere dair soruşturmamızda, gerçek varlıkları, akıl varlıklarıyla karıştırmaktan nasıl özenle kaçınmamız gerektiğini görmek de kolaydır. Çünkü şeylerin doğalarını soruşturmak bir şeyken, şeyleri onlar yoluyla algıladığımız kipleri soruşturmak bütünüyle başka bir şeydir. Eğer bunlar karıştırılırsa, hem algılamayı sağlayan kipleri, hem de doğanın kendisini kavrayamayız. Gerçekten de –ve bu söyleyeceğimizin önemi büyüktür–, böyle bir karışıklık, bizden önce birçoklarının başına geldiği gibi, ağır yanılgılara düşmemizin nedeni olacaktır.

Bir Akıl Varlığıyla Kurgusal Varlık'ın nasıl ayırt edilmesi gerekir - Birçok insanın bir akıl varlığını bir kurgusal varlıkla karıştırdığının hesaba katılması da gerekir, çünkü onlar bir kurgusal varlığın, insanın zihni dışında herhangi bir varoluşa sahip olmamasından ötürü, bir akıl varlığı da olduğunu düşünürler. Ancak dikkatimizi, akıl varlığı ve kurgusal varlığa dair az önce yaptığımız tanımlara doğru bir şekilde verecek olursak, yalnız nedenleri bakımından değil, sonuç olarak, nedenlerine bakılmaksızın, doğaları bakımından da aralarında çok büyük bir ayrım bulacağız. Çünkü kurgusal varlığı, iki terimin, aklın herhangi bir rehberliği olmaksızın, sadece istencin edimiyle birbirine bağlanması olarak tanımladık; dolayısıyla bir kurgusal varlık rastlantısal olarak doğru olabilir. Öte yandan, bir akıl varlığı, tanımından belli olduğu üzere, ne bütünüyle istence dayanır, ne de birbirine birleştirilmiş terimlerden oluşur. Bu nedenle herhangi biri, kurgusal bir varlığın gerçek bir varlık ya da bir akıl varlığı olup olmadığını sorarsa, az önce söylediğimizi yineleyerek ona yanıt vermeliyiz; yani varlığı, gerçek varlık ve akıl varlığına bölmek bir yanılgıdır, dolayısıyla kurgusal varlığın gerçek varlık ya da akıl varlığı olup olmadığına ilişkin soru bir yanlışa dayanır. Çünkü tüm varlığı, gerçek varlık ve akıl varlığına bölünmüş saymaktadır.

Varlığın Bölümlenmesi - Biraz dışına çıkmışız gibi göründüğümüz konumuza geri dönelim. Varlığın önceden verilen tanımı –ya da betimi de denebilir– üzerinden, varlığın, doğası gereği zorunlu olarak var olan varlığa (yani, özü varoluş içeren varlığa) ve özü sadece olanaklı varoluş

içeren varlığa bölünmesi gerektiğini görmek kolaydır. Bu sonuncusu, tanımları Felsefenin İlkeleri'nin 1. kısmında, 51, 52 ve 56 numaralı maddelerde verilen, Töz ve Kip'e bölünür ve bu yüzden bunları burada yinelemek gereksizdir. Bu konuyla ilgili olarak yalnız şuna dikkat çekmek isterim ki, açıkça, Varlık, Töz ve Kip'e bölünür dedik, Töz ve İlinek'e değil; çünkü, ilinek, yalnızca bir ilişkiyi (respectum) gösterdiği ölçüde, bir düşünme kipinden başka bir şey değildir. Örneğin, bir üçgenin hareket ettiğini söylediğimde, hareket üçgenin değil, hareket eden cismin bir kipidir. Dolayısıyla, hareket cisimle ilişkisinde gerçek bir varlık ya da bir kip iken, üçgenle ilişkisinde ilinek olarak adlandırılır. Çünkü hareket, üçgen olmaksızın düşünülebildiği halde, cisim olmaksızın düşünülemez.

Ayrıca, şimdiye kadar söylenmiş ve bundan sonra söylenecek olanları daha iyi anlamak için, 'öz', 'varoluş', 'idea' ve 'olanak' terimlerinden ne anlamamız gerektiğini açıklamaya çalışacağız. Bizi bunu yapmaya götüren, öz ve varoluş arasında herhangi bir ayrım gözetmemiş olanların ya da gözetseler de özün ne olduğunu ideanın ya da olanağın ne olduğuyla karıştıranların bilgisizliğidir. Dolayısıyla, onların ve gerçeğin uğruna, sorunu olanaklı olduğu ölçüde seçik bir şekilde açıklayacağız.

Bölüm 2

Öz'ün, Varoluş'un, İdea'nın ve Güç'ün Varlığının Ne Olduğu

Bu dört terimden ne anlaşılması gerektiğini açıkça kavrayabilmek için, yalnız, yaratılmamış töz ya da Tanrı'yla ilgili söylediklerimiz üzerinde durmamız gerekmektedir. Şöyle ki:

Yaratılmışlar Tanrı'da daha **yüksek düzeyde bulunur** - 1) Tanrı, yaratılmış şeylerde biçimsel olarak bulunanı daha yüksek düzeyde içerir; yani, Tanrı öyle türden yüklemlere sahiptir ki, onlarda, tüm yaratılmış şeyler daha yüksek düzeyde içerilir. (Bkz. Kısım 1 Aks. 8 ve Ön. 12'nin Ön. Sonucu). Örneğin, uzamı açıkça herhangi bir var olan olmadan kavrıyoruz. Ve bu yüzden, kendinden var olma gücü olmadığından, Tanrı tarafından yaratıldığını tanıtladık (son önerme, Kısım 1). Ve nedende, en az etkide bulunan kadar eksiksizlik olması gerektiğinden, uzamın tüm eksiksizliklerinin Tanrı'da bulunduğu açıktır. Ancak uzamlı bir şeyin kendi doğası bakımından bölünebilir olduğunu, yani eksiklik içerdiğini

gördüğümüzden Tanrı'ya uzam yükleyemezdik (Ön. 16 Kısım 1), ve böylece maddenin tüm eksiksizliklerini daha üstün bir biçimde içeren (Ön. 9, Not. Kısım 1) ve maddenin yerini alabilecek bir yüklem olduğu görüşünü savunmak durumunda kaldık. 2) Tanrı, kendini ve tüm diğer şeyleri bilir, yani O'nda, tüm şeyler nesnel olarak da bulunurlar (Ön. 9 Kısım 1). 3) Tanrı her şeyin nedenidir ve mutlak istenç özgürlüğüyle eyler.

Öz'ün, Varoluş'un, İdea'nın ve Güç'ün Varlığı nedir - Öyleyse, bu söylenenlerden, bu dördü ile ne anlaşılması gerektiği açıkça görülebilir. İlk olarak, Özün Varlığı, yaratılmış olanların Tanrı'nın yüklemlerinde içerilme tarzından başka bir şey değildir. İdeanın Varlığı, tüm şeylerin Tanrı ideasında düşünce biçiminde içerilme tarzına gönderir. Gücün Varlığı, yalnız, Tanrı'nın, mutlak istenç özgürlüğüyle henüz var olmayan tüm şeyleri yaratmış olabileceği gücüne ilişkindir. Son olarak, Varoluşun Varlığı, şeylerin Tanrı'nın dışında, kendi başına ele alınan özüdür ve şeylere, onlar Tanrı tarafından yaratıldıktan sonra atfedilir.

Bu dördü birbirinden yalnız yaratılmış olanlarda ayrılır - Bu söylenenlerden, bu dördünün yalnız yaratılmış şeylerde ayrıldığı, Tanrı'da hiçbir biçimde böyle olmadığı açıktır. Tanrı'nın güç olarak bir başka şeyde olduğunu düşünmeyiz ve varoluşu ile anlayış gücü özünden ayrılmaz.

Öz ile ilgili belli sorulara bir yanıt - Bu söylediklerimizden, öz ile ilgili yaygın olarak sorulan sorulara kolaylıkla yanıt verebiliriz. Bu sorular şunlardır: öz, varoluştan ayrı mıdır; ayrıysa, ideadan ayrı bir şey midir ve böyle ise anlayış gücünün dışında bir varoluşa sahip midir? Bu son soruya kesinlikle onay vermemiz gerekir.

İlk soruyu şu ayrımı yaparak yanıtlıyoruz; Tanrı'da öz varoluştan ayrı değildir, çünkü biri diğeri olmadan düşünülemez, ancak diğer şeylerde öz, o olmadan da düşünülebilmesi nedeniyle varoluştan ayrıdır. İkinci soruyu, anlayış gücünün dışında açık ve seçik olarak (yani doğru bir biçimde) kavranan bir şeyin ideadan farklı bir şey olduğunu söyleyerek yanıtlıyoruz. Ancak o zaman, anlayış gücünün dışındaki bu varlığın kendi kendine mi üretildiği, yoksa Tanrı tarafından mı yaratıldığı sorusu gelir. Bunu şu şekilde yanıtlıyoruz: biçimsel öz ne kendi kendine üretilmiş ne de yaratılmış olmayıp –çünkü bunların her ikisi de onun edimsel olarak var olan bir şey olmasını gerektirirdi– yalnız, her şeyi içeren tanrısal öze bağlıdır. Ve bu yüzden, şeylerin özlerinin öncesiz-sonrasız olduğunu söyleyenlere bu

anlamda katılıyoruz. Yine de, şeylerin özlerini, Tanrı'nın doğasını bilmeden nasıl kavrayabildiğimiz sorulabilir; çünkü, şimdi söylediğimiz gibi, bu özler yalnız Tanrı'nın doğasına dayanırlar. Yanıt olarak, şeylerin zaten yaratılmış olduklarını söylüyorum. Yaratılmamış olsalardı, onları ancak Tanrı'nın upuygun bir bilgisinden sonra kavrayabileceğimiz konusunda bütünüyle aynı düşüncede olurdum, aynı bir parabolün koordinatlarının doğasını parabolün doğasını bilmeden kavramanın olanaksız –doğrusu daha da az olanaklı– olması gibi.

Öz tanımında yazar neden Tanrı'nın yüklemlerine başvurmaktadır - Bundan başka, var olmayan kiplerin özleri, tözlerinde içeriliyorsa da ve bu kiplerin özlerinin varlığı tözlerinde olsa da, kiplerin özü ve tözlerin özünün genel bir açıklaması için yine de Tanrı'ya başvurmayı seçtik. Bu yolu seçmemizin bir diğer nedeni de, kiplerin özünün, tözlerinde yalnızca bu tözler yaratıldığından beri bulunması ve bizim, özlerin öncesiz-sonrasız varlığını arıyor oluşumuzdur.

Yazar neden başkalarının tanımlarını incelememektedir - Bu bağlamda, ne görüşleri bizimkinden ayrılan yazarları çürütmeye ne de yine onların öz ve varoluş tanımlarını ya da betimlemelerini incelemeye değeceğini düşünüyorum; çünkü bu yolla açık olanı bulanıklaştırmış olurduk. Aynı anda onun özünü açıklamadan bir şeyin tanımını veremeyeceğimizi görürken, öz ve varoluşun ne olduğunu bilmekten daha açık ne olabilir?

Öz ve varoluş arasındaki ayrım nasıl kolaylıkla öğrenilir - Son olarak, bir filozof, yaratılmış şeylerde özün varoluştan ayrıldığından hâlâ kuşku duyuyorsa, bu kuşkuyu ortadan kaldırmak için, özün ve varoluşun tanımlarıyla didişmesine gerek yoktur. Çünkü, bir heykeltraş ya da marangoza danışırsa, ona var olmayan bir heykeli nasıl tasarladıklarını ve sonra nasıl varoluşa getirdiklerini göstereceklerdir.

Bölüm 3

Zorunlu, Olanaksız, Olanaklı ve Olumsal Üzerine

Burada değişkiler ile ne anlaşılması gerekir - Varlığın doğasını, varlık olması ölçüsünde açıkladığımız için, şimdi onun bazı değişkilerine

geçiyoruz. Burada değişkilerle, Descartes'ın Felsefenin İlkeleri Kısım 1, madde 52'de yüklem olarak adlandırdığı şeyi anladığımızı belirtelim. Çünkü varlık, varlık olduğu ölçüde salt kendi üzerinden, töz olarak bizi etkilemez ve bu yüzden, bir yüklem üzerinden, ancak, ondan yalnız akılla ayrıldığı bir yüklem üzerinden açıklanmalıdır. Bu yüzden, varlık ile hiç arasında bir şey arayanların, ki böylelikle gerçeğe büyük zarar vermektedirler, kavrayış inceliğine ne kadar şaşırsam azdır. Ancak, onların yanlışlarını çürütmekle zamanımı boşa harcamayacağım, çünkü onlar bu tür değişkilerin tanımını vermekle boğuşurken kendi boş inceliklerinde gözden yitiyorlar.

Değişkilerin tanımı - Bu nedenle, yolumuza devam edelim ve varlığın değişkilerinin, altlarında her bireysel şeyin özünü ve varoluşunu anladığımız belli yüklemler olduğunu söyleyelim; her ne kadar bu yüklemler şeyden yalnız akılla ayırt ediliyor olsalar da. Burada bu değişkilerden bazılarını (çünkü tümünü ele almaya kalkmıyorum) açıklamayı ve onları herhangi bir varlığın değişkisi olmayan adlandırmalardan ayrı tutmayı deneyeceğim. Ve ilk olarak Zorunlu ve Olanaksız'ı ele alacağım.

Bir şeyin zorunlu ya da olanaksız olduğu kaç biçimde söylenir - Bir şeyin zorunlu ya da olanaksız olduğunu söylemenin iki yolu vardır; ya özüne ya da nedenine göre söylenir. Öze göre söylendiğinde, Tanrı'nın zorunlulukla var olduğunu biliyoruz, çünkü özü varoluşundan ayrı düşünülememektedir. Diğer yandan, özündeki çelişkiden dolayı, bir Khimeranın var olma olanağı yoktur. Nedene göre söylendiğinde, şeylerin (örneğin maddi şeylerin) ya olanaksız ya da zorunlu olduğu söylenir. Çünkü yalnız özlerine bakarsak, bu özleri açık ve seçik olarak varoluştan ayrı düşünebiliriz; o zaman onlar, hiçbir zaman, özlerinin gücü ve zorunluluğuyla değil, yalnız, nedenleri olan her şeyin yaratıcısı Tanrı'nın gücüyle var olabilirler. Bu yüzden, bir şeyin var olması tanrısal buyruğun içinde ise, zorunlu olarak var olacaktır, değilse var olması olanaksız olacaktır. Çünkü var olmak için –içsel ya da dışsal– bir nedeni olmayan bir şeyin var olmasının olanaksız olduğu kendiliğinden açıktır. Şimdi, bu ikinci varsayımda, bir şey, ne kendi özünün gücü –bundan içsel bir nedeni anlıyorum– ne de tüm şeylerin biricik dışsal nedeni olan tanrısal buyruğun gücüyle var olabilen bir şey olarak alınıyor. Öyleyse, şeylerin, ikinci varsayımda onları aldığımız gibi oldukları ölçüde, var olmaları olanaksızdır.

Bir khimeraya sözel varlık demek yerindedir - Burada, 1) Khimera anlayışta da imgelemde de olmadığından, ona sözel bir varlık diyebiliriz, çünkü yalnız sözcüklerle anlatılabilmektedir. Örneğin, 'kare daire'yi sözcüklerle anlatabiliriz, ama hiçbir biçimde onu imgeleyemeyiz, bilebilmemiz ise daha da zordur. Bu nedenle, Khimera bir sözcükten başka bir şey değildir; ve öyleyse olanaksızlık varlığın değişkilerinden sayılamaz, çünkü salt olumsuzlamadır.

Yaratılmış şeyler özleri ve varoluşları için Tanrı'ya bağlıdır - 2) Yaratılmış şeylerin yalnız varoluşu değil, ileride 2. kısımda en kesin bir biçimde göstereceğimiz gibi, özleri ve doğaları da yalnızca Tanrı'nın buyruğuna bağlıdır. Dolayısıyla, kendi başlarına bir özleri olmadığından, kendi başlarına da var olmadıklarından, kendilerinde bir zorunluluğa sahip olmadıkları açıktır.

Yaratılmış şeylerde, nedenlerinden gelen zorunluluk ya özün ya da varoluşun zorunluluğudur; ancak Tanrı'da bu ikisi ayrılmaz - 3) Son olarak, yaratılmış şeylerde, nedenlerinin sonucu olarak bulunan türden zorunluluk ya özleri ya da varoluşlarıyla ilgilidir, çünkü bu ikisi yaratılmış şeylerde ayrıdır; ilki, öncesiz ve sonrasız doğa yasalarına, ikincisi, nedenler dizisi ve düzenine dayanır. Ancak özü varoluşundan ayrılmayan Tanrı'da, özün zorunluluğu da benzer biçimde varoluşun zorunluluğundan ayrılmaz. Öyleyse, bütün doğa düzenini düşünürsek, doğasını açık ve seçik algıladığımız –yani özü zorunlulukla nasılsa öyle olan– pek çok şeyin hiçbir biçimde var olamayacağı açıktır. Çünkü, böyle şeylerin doğada var oluşunun, çok büyük bir filin iğne deliğinden geçmesini olanaksız gördüğümüz kadar olanaksız olduğunu görmeliyiz; her ne kadar ikisinin doğasını açıkça algılıyor olsak da. Dolayısıyla, onların varoluşu, yalnız, ne imgeleyebileceğimiz ne algılayabileceğimiz bir Khimera olurdu.

Olanaklı ve olumsal, şeylerin değişkileri değildir - Zorunluluk ve olanaksızlıkla ilgili söyleyeceklerimiz bu kadar; ancak, olanaklı ve olumsal ile ilgili birkaç şeyi eklemenin yerinde olacağını düşündüm. Çünkü bunlar bazıları tarafından şeylerin değişkileri olarak alınırlar, ama aslında, bu iki terimden ne anlaşılması gerektiğini açıkladığımda açıkça göstereceğim gibi, anlayış gücümüzün yetmezliği ile ilgilidirler.

Olanaklı ve Olumsal nedir - Bir şeyin, onun etkin nedenini anlamakla birlikte, bu nedenin belirlenmiş olup olmadığını bilmediğimizde,

olanaklı olduğu söylenir. Dolayısıyla, onu olanaklı olarak da düşünebiliriz, ancak zorunlu ya da olanaksız olarak düşünemeyiz. Ancak şeyin nedenine değil de, yalnız özüne baktığımızda, ona olumsal demeliyiz; yani onu, bir bakıma Tanrı ile Khimera arasında ortada bir şey olarak almalıyız, çünkü öz tarafında onda tanrısal özde olduğu gibi bir var olma zorunluluğu bulmayız, ancak diğer yandan Khimera'da olduğu gibi bir tutarsızlık ya da olanaksızlık da bulmayız. Şimdi, biri olanaklı dediğime olumsal ya da olumsal dediğime olanaklı demek isterse ona karşı çıkmayacağım, çünkü sözcükler üzerine tartışma alışkanlığım yoktur. Bunların yalnız, algımızın kusuru olup gerçek şeyler olmadığını kabul etmesi yeterli olacaktır.

Olanaklı ve olumsal yalnız anlayış gücümüzün kusurudur - Bunu yadsımak isteyen varsa, ona yanılgısı kolaylıkla gösterilebilir. Çünkü, doğaya ve doğanın Tanrı'ya bağlı olma tarzına bakarsa, şeylerde olumsal bir şey, yani o şeyle ilgili olarak hem var olabilecek hem de olmayabilecek ya da genellikle söylendiği şekliyle, gerçekten olumsal olan hiçbir şey bulamayacaktır. Bu, Kısım 1, aksiyom 10'da söylediklerimizden, yani bir şeyi yaratmak için, onu korumak için gereken aynı gücün gerekmesinden kolaylıkla görülebilir. Bu yüzden, hiçbir yaratılmış şey herhangi bir şeyi kendi gücüyle etkilemez, tıpkı hiçbir yaratılmışın kendi gücüyle var olmaya başlamaması gibi. Bundan her şeyin yalnız, her şeyi yaratan güç –yani istemesiyle her an tüm şeyleri yaratmayı sürdüren Tanrı'nın gücü– ile olduğu sonucu çıkar. Şimdi, bir şey ancak Tanrısal güç ile olduğundan, olanların Tanrı'nın buyruk ve istenciyle olduğunu görmek kolaydır. Ancak Tanrı'da (Ön. 18 ve Ön. Sonucu Ön. 20 Kısım 1) bir sabit olmama durumu ya da değişkenlik olmadığından, O şimdi ürettiği şeyleri üretmeye ezelden karar vermiş olmalıdır. Ve hiçbir şeyin, Tanrı'nın olmasını buyurduğundan daha zorunlu bir varoluşu olamayacağı için, var olma zorunluluğunun ezelden beri tüm şeylerde bulunduğu açıktır. Bu şeyler olumsaldır, çünkü Tanrı başka türlü buyurmuş olabilirdi de, diyemeyiz. Çünkü öncesizlik-sonrasızlıktan söz ettiğimizde, onda zaman, önce ya da sonra ya da zamanın herhangi bir değişkisi bulunmadığından, Tanrı'nın, hiçbir zaman, başka türlü buyurabilecek bir şekilde bu buyruklardan önce var olmadığı açıktır.[28]

28) Felemenkçe çevirinin kenarında şu not bulunmaktadır: *Bu tanıtlamayı iyi anlamak için, ikinci bölümde Tanrı'nın istenciyle ilgili açıkladığımız şu noktaya dikkat etmek gerekir; O'nun istencini ya da değişmez buyruğunu, ancak şeyi açık ve seçik kavradığımızda biliriz. Çünkü, şeyin özü kendi başına ele alındığında, Tanrı'nın buyruğu ya da belirli istencinden başka bir şey değildir. Ancak, varoluşun zorunluluğunun özün zorunluluğundan farklı olmadığını da söylüyoruz* (Bölüm 9 Kısım

İstencimizin özgürlüğü ile Tanrı'nın yazgısını bağdaştırmak insanın anlayış gücünü aşar - 1. kısım Önerme 15'in Not'unda özgür olduğunu ileri sürdüğümüz insan istencine gelince, bu da Tanrı'nın istemesiyle korunur ve herhangi biri, Tanrı'nın ezelden onun öyle istemesini ya da yapmasını buyurdukları dışında, herhangi bir şeyi istemez ya da yapmaz. Bunun insanın özgürlüğüyle birlikte nasıl böyle olduğunu anlamak yeteneğimizin ötesindedir. Yine de bilmediklerimiz yüzünden açıkça algıladığımızı reddetmemeliyiz, çünkü doğamıza bakarsak eylemlerimizde özgür olduğumuzu ve pek çok şey üzerine, sırf istediğimiz için düşünüp taşındığımızı açık ve seçik anlıyoruz. Yine, gösterdiğimiz üzere, Tanrı'nın doğasına baktığımızda, her şeyin O'na bağlı olduğunu ve O'nun varoluşunu ezelden buyurduğu dışında bir şeyin var olmadığını açık ve seçik algılıyoruz. Ancak insan istencinin nasıl özgür kalacak bir biçimde Tanrı tarafından her an yaratılmaya devam ettiğini bilmiyoruz. Çünkü kavrayışımızın ötesinde olan, ama buna karşılık nedeninin Tanrı olduğunu bildiğimiz pek çok şey vardır. Örneğin, 2. kısmın 11. önermesinde yeterince açık ortaya koyduğumuz gibi, bunun nasıl olduğunu bilmesek de, maddenin belirsiz sayıda parçacığa gerçekten bölünmesi böyledir. Burada bu iki kavramın, olanaklı ve olumsalın, yalnızca bir şeyin var oluşuna yönelik bilgimizin eksikliğini gösterdiğini kabul ettiğimizi dikkate alınız.

Bölüm 4

Süre ve Zaman üzerine

Öncesizlik-sonrasızlık, Süre ve Zaman nedir - Daha önce yaptığımız, özü varoluşu içeren ve özü yalnız olanaklı varoluşu içeren varlık bölümlememizden, öncesizlik-sonrasızlık ve süre arasındaki ayrım ortaya çıkar. Öncesizlik-sonrasızlıkla ilgili daha sonra uzun uzadıya konuşacağız; burada yalnızca onun, Tanrı'nın sonsuz varoluşunu onunla kavradığımız yüklem olduğunu söyleyelim. Süre, yaratılmış olanların varoluşunu, bunlar edimsel varoluşlarını korudukları ölçüde, onunla kavradığımız yüklemdir. Bundan,

2); yani Tanrı'nın üçgenin zorunlulukla var olmasını buyurduğunu söylediğimizde, O'nun doğanın ve nedenlerin düzenini üçgenin belli bir zamanda zorunlulukla var olacağı şekilde ayarladığından başka bir şey demek istemiyoruz. Bu yüzden, nedenlerin sırasını Tanrı'nın koyduğu şekliyle bilecek olsaydık, üçgenin belli bir zamanda, şimdi doğasına baktığımızda bulduğumuz, üç açısının iki dik açıya eşit olması ile aynı zorunlulukla var olması gerektiğini görecektik.

sürenin bir şeyin toplam varoluşundan yalnız akılla ayrıldığı anlaşılır. Çünkü, bir şeyin süresinden aldığınız ölçüde, zorunlulukla varoluşundan da o kadar alırsınız. Sürenin belirlenebilmesi için, onu, sabit ve belirli bir hareketi olan başka şeylerin süresiyle karşılaştırırız ve bu karşılaştırmaya zaman denir. Bu nedenle, zaman, şeylerin bir değişkisi olmayıp, yalnızca bir düşünme kipi ya da daha önce dediğimiz gibi bir akıl varlığıdır; çünkü süreyi açıklamaya yarayan bir düşünme kipidir. Burada, süreyle ilgili olarak, ileride işimize yarayacak bir şeyi, yani parçalardan oluşmuş bir şey gibi daha büyük ve daha küçük olarak düşünüldüğünü ve ikinci olarak, yalnız varoluşun yüklemi olup özün yüklemi olmadığını, belirtelim.

Bölüm 5

Karşıtlık, Düzen vs., Üzerine

Şeyleri birbiriyle karşılaştırmamızdan, kendilerinin dışında bir şey olmayıp yalnızca düşünce kipleri olan belli nosyonlar ortaya çıkar. Bunun böyle olduğu, onları düşüncenin dışında yeri olan şeyler olarak almak istememiz durumunda, onlarla ilgili açık kavrayışımızın o anda karışık hale gelmesinden bellidir. Bunlar; karşıtlık, düzen, uyum, çeşitlilik, özne, tümleyici (adjunctum) ve bunlara eklenebilecek benzerleridir.

Karşıtlık, Düzen, Uyum, Çeşitlilik, Özne, Tümleyici, vb., nedir - Bu karşıt olan, düzenlenen, vb., şeylerin, özlerinden ayrı şeyler olarak değil, yalnızca şeylerin kendilerini daha kolay akılda tutmamıza ve imgelememize yarayan düşünce kipleri olarak alındıkları ölçüde, oldukça açık algılandıklarını söylüyorum. Bu yüzden, bunlar üstüne daha fazla konuşmaya gerek görmüyorum ve yaygın olarak transandantal denen terimlere geçiyorum.

Bölüm 6

Bir, Doğru ve İyi Üzerine

Bu terimler neredeyse tüm metafizikçiler tarafından varlığın en genel değişkileri olarak ele alınır; çünkü, bu herhangi birinin düşüncesinde

olmasa bile, her varlık bir, doğru ve iyidir, derler. Ancak, bu terimlerden ne anlamamız gerektiğini, her birini ayrı ayrı incelediğimizde göreceğiz.

Birlik (*Unitas*) nedir - O zaman, ilkiyle, yani Bir ile başlayalım. Bunun anlayışımızın dışında gerçek bir şeyi gösterdiğini söylerler. Ne var ki, bunun varlığa ne kattığını açıklayamazlar ve bu, akıl varlıklarını gerçek varlıkla karıştırdıklarının ve böylelikle açıkça anladıklarını karışık hale getirdiklerinin açık bir göstergesidir. Ancak biz kendi adımıza, Birlik'in şeyden hiçbir biçimde ayrı ya da ona eklenen bir şey olmayıp, yalnız, onu benzeri olan ya da bir yönden uyuştuğu diğer şeylerden ayırmamızı sağlayan bir düşünme kipi olduğunu söylüyoruz.

Çokluk nedir ve Tanrı'ya hangi açıdan bir ve hangi açıdan biricik denebilir - Birliğin karşıtı çokluktur ve birlik gibi çokluk da, açık ve seçik anladığımız şekilde, şeylere bir şey katmadığı gibi, bir düşünme kipinden başka bir şey değildir. Bu kadar açık bir şey ile ilgili daha fazla ne söylenebilir onu da bilmiyorum; ancak burada şunu belirtmeliyiz: Tanrı'yı diğer şeylerden ayırdığımız ölçüde bir olduğu söylenebilir, ancak aynı doğadan birden fazla olamayacağını düşündüğümüz ölçüde O'na biricik denir. Gerçekte konuya daha titiz yaklaşmak isteseydik, belki Tanrı'ya bir ve biricik demenin uygun bir şey olmadığını gösterebilirdik. Ne var ki, bu soru, sözcüklerle değil de şeylerle ilgilenenler için fazla önem taşımıyor –doğrusu hiç önemi yok. Bu yüzden, bunu bırakıp, yanlışın ne olduğu açıklamak üzere, ikinci terime geçiyoruz.

Doğru (*verum*), yanlış (*falsum*),[29] gerek herkesin kullandığı anlamda **gerek felsefecilere göre nedir** - Bu ikisinin, yani gerçek ve yalanın, düzgün bir biçimde algılanabilmesi için, sözcüklerin anlamıyla başlamalıyız. Çünkü, bu yolla, bunların, şeylerin dışsal adlandırmaları olduğu ve onlara ancak mecazi olarak yüklendikleri ortaya çıkacaktır. Ancak, sonrasında felsefeciler tarafından kullanılan sözcükleri ilk icat edenler sıradan insanlar olduğu için, bir sözcüğün özgün anlamını arayan için, özellikle de elde, dilin doğasından çıkarılabilecek diğer nedenler

29) Bu bölümde, 'doğru'dan ve 'yanlış'tan, daha dar anlamı olan bir yargı ya da önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını değil; Spinoza'nın bu ve izleyen birkaç pasajda söylediklerinden ve altın örneğinden de anlaşıldığı gibi, gerçek (hakiki) olan ile yalan (sahte) olanı anlamak gerekiyor. (Ayrıca, Descartes'ın *biçimsel yanlışlık* ile *maddi yanlışlık* arasındaki ayrımı için "3. Meditasyon"a bakınız). (ç.n.)

olmadığında, onun sıradan insanlar için ne anlam taşıdığına bakmak yerinde olur gibi görünüyor. Öyle ki, doğru ve yanlışın ilk anlamı kaynağını öykü anlatıcılığında buldu; öykünün, gerçekte olmuş olan şeyleri anlatıyorsa doğru, olmamış olanları anlatıyorsa yalan olduğu söylenirdi. Sonraları, felsefeciler bu sözcüğü, bir ideanın nesnesi (ideatum) ile uyuşmasını ya da uyuşmamasını belirtmek için kullandılar. Bu nedenle, bir idea şeyi kendinde olduğu gibi gösterdiğinde doğru, gerçekte olduğundan başka türlü gösterdiğinde yalan olduğu söylenir. Çünkü idealar yalnızca doğanın zihinsel anlatım ya da açıklamalarıdır. Ve dolayısıyla, bu terimler mecazi olarak, sanki önümüze konan altın kendiyle ilgili, kendinde olan ya da olmayan bir şeyi anlatıyormuşçasına, onun için gerçek ya da sahte dediğimizde olduğu gibi, cansız şeyler için kullanılır oldular.

Doğru, transandantal bir terim değildir - Öyleyse, 'doğru'nun transandantal bir terim ya da varlığın bir değişkisi olduğunu ileri sürenler çok yanılıyorlar. Çünkü bu terim şeylerin kendisine, ancak uygun olmayan bir biçimde ya da isterseniz, mecazi olarak uygulanabilir.

Doğruluk ile doğru idea arasındaki ayrım - Eğer doğruluğun doğru bir ideadan başka ne olduğunu soruyorsanız, beyazlığın beyaz bir cisimden başka ne olduğunu da sorunuz. Çünkü iki durumda da ilişki aynıdır.

Doğrunun nedenini ve yanlışın nedenini tartışmış bulunuyoruz. Bu yüzden şimdi geriye söylenecek bir şey kalmıyor; yazarlar, olmayacak yerde zorluk arayarak bu gibi boş işlere bulaşmamış olsalardı, söylemiş olduklarımızı bile söylemeye gerek kalmazdı.

Doğruluğun özellikleri; kesinlik şeylerde değildir - Doğruluğun ya da doğru bir ideanın özellikleri: 1) açık ve seçik olması, 2) tüm kuşkuyu ortadan kaldırması ya da tek bir sözcükle, kesin olmasıdır. Şeylerin kendisinde kesinlik arayanlar, şeylerin kendisinde doğruluğu aradıklarında yaptıkları yanlışın aynısını yapıyorlar. Ve her ne kadar bir şeyin kesin olmadığını söyleyebilsek de, mecazi olarak, nesneyi (ideatum) ideaymış gibi alıyoruz. Aynı şekilde, bir şeye kuşkulu da diyoruz; şayet bu durumda belirsizlik ile olumsallığı ya da belirsizlik ya da kuşkuya neden olan bir şeyi anlatmak istemiyorsak. Bunlara daha fazla zaman harcamaya gerek olmadığından, karşıtı ile ne anlaşılması gerektiğini de açıklamak üzere üçüncü terime geçiyoruz.

İyi ve kötü yalnız göreli terimlerdir - Bir şeyin, ayrı olarak ele alındığında değil, yalnız bir başka şeye göre iyi veya kötü olduğu söylenir. Her bir şey için, aynı anda, farklı yönlerden iyi ya da kötü olduğu söylenebilir. Örneğin, Kutsal Kitap'ta, Achitophel'in Absalom'a verdiği öğüdün iyi olduğu söylenir, ancak onun ölümünü hazırladığından, David açısından bu öğüt çok kötüydü. Ve herkes için iyi olmayan diğer pek çok şey iyidir; kurtuluş insanlar için iyidir, ancak hayvanlar ya da bitkiler için, onlarla bir ilgisi bulunmadığından, ne iyi ne kötüdür. Tanrı'nın, gerçekten de en yüksek derecede iyi olduğu söylenir, çünkü her bir bireyin varlığını koruduğu için her şeyin yararınadır ve bundan daha fazla arzu edilir bir şey yoktur. Ancak, apaçık olduğu üzere, mutlak kötülük yoktur.

Bazıları neden metafizik bir iyi olduğunu ileri sürmektedir - Ancak, herhangi bir ilişkiyle nitelenmemiş metafizik bir iyi aramayı sürdürenler, bir akıl ayrımını bir gerçek ayrımla ya da kip ayrımıyla karıştırdıkları için, bir yanlış anlama içindeler. Çünkü, şeyin kendisiyle, her şeyde olan kendi varlığını sürdürme çabasını (conatus), 'çaba' ile ne demek istediklerini bilmemelerine rağmen, ayırıyorlar. Çünkü, şey ile çabası akılla ya da daha doğrusu sözcüklerle ayırt edilse de (ve bu yanılgılarının ana nedenidir), gerçekte bu ikisi birbirinden hiçbir biçimde ayrı değildir.

Şeylerle, onunla durumlarını sürdürmeye çalıştıkları çaba arasındaki ayrım - Bunun açıkça anlaşılabilmesi için çok basit bir örneği alalım. Hareketin, kendi durumunu sürdürmek için gücü vardır. Bu güç, kuşkusuz, hareketin kendisinden başka bir şey değildir; hareketin, doğası nasılsa öyle olmasıdır. Çünkü, bu A cisminde belli bir hareket miktarından başka bir şey yoktur dersem, bundan, A cismi ile ilgilendiğim sürece, her zaman bu cismin hareket ettiğini söylemek durumunda olduğum sonucu çıkar. Çünkü, hareket gücünü yitirdiğini söyleseydim, varsayımda kabul ettiğimin dışında bir şeyi ona yüklemiş olurdum; yani onun doğasını yitirmesine neden olan bir şeyi. Şimdi, eğer bu uslamlama çok daha bulanık görünüyorsa, bu hareket çabasının, hareketin yasaları ve doğasından başka bir şey olduğunu kabul edelim. Çünkü böylelikle, bu çaba metafizik bir iyi sayıldığından, zorunlu olarak bu çabanın da kendi varlığını sürdürmek için bir çabası olacak, bu yine başka bir çabayı gerektirecek ve bu böyle sonsuzca gidecektir. Bundan daha saçma bir şey düşünemiyorum. Şimdi, bazılarının şeyin kendisiyle çabası arasında

bir ayrım yapmalarının nedeni, kendilerinde kendilerini sürdürme isteği duymaları ve her tek tek şeyde benzer bir isteği tasarlamalarıdır.

Tanrı'nın iyi olduğu, şeyler yaratılmadan önce söylenebilir mi - Bununla birlikte, Tanrı'nın şeyleri yaratmadan önce iyi olduğunun söylenip söylenemeyeceği sorulmaktadır ve tanımımızdan Tanrı'nın böyle bir yükleminin olmadığı çıkıyor görünmektedir; çünkü bir şeye, kendi başına ele alındığında, iyi ya da kötü denemeyeceğini söylüyoruz. Pek çok kişi bunu saçma bulacaktır, ancak neden bilmiyorum. Tanrı'ya, O'nun yaratıcı, yargılayıcı, bağışlayıcı, vs., olduğunu söylediğimizde olduğu gibi, O'nda, şeyler yaratılmadan önce yalnızca güç olarak bulunan bunun gibi pek çok şey yüklüyoruz. Bu nedenle, bu tür argümanlar bize engel olmamalıdır.

Eksiksizlik nasıl göreli bir biçimde ve nasıl mutlak olarak yüklenebilir - Bundan başka, nasıl ki iyi ve kötü yalnız göreli terimlerse, eksiksizlik de, onu bir şeyin bizzat özü olarak aldığımız durumun dışında, böyledir. Daha önce, Tanrı'nın sonsuz eksiksizlik yani sonsuz öz ya da sonsuz varlık taşıdığını bu anlamda söyledik.

Bunlarla ilgili daha ileri gitmek amacında değilim. Metafiziğin genel kısmıyla ilgili geri kalanların yeterince iyi bilindiğini ve bu nedenle daha öte bir incelemeye değmeyeceğine inanıyorum.

Tanrı, Yüklemleri ve İnsan Zihnine ilişkin Metafizik'in özel kısmında yaygın olarak karşılaşılan başlıca soruların kısaca açıklandığı

Kısım 2[30]

Bölüm 1

Tanrı'nın Öncesizliği-Sonrasızlığı Üzerine

Tözün bölümlenmesi - Doğada, tözler ve kiplerinden başka bir şey olmadığını göstermiş bulunuyoruz. Dolayısıyla, burada bizden tözsel biçimler ve gerçek ilineklerle ilgili bir şey söylememiz beklenmemelidir, çünkü bu ve benzerleri açıkça saçma şeylerdir. Öyleyse, tözleri, uzam ve düşünce olmak üzere iki genel türe ve düşünceyi de yaratılmış düşünce (yani insan zihni) ve yaratılmamış düşünce (yani, Tanrı) olarak ikiye ayırdık. Tanrı'nın varoluşunu, hem ona ilişkin ideamızdan a posteriori olarak hem de özünden, varoluşunun nedeni olması üzerinden, a priori olarak yeterliden öte tanıtladık. Ancak, yüklemlerinden bazılarını ko-

30) Felemenkçe çeviride şu ek bulunmaktadır: *Bu kısımda, Tanrı'nın varoluşu, insanların genel olarak anladıklarından oldukça farklı bir şekilde açıklanmaktadır. Çünkü onlar bunu kendi varoluşlarıyla karıştırmaktadırlar ve O'nu insana benzer bir şey olarak almakta ve sahip oldukları ya da sahip olduklarının bilincinde olmadıkları gerçek Tanrı ideasına dikkat etmeyi başarmamaktadırlar. Ve bu yüzden, Tanrı'nın varoluşunu, ne* a priori *(yani O'nun gerçek tanımı ve özünden) ne de O'nun bizde bulunan ideasından* a posteriori *olarak tanıtlayamazlar, ve kavrayamazlar. Bu yüzden, bu kısımda, Tanrı'nın varoluşunun yaratılmış olanların varoluşundan bütünüyle farklı olduğunu olabildiğince açık bir biçimde göstermeye çalışacağız.*

nunun öneminin gerektirdiğinden daha kısa ele aldığımızdan, daha dolu açıklamak ve bazı sorunlara yanıtlar vermek için, onları burada yeniden ele almaya karar verdik.

Tanrı'ya ait bir süre yoktur - Diğer tüm yüklemlerden önce ele alınması gereken başlıca yüklem, O'nun süresini açıklamak için başvurduğumuz öncesizlik-sonrasızlığıdır; ya da daha doğrusu, Tanrı'ya herhangi bir süre yüklememek için, onun öncesiz-sonrasız olduğunu söyleriz. Çünkü, ilk kısımda belirttiğimiz gibi, süre şeylerin, özünün değil, varoluşunun bir değişkisidir; ancak, varoluşu özünden gelen Tanrı'ya herhangi bir süre yükleyemeyiz. Çünkü, kim Tanrı'ya süre yüklüyorsa, varoluşunu özünden ayırıyordur. Bununla birlikte, Tanrı'nın şu anda Âdem'i yarattığı ana göre daha uzun süredir var olmakta olup olmadığını soran bazıları var ve onlara bunun böyle olduğu oldukça açık görünüyor ve Tanrı'ya sürenin, hiçbir biçimde yadsınmaması gerektiğini savunuyorlar. Ancak onlar, Tanrı'nın özünün varoluşundan ayrı olduğunu varsayınakla petitio principii[31] yanlışına düşüyorlar. Âdem'in zamanına kadar var olan Tanrı'nın, Âdem'in yaratılışından günümüze kadar geçen zamanla birlikte daha uzun bir süredir var olmuş olup olmadığını soruyorlar. Böylece gün geçtikçe Tanrı'ya daha uzun bir süre yüklüyorlar ve O'nu bir bakıma kendisi tarafından sürekli olarak yaratılıyor sayıyorlar. Tanrı'nın varoluşunu, O'nun özünden ayırmamış olsalardı, O'na süre yükleyemezlerdi, çünkü sürenin hiçbir biçimde şeylerin özüyle ilgisi olamaz. Çünkü kimse bir daire ya da üçgenin özünün, bu ezelî bir doğru olduğu ölçüde, şu anda, Âdem'in zamanında olduğundan daha uzun zamandır sürdüğünü söylemeyecektir. Bundan başka, süre daha uzun ya da daha kısa olarak ya da parçalardan oluşan bir şey olarak düşünüldüğünden, Tanrı'ya sürenin yüklenemeyeceği açıkça görülür. Varlığı öncesiz-sonrasız olduğundan, yani O'nda bir önce ya da sonra olamayacağından, hiçbir zaman aynı anda O'na, O'nunla ilgili bizde bulunan doğru kavrayışı yıkmadan, süre yükleyemeyiz. Bir başka deyişle, O'na süre yüklemekle, kendi doğası bakımından sonsuz olan ve ancak sonsuz olarak düşünülebilecek olanı parçalara bölüyor olurduk.[32]

31) Tanıtlanması gerekeni, kendi kendinin tanıtıymış gibi öne sürmekten kaynaklanan mantık hatası. (ç.n)

32) Felemenkçe çeviride şu ek bulunmaktadır: *O'nun varoluşunu, bunu süre üzerinden açıklamaya çalıştığımızda, parçalara bölüyor ya da bölünebilir olarak düşünüyoruz. Bkz. Kısım 1, Bölüm 4.*

Yazarların Tanrı'ya süre yüklemelerinin nedenleri - Bu konuda yazanları yanılgıya götüren nedenler şunlardır: 1) Öncesizlik-sonrasızlığı, sanki o Tanrısal öz ele elınmadan anlaşılabilirmiş gibi, ya da bundan başka bir şeymiş gibi, dikkatlerini Tanrı'ya vermeden açıklamaya kalktılar. Ve bu tutum ortaya çıktı, çünkü dilin yoksulluğundan dolayı, dünyanın ezelden beri var olmasında bir çelişki bulunmadığını söylediğimizde olduğu gibi ve yine şeylerin özlerine, onları var düşünmezken öncesizlik-sonrasızlık yüklememiz gibi –çünkü, özlerin öncesiz-sonrasız olduğunu söylüyoruz–, özü varoluşundan ayrı olan şeylere bile öncesizlik-sonrasızlık yükleme alışkanlığımız var. 2) Şeylere, bizim yaptığımız gibi, özlerinin varoluşlarından ayrı olması ölçüsünde değil, yalnız, onların sürekli değişime tabi olduklarını düşündükleri ölçüde süre yüklediler. 3) Son olarak, yaratılmış olanların durumunda olduğu gibi, Tanrı'nın özünü varoluşundan ayırdılar. Bunlar, onları yanlışa sürükledi diyorum. İlk yanlışla, onu bir çeşit süre olarak almakla, öncesizlik-sonrasızlığın ne olduğunu anlamakta başarısız oldular. İkinci yanlış, yaratılmış şeylerin süresiyle, Tanrı'nın öncesizlik-sonrasızlığını ayırt etmelerini zorlaştırdı. Son olarak, süre, yalnız varoluşun değişkisi olduğundan ve Tanrı'nın varoluşu ile özü arasında bir ayrım yaptıklarından, üçüncü yanlış, söylediğimiz gibi, onları Tanrı'ya süre yüklemeye götürdü.

Öncesizlik-sonrasızlık nedir - Ancak, öncesizlik-sonrasızlığın ne olduğunu ve onun tanrısal öz olmadan düşünülemeyeceğini daha iyi anlamak için, zaten söylediğimiz şeye, yani yaratılmış şeylerin –Tanrı dışında her şeyin– kendi güçleri değil, yalnız Tanrı'nın gücü ya da özü ile var olduğuna dikkat etmek gerekir. Dolayısıyla, şeylerin şimdiki varoluşunun, gelecekteki varoluşlarının nedeni olmadığı açıktır. Yalnız Tanrı'nın değişmezliği, bizi, Tanrı bir şeyi bir kere yarattığında onu, ondan sonra sürekli olarak koruyacağını, yani aynı yaratma eylemini devam ettireceğini söylemeye iten nedendir. Bundan şu sonuçlara varıyoruz:

1- Yaratılmış şeylerin, varoluşları özlerinden gelmediği için, varoluştan yararlandıkları söylenebilir. Ancak Tanrı için bu söylenemez, çünkü O'nun varoluşu kendisidir; özün ün kendisi olması gibi. Öyleyse, yaratılmış olanlar varoluştan yararlanmaktadır, ancak Tanrı için bu böyle değildir.

2- Tüm yaratılmışlar, şimdiki süre ve varoluştan yararlanırken, gelecekteki süre ve varoluştan yoksundur, çünkü bunun onlara sürekli olarak verilmesi gerekir; özleriyle ilgili ise böyle bir şey söylenemez. Ancak

Tanrı'nın varoluşu özünden geldiği için, O'na gelecekte süre yükleyemeyiz. Çünkü o zaman sahip olacağı aynı varoluşun O'na daha şimdiden edimsel olarak yüklenmesi gerekir ya da daha düzgün söylersek, sonsuz edimsel varoluş, aynı sonsuz edimsel anlayış gücünün ait olması gibi, O'na ait bir şeydir. Şimdi, süresi iki yönde de sınırsız olsa bile, herhangi bir yaratılmış varlığa değil, yalnız Tanrı'ya yüklenmek durumunda olan bu sonsuz varoluşa, öncesizlik-sonrasızlık diyorum.

Öncesizlik-sonrasızlık ile ilgili söyleyeceklerim bu kadar. Tanrı'nın zorunluluğuyla ilgili bir şey söylemiyorum; varoluşunu özünden tanıtladığımız için bu gereksizdir. Bu yüzden, birliğe geçeceğiz.

Bölüm 2

Tanrı'nın Birliği Üzerine

Sıklıkla, yazarların, Tanrı'nın birliğini kanıtlamak için kullandıkları şu tarz boş argümanlara hayret etmişizdir: Tek bir Tanrı dünyayı yaratabildiyse, diğer Tanrılara gerek kalmaz; her şey aynı ereğe hizmet ediyorsa, tek bir yaratıcı tarafından meydana getirilmişlerdir ve şeylerin ilişkileri ya da dışsal özelliklerinden alınan bunlara benzer diğer argümanlar. Bu yüzden, aşağıda, bu argümanları bir yana bırakarak, tanıtlamamızı olabildiğince açık ve öz bir biçimde ortaya koyacağız.

Tanrı'nın biricikliği - En yüksek derecede bilgiyi Tanrı'nın yüklemleri arasında saydık ve tüm eksiksizliğine, başka bir kaynaktan değil, kendinden sahip olduğunu ekledik. Şimdi birden çok Tanrı ya da en yüksek derecede eksiksiz varlıklar olduğunu söylerseniz, bunların tümü en yüksek derecede anlayışa sahip olmalıdırlar. Bunun böyle olabilmesi için her birinin yalnız kendisini bilmesi yetersizdir, her birinin her şeyi bilmesi gerektiği için, zorunlu olarak hem kendisini hem diğerlerini bilmelidir. Bu da demektir ki, her birinin anlayış gücünün eksiksizliği, bir parça kendisine, bir parça diğerine bağlı olacaktır. Bu nedenle, hiçbiri en yüksek derecede eksiksiz, yani tüm eksiksizliği, başka bir yerden değil, kendisinden kaynaklanan bir varlık olamaz. Bununla birlikte, Tanrı'nın en eksiksiz bir varlık olduğunu ve var olduğunu daha önce gösterdik. Bu yüzden, yalnız bir olarak var olduğu sonucuna varabiliriz, çünkü birden çok Tanrı'nın olması durumunda, en eksiksiz bir varlıkta eksik bulunduğu

sonucu çıkardı, ki bu saçmadır.[33] Tanrı'nın birliğiyle ilgili söyleyeceklerimiz bu kadardır.

Bölüm 3

Tanrı'nın Ölçülemezliği Üzerine

Tanrı'nın sonsuz **olduğu** ve ölçülemez **olduğu nasıl söylenebilir** - Öncesinde, eksiksiz ve sonsuz varlığa, yani Tanrı'ya bakmadan hiçbir varlığın sonlu ve kusurlu (yani hiçlikten pay alıyor) olarak düşünülemeyeceğini gösterdik. Bu yüzden, gerçekten sonsuz eksiksizlikten oluşan bir varlık olduğundan, yalnız Tanrı'nın mutlak olarak sonsuz olduğu söylenebilir. Ancak, O'nun eksiksizliğini sınırlandıracak hiçbir varlığın olmadığını göz önünde bulundurduğumuz ölçüde, engin ya da sınırsız olduğu da söylenebilir. Bundan, Tanrı'nın sonsuzluğunun, ölçülemez biçimine karşın, en olumlu bir şey olduğu sonucu çıkar; çünkü özüne ve dört dörtlük eksiksizliğine bakarak sonsuz olduğunu söyleriz. Ancak, ölçülemezlik Tanrı'ya yalnız göreli olarak yüklenir, çünkü O'na, mutlak olarak, en eksiksiz bir varlık olduğu ölçüde değil, yalnız ilk neden olarak ele alındığı ölçüde aittir; çünkü yalnız ikincil varlıklara göre en eksiksiz olsaydı bile, yine de ölçülemez olurdu. Şundan dolayı ki, O'ndan daha eksiksiz, O'nu sınırlayacak ya da ölçecek bir varlık olmaz ve dolayısıyla düşünülemezdi. (Konuyla ilgili daha fazla açıklama için Kısım 1, Aksiyom 9'a bakınız.)

Tanrı'nın ölçülemezliğinden genel **olarak ne anlaşılır** - Ancak, dört taraftan birçok yazar, Tanrı'nın ölçülemezliğini ele aldıklarında, O'na nicelik yüklüyor görünmektedir. Bu yüklemden, Tanrı'nın zorunlulukla her yerde bulunması gerektiği sonucuna varmak istiyorlar, sanki demek istedikleri, bulunmadığı herhangi bir yer olması durumunda niceliğin sınırlanmış olacağıdır. Tanrı'nın sonsuz ya da ölçüsüz (bu iki terimi karıştırırlar çünkü) ve her yerde olduğunu göstermek için ürettikleri bir diğer

33) Flemenkçe çeviride şu not bulunmaktadır: *Her ne kadar bu tanıtlama oldukça inandırıcı olsa da, Tanrı'nın birliğini açıklamamaktadır. Bu nedenle okuyucuya, Tanrı'nın birliğine, O'nun özünden ayrılmayan ya da özünden zorunlulukla çıkan varoluşunun doğası üzerinden daha doğru bir biçimde varmayı öneriyorum.*

argüman da bu nokta daha açık görülmektedir. Eğer Tanrı saf etkinlik ise, ki öyledir, her yerde olmak ve sonsuz olmak durumundadır. Çünkü her yerde olmasaydı, o zaman, ya nerede olmak isterse orada olamayacak ya da (buna dikkat edin) zorunlulukla sürekli yer değiştirecektir. Bu, Tanrı'ya, O'nu niceliksel olarak düşündükleri ölçüde, ölçülemezlik yüklediklerini açıkça göstermektedir; çünkü ölçülemezliğini ileri sürmek için kullandıkları argümanları uzamın özelliklerinden elde etmektedirler. Bundan daha saçma bir şey yoktur.

Tanrı'nın her yerde olduğunun kanıtı - Tanrı'nın her yerde olduğunu nasıl ortaya koyacağımızı sorarsanız, hiçbir şeyin her bir anda sürekli olarak yaratılmadan bir an için bile var olmayacağını gösterdiğimizde, bunu fazlasıyla tanıtladık diye yanıtlarım.

Tanrı'nın her yerde bulunuşu açıklanamaz - Şimdi, Tanrı'nın aynı anda her yerde oluşu ya da tek tek şeylerde bulunuşunun düzgün bir biçimde anlaşılabilmesi için,[34] zorunlu olarak O'nun, şeyleri yarattığı ve yaratmayı sürdürdüğü istencinin en iç doğasına dönük açık bir sezgimiz olmalıdır. Bu insan yeteneğinin ötesinde olduğundan, Tanrı'nın nasıl her yerde olduğunu açıklamak olanaksızdır.

Bazıları, yanlış bir biçimde, Tanrı'nın ölçülemezliğinin üçlü olduğunu öne sürerler - Bazıları Tanrı'nın ölçülemezliğinin üçlü anlaşılması gerektiğini öne sürerler; özünün, gücünün ve varlığının (praesentia) ölçülemezliği olarak. Ancak bu saçmadır, çünkü görünüşte Tanrı'nın özü ile gücünü ayırıyorlar.

Tanrı'nın gücü özünden ayrılmaz - Diğerleri de aynı şeyi, sanki Tanrı'nın gücü tüm yüklemlerinden ya da sonsuz özünden ayrıymış gibi, Tanrı'nın özü ile değil, gücü ile her yerde olduğunu daha açık söylediler. Ancak gerçekte o başka bir şey olamaz, çünkü başka bir şey olsaydı, ya bir yaratık ya da Tanrısal öze ilineksel, kendisi olmadan da Tanrısal özün anlaşılabileceği bir şey olurdu. Her iki seçenek de saçmadır, çünkü yara-

34) Felemenkçe çeviride sayfanın kenarında şu not vardır: *Burada, sıradan biri Tanrı her yerdedir dediğinde, O'nu bir oyunun seyircisi olarak betimlemekte olduğunu not etmek gerekir. Bundan da, bu bölümün sonunda söylediğimiz gibi, insanların Tanrısal doğayı insan doğasıyla karıştırdıkları apaçık görünmektedir.*

tık olsaydı, kendini sürdürmek için Tanrı'nın gücüne gerek duyardı ve bu böyle sonsuzca giderdi. Ve ilineksel bir şey olsaydı, Tanrı, öncesinde tanıtladığımıza aykırı olarak, en basit bir varlık olmazdı.

Her yerde oluşu da özünden ayrılmaz - Son olarak, Tanrı'nın ölçülemezliği ile, kendisiyle şeylerin yaratıldığı ve sürekli olarak korunduğu özünden başka bir şeyi anlatmak istiyor gibiler. Bu, kesinlikle, Tanrı'nın anlayış gücünü insanınki ile karıştırdıkları ve O'nun gücünü sıklıkla kralların gücüyle karşılaştırdıkları için içine düştükleri büyük bir saçmalıktır.

Bölüm 4

Tanrı'nın Değişmezliği Üzerine

Değişim ve dönüşüm nedir - Burada değişim ile, bir öznede, özü olduğu gibi kalmak üzere meydana gelebilecek tüm çeşitlenmeyi anlıyoruz. Ancak bu sözcük yaygın olarak bir şeyin bozulmasını da belirtecek şekilde –mutlak bir bozulma değil, turbanın küle ya da insanın hayvana döndüğünü söylediğimizde olduğu gibi, bozulma sonrası oluşmayı da kapsayacak biçimde– kullanılır. Ancak bunu belirtmek için felsefeciler başka bir sözcük kullanırlar: dönüşüm. Burada, Peter'in rengi ya da karakteri değişti dediğimizde ve benzeri bir şey söylediğimizde olduğu gibi, yalnızca öznenin dönüşümünün söz konusu olmadığı değişimden konuşuyoruz.

Tanrı'da hiçbir dönüşüm olamaz - Şimdi, bu tür değişimlerin Tanrı'ya uygulanabilir olup olmadıklarına bakmalıyız; çünkü Tanrı'nın zorunlulukla var olduğunu, yani sona eremeyeceğini ya da başka bir Tanrı'ya dönüşemeyeceğini gösterdiğimize göre, dönüşümle ilgili bir şey söylememiz gereksizdir. Çünkü bu durumda son bulurdu ve aynı zamanda birden fazla tanrı olabilirdi. Bu olanakların ikisinin de saçma olduğunu gösterdik.

Değişimin nedenleri nelerdir - Yine de, söyleyeceğimizin daha açık anlaşılması için, tüm değişimin ya öznenin isteğiyle ya da değil, dışsal nedenlerden ya da içsel bir nedenden ve öznenin özgür seçiminden ileri geldiğini göz önünde bulundurmalıyız. Örneğin, bir adamın renginin koyulaşması, hastalanması, büyümesi ve benzerleri, hep dışsal nedenlerden ileri gelir; ilk ikisi isteği dışında, sonuncusu onunla uygunluk içinde olmak

üzere. Ancak, dolaşmak istemesi, öfkesini göstermesi ve benzerleri[35] içsel nedenlerden ileri gelir.

Tanrı bir başka varlık tarafından değiştirilmez - Dışsal nedenlerden kaynaklanan ilk değişimlerin Tanrı'ya uygulanması olanaksızdır, çünkü yalnız O her şeyin nedenidir ve hiçbir şey O'na etki edemez. Bundan başka, yaratılmış hiçbir şeyin kendinde herhangi bir var olma gücü yoktur ve bu yüzden kendisi dışında herhangi bir şeye ya da kendi nedenine etki etme gücü hiç olamaz. Ve her ne kadar Kutsal Kitap'ta, Tanrı'nın, insanların günahları yüzünden kızgın ya da üzgün, vs., olduğu yerler olsa da, bu pasajlarda etki neden olarak alınmıştır; aynı bizim konumunu değiştirmemesine ya da dayanıklılığında bir yenilenme olmamasına karşın, güneşin yazın kışa oranla daha güçlü ve daha yukarıda olduğunu söylememiz gibi. Ve bunun sık sık Kutsal Kitap'ın bile öğrettiği şey olduğu Yeşaya'da görülecektir, çünkü 59. bölüm 2. ayette insanları azarlarken şöyle demektedir: "Ahlaksızlıklarınız sizi Tanrı'nızdan ayırmaktadır".

Tanrı kendisi tarafından da değiştirilmez - O zaman ilerleyelim ve Tanrı'da kendisinden kaynaklanan herhangi bir değişim olup olamayacağını soralım. Tanrı'da bu tür bir değişimin olabileceğini kabul etmiyoruz; doğrusu, bunu bütünüyle yadsıyoruz. Çünkü istence bağlı olan her değişim, öznesini daha iyi bir duruma döndürmek içindir ve bu en yüksek derecede eksiksiz bir varlık için geçersizdir. Sonra yine, bu tür bir değişim ancak sakıncalı bir şeyden kaçınma ya da eksik olan bir iyiyi elde etme amacıyla olabilir. Tanrı bakımından bu amaçların ikisinin de yeri olamaz. Bu yüzden, Tanrı'nın değişmez bir varlık olduğu sonucuna varıyoruz.[36]

Burada değişimin yaygın olarak kabul edilen bölümlemelerini, bir anlamda söylediklerimiz onları içermiş olsa da, bilerek atladığımı dikkate alınız. Çünkü, kısım 1, önerme 16'da Tanrı'nın cisimsiz olduğunu tanıtladığımız

35) Balling'in Felemenkçe çevirisinde: *Ancak, istemesi, dolaşması, öfkesini göstermesi, ve benzerleri.*

36) Felemenkçe çeviride sayfanın kenarında şu not vardır: *Unutmayınız ki bunu, Tanrı'nın istencine ve buyruklarına bakarsak çok daha açık göreceğiz. Çünkü, yeri geldiğinde göstereceğim üzere, kendisiyle şeyleri yarattığı istenci, kendisiyle onları anladığı anlayışından ayrı değildir. Bu yüzden, Tanrı'nın, üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olduğunu anladığını söylemek, bunun böyle olmasını istediğini ve buyurduğunu söylemek demektir. Bu nedenle, bizim için, Tanrı'nın buyruklarını değiştirebileceğini düşünmek, üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olmadığını düşünmek kadar olanaksızdır. Dahası, Tanrı'da hiçbir değişimin olamayacağı başka yollarla da tanıtlanabilir; ancak kısa ve öz olmak adına bu tartışmayı daha fazla sürdürmemeyi yeğliyoruz.*

için, onların Tanrı için tek tek yadsınmasına gerek yoktu ve bu yaygın olarak kabul edilen bölümlemeler yalnız maddedeki değişimlerle ilgilidir.

Bölüm 5

Tanrı'nın Basitliği Üzerine

Şeyler arasındaki üçlü ayrım: gerçek ayrım, kip ayrımı ve akıl ayrımı - Tanrı'nın basitliğine geçelim. Tanrı'nın bu yükleminin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için, Descartes'ın Felsefenin İlkeleri Kısım 1, 48 ve 49 numaralı maddelerde dediği şeyi, yani doğada yalnızca tözler ve onların kipleri olduğunu ve bundan yola çıkarak da 60, 61 ve 62. Maddelerde, şeyler arasında üçlü bir ayrım –gerçek ayrım, kip ayrımı ve akıl ayrımı– çıkarsadığını anımsamalıyız. Gerçek ayrım denen, farklı ya da aynı yükleme sahip iki tözün birbirinden ayrıldığı ayrımdır; örneğin düşünce ve uzam, ya da maddenin parçaları. Bu ayrımı, her birinin diğerinin yardımı olmadan düşünülebilmesi ve sonuç olarak var olabilmesi gerçeğinden tanırız. Kip ayrımı, tözün bir kipi ile tözün kendisi arasındaki ve bir ve aynı tözün iki kipi arasındaki olmak üzere, iki türlüdür. İkincisini, her ne kadar her bir kip diğerinin yardımı olmadan düşünebiliyor olsa da, ikisinin de kipleri oldukları tözün yardımı olmaksızın düşünülemiyor olmaları gerçeği yardımıyla tanırız. İlkini ise, her ne kadar töz kipsiz düşünülebilse de, kipin tözsüz düşünülememesinden tanırız. Son olarak, akıl ayrımı denen, bir töz ile yüklemi arasında ortaya çıkan ayrımdır; süre uzamdan ayrıldığında olduğu gibi. Ve bu da yine o tür bir tözün o yüklem olmadan anlaşılamayacak olmasından tanınır.

Bileşim nasıl ortaya çıkar ve kaç türlüdür - Tüm bileşim bu üç tür ayrımdan çıkar. İlk bileşim, ya iki ya da daha çok cismin bileşimi durumunda olduğu gibi, aynı yüklemden ya da insanda olduğu gibi farklı yüklemlerden iki ya da daha çok tözün bileşimidir. İkinci bileşim, farklı kiplerin birliğinden çıkar. Üçüncüsü bir bileşim değildir, ancak akıl tarafından, bir şey bu yolla daha iyi anlaşılabilsin diye, öyleymiş gibi kavranır. İlk iki tür bileşimin sonucu olmayan her şeyin basit olduğu söylenmelidir.

Tanrı en basit bir varlıktır - Bu yüzden, Tanrı'nın bileşik bir şey olmadığının gösterilmesi –ki bundan O'nun en basit bir varlık olduğu

sonucunu çıkarabileceğiz– gerekmektedir ve bunu kolayca yapacağız. Bileşiği oluşturan parçaların, bileşiğe hiç değilse doğa bakımından önceliği olduğu apaçık olduğuna göre, Tanrı'nın kendilerinin bir toplaşması ve birleşmesinden oluştuğu tözler, Tanrı'ya doğa bakımından önce gelecek ve her biri kendi başlarına, Tanrı'ya atfedilmeden düşünülebilecektir. Yine, gerçekte birbirinden zorunlu olarak ayrı olduklarından, her biri kendi başlarına diğerlerinin yardımı olmaksızın da var olabilir. Ve böylelikle, biraz önce dediğimiz gibi, kendisini oluşturduğu varsayılan tözler kadar çok sayıda tanrı olabilecektir. Çünkü her biri, kendi başına var olabildiğinden, kendi başına var olmalıdır ve bu yüzden, Tanrı'nın varoluşunu tanıtladığımız Kısım 1, Önerme 7'de de tam olarak açıkladığımız gibi, Tanrı'da olduğunu gösterdiğimiz tüm eksiksizlikleri kendine verme gücü de olacaktır. Şimdi, bundan daha saçma bir şey söylenemeyeceğinden, Tanrı bir tözler toplaşması ve birleşmesinden oluşmamaktadır sonucuna varıyoruz. Tanrı'da farklı kiplerin bir bileşiminin de olmadığı, O'nda kiplerin olmamasından inandırıcı bir biçimde tanıtlanır. Çünkü, kipler tözün başkalaşmasından ortaya çıkar (İlkeler, 1. kısım Madde 56'ya bakınız). Son olarak, birisi şeylerin özü ve varoluşundan bir başka çeşit bileşim tasarlamak istiyorsa, hiçbir biçimde karşısında değiliz. Ancak şunu unutmamalıdır ki, bu ikisinin Tanrı'da ayrı olmadığını yeterli ölçüde göstermiş bulunuyoruz.

Tanrı'nın yüklemleri yalnız akılla ayrılır - Bundan dolayı, açıkça, Tanrı'nın yüklemleri arasında yaptığımız ayrımların tümünün akıl ayrımlarından başka bir şey ve onların da gerçekte birbirinden ayrı olmadıkları sonucuna varabiliriz. Bu ayrımları, biraz önce söylediğim gibi, yani şu ya da bu tözün şu belli yüklemden yoksun olamamasından tanınan ayrımlar olarak anlayınız. Bunun için, Tanrı'nın en basit bir varlık olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Bu yüzden şimdi, Peripatetiklerin ayrımlar karmaşasını göz ardı ederek, Tanrı'nın yaşamına geçiyoruz.

Bölüm 6

Tanrı'nın Yaşamı Üzerine

Felsefeciler Yaşamdan genel olarak ne anlamaktadır - Bu yüklemin, Tanrı'nın yaşamının, doğru anlaşılabilmesi için, her bir birey için onun

yaşamından ne anlaşıldığına bakmamız gerekmektedir. İlk olarak, Peripatetiklerin görüşünü inceleyelim. Onlar, yaşam ile 'besleyici ruhun ısı eşliğinde kendini sürdürmesini' (Bkz. Aristoteles, Solunum Üzerine, Kitap 1, Bölüm 8) anlıyorlar. Ve bitkilere, hayvanlara ve insanlara yükledikleri, sırasıyla, bitkisel, duyusal ve akılsal olarak adlandırdıkları üç çeşit ruh tasarladıkları için, kendilerinin de kabul ettikleri gibi, geri kalan her şey yaşamdan yoksun oluyor. Böyle olsa bile, zihinlerin ve Tanrı'nın yaşamdan yoksun olduğunu söylemeyi göze almadılar. Belki karşıt düşünceye, yani yaşamdan yoksunsalar bunların ölü olduğu düşüncesine kapılmaktan korktular. Bu yüzden Aristoteles, Metafizik, Kitap 11, Bölüm 7'de, yalnız zihinlere uyan başka bir yaşam tanımı verir; bu tanıma göre yaşam anlayışın işleyişidir ve anlayan ve saf etkinlik olan Tanrı'ya bu anlamda yaşam yükler. Ancak bu görüşleri çürütmek için fazla çaba harcamayacağız. Çünkü, maddede mekanik yapılar ve bunların işleyişinden başka bir şey olmadığını göstermiş olmakla, bitkilere, hayvanlara ve insanlara yükledikleri üç ruhla ilgili olarak, bunların kurgudan başka bir şey olmadığını yeterince ortaya koyduk. Tanrı'nın yaşamına gelince, Aristoteles neden istencin ya da benzeri bir şeyin değil de, anlayış gücünün etkinliğine yaşam diyor bilmiyorum. Ancak buna bir yanıt beklemediğimden, söz verdiğim gibi, yaşamın ne olduğunu açıklamaya geçiyorum.

Nelere yaşam atfedilebilir - Bu terim, mecazi olarak, sıklıkla bir insanın karakterini belirtmek için kullanılıyor olsa da, onun felsefi anlamda neyi gösterdiğini kısaca açıklayacağız. Şunu belirtmek gerekir ki, eğer yaşam cisimsel şeylere de yüklenecekse, hiçbir şey yaşamdan yoksun olmayacaktır; yok yalnız ruhun bedenle birleşik olduğu şeylere yüklenecekse, sadece insanlara, belki bir de hayvanlara yüklenmeli ancak zihinlere ya da Tanrı'ya yüklenmemelidir. Bununla birlikte, yaşam sözcüğü yaygın olarak daha geniş bir anlamda kullanıldığından, zihinle birleşmemiş cisimsel şeylere de, bedenden ayrılmış zihinlere de yüklenmesi gerektiğine kuşku yoktur.

Yaşam nedir ve Tanrı'da yaşam nedir - Bu nedenle, kendi payımıza, yaşam ile şeylerin kendilerini kendi varlıklarında sürdürmelerini sağlayan gücü anlıyoruz. Ve bu güç, şeylerin kendisinden ayrı olduğundan, yerinde bir biçimde, şeylerin kendilerinin yaşamlarının olduğunu söylüyoruz. Ancak, Tanrı'nın kendi varlığını sürdürmesini sağlayan güç özü dışında bir şey değildir, bu yüzden, Tanrı'ya 'yaşam' diyenler çok doğru söylüyorlar.

Yahudilerin, bu yüzden –Tanrı yaşam olduğu ve yaşamdan ayrı olmadığı için– yemin ederlerken, Yusuf'un Firavun'un yaşamı üzerine yemin ederken "Firavun'un yaşamı üzerine" dediği gibi "Yehova'nın yaşamı üzerine" değil, "yaşayan Yehova üzerine" dediklerini düşünen bazı din adamları vardır.

Bölüm 7

Tanrı'nın Anlayışı Üzerine[37]

Tanrı her şeyi bilir - Daha önce, her şeyi bilmesini Tanrı'nın yüklemleri arasında saydık, ki Tanrı'ya ait olduğu çok açıktır; çünkü, bilgi eksiksizlik anlamına gelir ve Tanrı en eksiksiz bir varlık olarak herhangi bir eksiksizlikten yoksun olmamalıdır. Bu nedenle, bilgi, yani herhangi bir bilgisizlik ya da bilgi yoksunluğu varsaymayan ya da içermeyen bir bilgi Tanrı'ya en yüksek derecede yüklenmelidir, çünkü tersi durumda yüklemde, yani Tanrı'da bir eksiklik olurdu. Bu söylenenden, Tanrı'nın bilgisinin hiçbir zaman güç halinde olmadığı[38] ve de bir sonuca akıl yürütmeyle varmadığı açıkça görülür.

Tanrı'nın bilgisinin nesneleri, Tanrı'ya dışsal şeyler değildir - Dahası, Tanrı'nın eksiksizliğinden, O'nun idealarının bizimkiler gibi olmayıp, kendisine dışsal şeyler tarafından tanımlanmadığı sonucu çıkar. Tersine, Tanrı'nın dışındaki O'nun tarafından yaratılmış şeyler, O'nun anlayışı tarafından belirlenirler,[39] çünkü tersi durumda bu nesnelerin kendi doğa-

37) Felemenkçe çeviride şu ek bulunmaktadır: *Tanrı'nın anlayışı, istenci ve gücünü ele aldığımız bundan sonraki üç bölümde gösterilenlerden, şeylerin özlerinin ve onların verili bir neden uyarınca zorunlulukla var olmalarının, Tanrı'nın belirleyici istenci ya da buyruğundan başka bir şey olmadığı açıkça çıkmaktadır. Bu nedenle, şeyleri açık ve seçik kavradığımızda Tanrı'nın istenci bizim için en anlaşılır bir şey olur. Bu yüzden felsefecilerin, şeylerin nedenlerini bilmediklerinde Tanrı'nın istencine sığınmaları gülünçtür. Ve, nedenlerini bilmedikleri şeylerin Tanrı'nın keyfinden ya da mutlak buyruğundan olduğunu söylediklerinde, bunu hep görürüz. Sıradan insanlar da, Tanrı'nın yazgısı ve rehberliği için, nedenlere dönük bilgisizliklerinden çıkardıklarından daha güçlü bir kanıt bulamamışlardır. Bu, onların O'na, bir insan istenci -ki bizim durumumuzda gerçekten anlayışımızdan ayrıdır- yüklemekle, Tanrı'nın istencinin doğasıyla ilgili hiçbir şey bilmediklerini açıkça göstermektedir. Bunun, batıl inancın ve belki dolandırıcılığın önemli bir kısmının başlıca nedeni olduğunu düşünüyorum.*

38) Tanrı'nın anlayışının hep edimsel olduğu, edimselleşmemiş bir kapasite olmadığı anlamında. (ç.n.)

39) Bundan, Tanrı'nın yaratılmış şeyleri anladığı anlayış gücü ile bu şeyleri belirlediği istenci ve gücünün bir ve aynı şey olduğu sonucu açıkça çıkmaktadır. (Spinoza)

ları ve özleri olurdu ve –en azından doğa bakımından– Tanrı'nın anlayış gücüne öncelikleri olurdu, ki bu saçmadır.

Ve bazı kişiler buna yeterli dikkati göstermedikleri için, büyük yanlışlara düştüler. Bazıları Tanrı'nın dışında, O'nunla eş bir biçimde öncesiz-sonrasız olan ve kendi başına var olan madde olduğunu ileri sürdüler; Tanrı, bazılarına göre, yalnızca bu maddeyi kavrayarak onu düzen altına aldı ve diğer bazılarına göre, buna ek olarak onun üzerine biçimleri de bastı. Yine başkaları, şeylerin kendi doğaları bakımından, ya zorunlu ya olanaksız ya da olumsal olduğunu ve bu yüzden Tanrı'nın olumsal olanları olumsal olarak bildiğini ve var olup olmadıklarından büsbütün habersiz olduğunu ileri sürdüler. Son olarak başkaları, Tanrı'nın olumsal şeyleri, belki uzun deneyimi sayesinde, onların diğer şeylerle ilişkileri üzerinden bildiğini söylediler. Burada, bunu yapmanın, söylenmiş olanların yanlışlıkları gün gibi ortada olduğu için gereksiz olduğunu düşünmeseydim, bu yanlışlar dışında bu türden başka yanlışlardan da söz edebilirdim.

Tanrı'nın bilgisinin nesnesi kendisidir - Konumuza, yani Tanrı'nın bilgisinin kendi dışında nesnesi olmaması ve bilgisinin nesnesinin kendisi ya da daha doğrusu O'nun kendi bilgisi olmasına dönelim. Dünyanın da Tanrı'nın bilgisinin nesnesi olduğunu düşünenlerin kavrayışı, seçkin bir mimar tarafından yapılan bir binanın onun bilgisinin nesnesi olduğunu söyleyenlerden çok daha azdır. Çünkü, binayı yapan kendi dışında, bina için uygun malzemeyi aramak durumundadır. Ancak, Tanrı kendi dışında herhangi bir malzeme aramamıştır; şeyler, hem özleri hem varoluşları bakımından, istencine özdeş bir anlayış gücü tarafından yapılmışlardır.

Tanrı günahı, akıl varlıklarını, ve benzerlerini nasıl bilir - Şimdi, Tanrı'nın kötülüğü ya da günahı, akıl varlıklarını ve bu türden şeyleri bilip bilmediği sorusu akla gelmektedir. Buna yanıtımız şudur: Tanrı, zorunlu olarak, nedeni olduğu şeyleri bilmelidir; bu özellikle böyledir, çünkü onlar O'nun istemesi olmaksızın bir an bile var olamazlar. Bu yüzden, kötülük ve günah şeylerde olmayıp yalnız insan zihninde, o şeyleri birbiriyle karşılaştırdığında bulunduğundan, Tanrı onları insan zihninden ayrı olarak bilmez. Akıl varlıklarının, düşünme kipleri olduğunu söyledik ve onlar Tanrı tarafından böyle, zihinle ilişkileri içinde, anlaşılmalıdır; yani O'nu, insan zihnini oluşturulduğu şekilde korumayı ve yeniden yaratmayı sürdürüyor olarak algıladığımız ölçüde. Ancak Tanrı'nın kendisinde, anladığını daha kolay tutabilmesi için bu türden düşünme kipleri olduğunu

söylemiyoruz. Ve söylediğimiz birkaç noktaya gerekli dikkatin gösterilmesi durumunda, Tanrı'nın anlayışına ilişkin kolaylıkla çözülemeyecek hiçbir sorun ortaya çıkamaz.

Tanrı tekil şeyleri ve tümelleri nasıl bilir - Bu arada, Tanrı'nın yalnız, melekler ve gökler gibi, kendi doğaları gereği oluş ve bozuluşa konu olmadığını düşündükleri öncesiz-sonrasız şeyleri bildiğini, bu dünyaya ilişkin olarak ise, yine oluş ve bozuluşa konu olmadıkları için, yalnız türleri bildiğini ileri süren bazı kişilerin yaptığı yanlışı atlamamalıyız. Bunun gibi insanlar gerçekten de, sanki yanlış yapmak, büsbütün saçmalıklar uydurmak için can atıyor görünüyorlar. Çünkü, Tanrı'nın bilgisini, O'nun istemesi olmadan bir an için bile olamayacak olan tekil şeylerden koparmaktan daha saçma ne olabilir ki? Yine, Tanrı'nın gerçekten var olanları bilmediğini söylerken, O'na, tekil şeylerin dışında ne bir varlığı ne de özü olan tümellerin bilgisini yüklüyorlar. Diğer yandan biz Tanrı'ya tekillerin bilgisini yüklüyor, tümellerin bilgisini ise yalnız insan zihnini anlaması ölçüsünde yükleyip, bunun dışında yadsıyoruz.

Tanrı'da yalnız tek ve basit bir idea vardır - Son olarak, bu tartışmayı kapamadan önce, Tanrı'da birden fazla idea mı yoksa tek ve en basit bir idea mı olduğu sorusunu ele almamız gerekiyor. Buna yanıtım, Tanrı'nın, kendisinden ötürü O'na her şeyi bilen dediğimiz ideasının biricik ve bütünüyle basit olduğudur. Çünkü, aslında Tanrı'ya her şeyi bilen denmesinin nedeni, kendisinin ideasına, her zaman onunla birlikte var olmuş olan ideası ya da bilgisine sahip olmasından başka bir şey değildir. Çünkü o, O'nun özünden başka bir şey değildir ve başka bir varlık tarzına sahip olamaz.

Tanrı'nın yaratılmış şeylere ilişkin bilgisi nedir - Ancak Tanrı'nın yaratılmış şeylerle olan tanışıklığını O'nun bilgisiyle ilişkilendirmek pek yerinde olmayacaktır. Çünkü, öyle isteseydi yaratılmış şeylerin oldukça değişik özleri olurdu ve bunun Tanrı'nın kendisine dönük bilgisinde bir yeri olamazdı. Yine de, yaratılmış şeylerin bilgisinin, buna böyle demek yerinde olsa da olmasa da, türlü mü olduğu tek mi olduğu sorusu gelecektir. Bununla birlikte, yanıt olarak şöyle diyeceğiz: bu soru Tanrı'nın buyruk ve istemlerinin çeşitli olup olmadığı ve Tanrı'nın her yerde oluşunun ya da tekil şeyleri koruyan istemesinin tüm şeyler için aynı olup olmadığı sorularından hiçbir biçimde farklı değildir. Bu konulara ilişkin seçik bir

bilgimiz olamayacağını söylemiş bulunuyoruz. Ancak, nasıl ki Tanrı'nın istemesinin, bu isteme O'nun gücünün her şeye yetmesi ile ilgili bir şey olarak alındığında, etkilerinde değişik şekillerde açığa çıkmakla birlikte birden çok olmaması gerekiyorsa, O'nun istemlerinin ve buyruklarının da (çünkü yaratılmış şeylere ilişkin bilgisini böyle adlandırmak yerindedir), O'nda ele alındığında, yaratılmış şeyler ile ya da daha doğru bir deyişle yaratılmış şeylerde, değişik şekillerde anlatım bulsa da, bir çokluk olmadığını çok açık bir şey olarak bilmekteyiz. Son olarak, andırma yaparak doğanın bütününe bakarsak, onu tek bir varlık olarak alabiliriz ve sonuç olarak Tanrı ideası ya da onun natura naturata'ya ilişkin buyruğu, yalnız bir olacaktır.

Bölüm 8

Tanrı'nın İstenci Üzerine

Tanrı'nın özünün, kendisini anladığı anlayış gücünün ve kendisini sevdiği istencinin nasıl ayrıldığını bilmiyoruz - Tanrı'nın onunla kendisini sevmeyi istediği istenci, onunla kendisini anladığı sonsuz anlayış gücünden zorunlulukla çıkar; ancak bu üçünün, özünün, onunla kendisini anladığı anlayış gücünün ve onunla kendisini sevmeyi istediği istencinin birbirinden nasıl ayrıldığını kavrayamıyoruz. Din bilimcilerin bunu açıklamak için kullandıkları 'kişilik' (personalitas) sözcüğüyle tanışıklığımız var. Ancak sözcüğü bilsek de, anlamını bilmiyoruz ve her ne kadar Tanrı inançlı olana bunu, ona sözü verilmiş olan en kutlu görüsünde, açık edecek olsa da, bu terimin açık ve seçik bir kavrayışını da oluşturamıyoruz.

Tanrı'nın istenci ve gücü, dışsal işleyişleri bakımından, anlayış gücünden ayrılmaz - Buraya kadar söylediklerimizden ortaya konulduğu üzere, Tanrı'nın istenci ve gücü, dışsal işleyişleri bakımından, anlayış gücünden ayrılmazlar. Çünkü Tanrı'nın, şeylerin yalnızca var olmalarını değil, belli bir doğayla var olmalarını buyurduğunu, yani özlerinin de varoluşlarının da Tanrı'nın istencine ve gücüne dayanmış olması gerektiğini gösterdik. Bundan, Tanrı'nın onlarla, yaratılmışları yarattığı, anladığı, koruduğu ya da sevdiği anlayışının, gücünün ve istencinin yalnızca düşüncemiz bakımından ayrı olduğunu açık ve seçik algılıyoruz.

Tanrı'nın bazı şeylerden nefret edip başkalarını sevdiğini söylemek uygun değildir - Tanrı'nın bazı şeylerden nefret ettiğini ve başkalarını sevdiğini söylediğimizde demek istediğimiz, Kutsal Kitap'ın bize, toprağın insan ya da o türden başka şeyler püskürteceğini söylediğinde demek istediğiyle aynıdır. Ancak Kutsal Kitap'ın kendisinden, Tanrı'nın kimseye kızmadığı ve şeyleri, sevmenin yaygın olarak inanılan şekliyle sevmediği yeterli bir biçimde çıkarılabilir. Çünkü bu Yeşaya'da ve daha açıkça Pavlus'un Romalılara Mektup'unun 9. bölümünde böyle anlaşılmaktadır: "Çocuklar henüz doğmamış, iyi ya da kötü bir şey yapmamışken, Tanrı Rebeka'ya, 'Büyüğü küçüğüne kulluk edecek' dedi. Öyle ki, Tanrı'nın seçim yapmaktaki amacı yapılan işlere değil, kendi çağrısına dayanarak sürsün". Ve biraz ileride de şöyle der: "Demek ki Tanrı dilediğine merhamet eder, dilediğinin yüreğini nasırlaştırır. Şimdi bana, 'Öyleyse Tanrı insanı neden hâlâ suçlu buluyor? O'nun isteğine kim karşı durabilir?' diyeceksin. Ama, ey insan, sen kimsin ki Tanrı'ya karşılık veriyorsun? Kendisine biçim verilen, biçim verene, 'Beni niçin böyle yaptın' der mi? Ya da çömlekçinin aynı kil yığınından bir kabı onurlu iş için, ötekini bayağı iş için yapmaya hakkı yok mu, vs.,?".[40]

Tanrı neden insanları uyarır, **neden uyarmadan kurtarmaz ve** neden günahkârlar **cezalandırılır** - Şimdi, 'o zaman Tanrı neden insanları uyarıyor?' diye sorarsanız, bunun kolay bir cevabı vardır: Tanrı'nın ezelden beri insanları belli bir zamanda uyaracağını buyurmasının nedeni, kurtarılmasını istediklerinin yollarından dönebilmesi içindir. 'O uyarı olmadan onları kurtaramaz mıydı?' diye sormaya devam ederseniz, yanıtımız 'öyle yapabilirdi' olur. Belki yine, 'o zaman onları neden o şekilde kurtarmaz?' diye soracaksınız. Bunu, bana Tanrı'nın neden Kızıldeniz'i güçlü bir doğu rüzgârı olmadan geçilebilir yapmadığını ve neden belirli hareketleri diğer hareketler olmadan meydana getirmediğini ve neden sayısız şeyi aracı nedenler üzerinden yaptığını söylerseniz yanıtlayacağım. Yine, 'o zaman kendi doğaları ve tanrısal buyruk uyarınca eylediklerine göre, neden günahkâr olan cezalandırılıyor?' diye soracaksınız. Ancak bunu, 'cezalandırılmaları da tanrısal buyruk sonucudur' diye yanıtlarım. Yalnız özgür istenciyle günah işlediğini düşündüklerimiz cezalandırılmalıysa, insanlar neden zehirli yılanları yok etmeye çalışıyor? Çünkü onlar yalnız doğalarından dolayı günah işliyorlar ve başka türlü yapamazlar.

40) *İncil*; Romalılar 9: 18-22, https://www.bursakilisesi.com/kutsalkitap/?q=rom%209.

Kutsal kitap bize doğal ışığa aykırı hiçbir şey öğretmez - Son olarak, Kutsal Kitap'ta zorluğa neden olan diğer ne tür pasajlar varsa, burası onları açıklama yeri değil. Çünkü, burada soruşturmamızın konusu, doğal akıl ile en kesin biçimde elde edilebilecek olanla sınırlı ve bunları açıkça tanıtlamak bizi Kutsal Kitap'ın aynı şeyi öğrettiğine inandırmak için açıkça yeterlidir. Çünkü, gerçek gerçeğe karşıt değildir ve Kutsal Kitap da genel olarak öğrettiği düşünülen saçmalığı öğretiyor olamaz. Onda doğal ışığa karşıt herhangi bir şey bulsaydık, onu da Kuran'ı ve Talmud'u çürüttüğümüz kadar özgürce çürütürdük. Ancak Kutsal Kitap'ta 'doğa'nın ışığına aykırı bir şey olabileceğini düşünmek bizden uzak olsun.

Bölüm 9

Tanrı'nın Gücü Üzerine

Tanrı'nın gücünün her şeye yetmesi nasıl anlaşılmalıdır - Tanrı'nın her şeye gücü yeten olduğu yeterli düzeyde gösterildi. Burada yalnızca, bu yüklemin nasıl anlaşılması gerektiğini kısaca açıklamaya çalışacağız, çünkü birçok kişi onunla ilgili uygunsuz ve gerçeğe uymayan şeyler söylüyorlar. Tanrı'nın buyruğundan değil, kendi doğalarından dolayı bazı şeylerin olanaklı, bazılarının olanaksız ve diğer bazılarının zorunlu olduğunu ve Tanrı'nın gücünün her şeye yetmesinin yalnız olanaklı olanlarla ilgili olduğunu söylüyorlar. Ancak, her şeyin mutlak olarak Tanrı'nın buyruğuna bağlı olduğunu göstermiş bulunan biz, Tanrı'nın gücü her şeye yeten olduğunu söylüyoruz. Bazı şeyleri salt istencinin özgürlüğünden buyurduğunu ve bu yüzden değişmez olduğunu anlamış olduğumuz için, şimdi, kendi buyruklarına aykırı eylemesinin, bu basitçe eksiksizliğiyle ters düştüğü için, olanaksız olduğunu söylüyoruz.

Her şey Tanrı'nın buyruğundan dolayı zorunludur. Bazı şeylerin kendinde, diğerlerinin O'nun buyruğundan dolayı zorunlu olduğunu söylemek yanlıştır - Ancak belki birisi, bazı şeyleri yalnız Tanrı'nın buyruğunu göz önüne alarak, bazılarını ise almadan zorunlu bulduğumuzu söyleyecektir. Örnek olarak, Josiah'ın putperestlerin kemiklerini Jeroboam'un sunağı üzerinde yakmasını alalım. Yalnız Josiah'ın istencine bakarsak, olayı olanaklı ve peygamberin onu Tanrı'nın buyruğundan öngörmesi dışında, hiçbir biçimde zorunlu olmayan bir olay olarak görmeliyiz.

Diğer yandan, üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olması durumunda zorunluluk kendiliğinden ortadadır. Ancak kuşkusuz bu kişiler şeylerde kendi bilgisizliklerinden kaynaklanan ayrımlar uyduruyorlar. İnsanlar, doğanın düzenini açıkça anlasalardı, her şeyi matematikte ele alınanların olduğu kadar zorunlu bulurlardı. Ne var ki, bu insan bilgisinin erişebileceğinin ötesinde olduğundan, belli şeyleri, zorunlu değil, olanaklı şeyler olarak değerlendiririz. Bu yüzden, ya Tanrı'nın, her şey gerçekte zorunlu olduğu için, güçsüz olduğunu ya da gücünün her şeye yettiğini ve şeylerde bulduğumuz zorunluluğun yalnız O'nun buyruğundan kaynaklandığını söylemeliyiz.

Tanrı şeylerin doğasını olduğundan başka yapmış olsaydı, bize de başka bir anlayış vermiş olması gerekirdi - Şu sorunun sorulduğunu düşünelim: Tanrı başka türlü buyurmuş olsaydı ve şu anda doğru olanları yanlışa çevirmiş olsaydı ne olurdu? Onları yine de doğru olarak almaz mıydık? Bu soruyu, bizi bize verdiği doğayla bıraktıysa, evet alırdık diye yanıtlıyorum. Ancak o zaman, öyle istemiş olsaydı, bize doğayı ve yasalarını –şimdi olduğu gibi– O'nun koymuş olduğu biçimde anlamamızı sağlayacak bir doğa da verebilirdi. Gerçekten de, doğruluğunu göz önünde tutarsak, öyle yapmış olması gerekirdi. Bu şundan da apaçık anlaşılabilir: Natura naturata'nın bütünü, önceden belirttiğimiz gibi, tek bir varlıktan başka bir şey değildir ve bundan insanın, doğanın, onun geri kalanıyla uyuşmak durumunda olduğu bir parçası olduğu sonucu çıkar. Bu yüzden, Tanrı'nın buyruğunun basitliğinden, şeyleri başka biçimde yaratmış olması durumunda doğamızı da, onları O'nun tarafından yaratılmış oldukları gibi anlayabileceğimiz biçimde oluşturmuş olacağı çıkacaktır. Bu nedenle, her ne kadar felsefeciler tarafından Tanrı'nın gücüyle ilgili yaygın olarak kabul edilen ayrımın aynısını tutmak istesek de, bunu başka bir yolla açımlamak durumundayız.

Tanrı'nın gücünün bölümlenmesi - mutlak, düzenli, sıradan, olağan ve olağandışı - Bu yüzden, Tanrı'nın gücünü Düzenli ve Mutlak olarak ikiye ayırıyoruz. Buyruklarını göz önünde bulundurduğumuzda, onun düzenli gücünden konuşuyoruz. Sonra, Olağan ve Olağandışı gücü arasındaki ayrım vardır. Olağan gücü, kendisiyle dünyayı değişmez bir düzen içinde tuttuğu güçtür. Doğa'nın düzeninin ötesinde eylediğinde, örneğin, eşeğin konuşması, meleklerin görünmesi ve benzeri tüm mucizeler söz konusu olduğunda, bundan Olağandışı gücünü anlıyoruz. Ancak, bu

güçle ilgili hiç de gereksiz olmayan kuşkularımız olabilir; çünkü, kimsenin tamamen körleşmişse yadsıyamayacağı gibi, Tanrı'nın, dünyayı bir ve aynı, sabit ve değişmez bir düzen içinde yönetmesi, doğada en iyi biçimde ve salt özgürlüğüyle kendi koyduğu yasaları insanoğlunun budalalığı yüzünden kaldırmasından, daha büyük bir mucize gibi gözükmektedir.

Son olarak, Tanrı'nın gücüyle ilgili sıklıkla ortaya atılan diğer soruları geçiyoruz: Tanrı'nın gücü geçmişe uzanır mı? Yaptığı şeylerden daha iyisini yapabilir mi? Yaptıklarından başka şeyler yapabilir mi? Buraya kadar söylenenlerle, bu sorulara kolaylıkla yanıt veririz.

Bölüm 10

Yaratılış Üzerine

Tanrı'nın her şeyin yaratıcısı olduğunu ortaya koymuş bulunuyoruz; şimdi burada yaratılıştan ne anlaşılması gerektiğini açıklamaya çalışacağız. Sonra, yaratılışla ilgili sıklıkla ileri sürülen şeyleri elimizden geldiğince aydınlatmaya çalışacağız. Öyleyse ilk konuyla başlayalım.

Yaratılış nedir - Yaratılışın, etkin neden dışında hiçbir nedenin karışmadığı bir işleyiş olduğunu ya da yaratılmış bir şeyin, varoluşu için öncesinde Tanrı dışında bir şey gerektirmeyen olduğunu söylüyoruz.

Yaratılışın yaygın tanımını reddediyoruz - Burada şunları belirtmemiz gerekmektedir: 1) Felsefecilerin, sanki o şeylerin kendisinden üretildiği maddeymiş gibi, yaygın olarak kullandığı "hiç'ten" (ex nihilo) sözcüğünü kullanmıyoruz. Onlar, oluşagelen şeyler için kendisinden yapıldıkları, onlara önceliği bulunan bir şeyi varsaymaya alıştıklarından, yaratılış durumunda da bu 'den' ekini kaldıramadılar. Aynı karışıklığı madde konusunda da yaşadılar. Her cismin bir yerde olduğunu ve diğer cisimlerle sarıldığını gördüklerinden, kendilerine maddenin bir bütün olarak nerede olabileceğini sorduklarında, bunu "sanal bir yerde" diye yanıtladılar. Bu yüzden, açık ki, hiç'i tüm gerçekliğin olumsuzlanması olarak ele alınayıp onu gerçek bir şey olarak düşündüler ya da betimlediler.

Benimsediğimiz tanının açıklaması - 2) Yaratılışta, işin içinde etkin neden dışında bir nedenin olmadığını söylüyorum. Yaratılış, etkin nedenin

ötesinde herhangi bir nedeni yadsır ya da dışlar da diyebilirdim. Bununla birlikte, Tanrı'nın yaratılışta kendine, şeyleri yaratırken göz önünde tuttuğu bir erek belirleyip belirlemediğini soranları yanıtlamak durumunda kalmamak için, 'karışmaz' demeyi yeğledim. Bundan başka, daha iyi bir açıklama için şu ikinci tanımı ekledim: yaratılmış bir şeyin kendinden önce Tanrı'dan başka bir şeyi gerektirmeyen olduğunu. Çünkü Tanrı kendine bir erek belirlemişse o zaman bu erek açık ki Tanrı'ya dışsal bir şey değildir; çünkü Tanrı'ya dışsal olan, O'nu eyleme geçirecek hiçbir şey yoktur.

İlinekler ve Kipler yaratılmamıştır - 3) Bu tanımdan açıkça ilineklerin ve kiplerin yaratılmadığı sonucu çıkar, çünkü bunlar Tanrı'nın yanı sıra yaratılmış tözü gerektirirler.

Yaratılıştan önce zaman ve süre yoktur - 4) Son olarak, yaratılıştan önce ne zaman ne de süre düşünülebilir; bunlar şeylerle beraber başladılar. Çünkü zaman sürenin ölçüsüdür, daha doğrusu bir düşünme kipinden başka bir şey değildir. Bu yüzden, herhangi bir yaratılmış şeyi değil, özellikle düşünen insanları varsayar. Süre'ye gelince, o, yaratılmış şeyler son bulduklarında son bulur ve var olmaya başladıklarında da başlar; yaratılmış olanlar diyorum, çünkü Tanrı'yla ilgili olarak sürenin değil, öncesizlik-sonrasızlığın uygun olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde tanıtlamış bulunuyorum. Bu nedenle, süre yaratılmış olanları gerektirir ya da en azından varsayar. Yaratılmış şeylere önceliği olan bir süre ve zaman olduğunu düşünenler, apaçık ortada olduğu üzere, maddenin dışında bir yer varsayanlarla aynı yanılgı içindedirler. Sürenin tanımıyla ilgili söyleyeceklerimiz bu kadardır.

Tanrı'nın eylemi dünyayı yaratırken ve onu korurken aynıdır - Yine, 1. kısım, Aksiyom 10'da gösterdiğimizi, yani bir şeyin yaratılması için, korunması için gerekenle aynı miktarda güç gerektiğini, yani Tanrı'nın eyleminin dünyayı yaratırken ve onu korurken aynı eylem olduğunu burada yinelememiz gereksizdir.

Bunları belirttiğimize göre, şimdi daha önce söz verdiğimiz kısma geçelim. İlk olarak, yaratılmışın ne yaratılmamışın ne olduğunu ve ikinci olarak yaratılmış olanın ezelden beri yaratılmış olup olmadığını sormalıyız.

Yaratılmış olanlar nelerdir - İlk soruya, kısaca, özü varoluşu olmadan da açıkça kavranan ve buna rağmen kendisi üzerinden kavranan her şey-

dir diyoruz. Örneğin, uzam yüklemi altında düşündüğümüzde kendisini açık ve seçik kavradığımız ve var olsa da var olmasa da aynı açıklık ve seçiklikle düşündüğümüz madde.

Tanrı'nın düşüncesi bizimkinden ne bakımdan ayrılır - Ancak belki birisi, düşünceyi varoluşu olmadan açık ve seçik algıladığımızı ve yine de onu Tanrı'ya yüklediğimizi söyleyecektir. Buna, Tanrı'ya, bizimki gibi etkilenmeye konu olan ve şeylerin doğalarıyla sınırlanmış bir düşünce değil, yeterli uzunlukta tanıtladığımız üzere, saf etkinlik olan ve böylece varoluşu kapsayan bir düşünceyi yüklediğimizi söyleyerek yanıt veriyorum. Çünkü Tanrı'nın anlayış ve istencinin, gücünden ve varoluş içeren özünden ayrı olmadığını gösterdik.

Tanrı'nın dışında olan ve O'nunla beraber öncesiz-sonrasız olan bir şey yoktur - Bu yüzden, daha önce fazlasıyla açıkladığımız gibi, özü varoluşunu kapsamayan her şey var olmak için zorunlu olarak Tanrı tarafından yaratılmak ve yaratıcı tarafından sürekli olarak korunmak durumunda olduğundan, dünya ya da kaos ya da tüm biçimden soyulmuş maddenin Tanrı'yla beraber öncesiz-sonrasız olduğunu savunanların görüşlerini çürütmekle zamanımızı harcamayacağız. Bu nedenle, ikinci soruya geçmeli ve yaratılmış olanın ezelden beri yaratılmış olup olamayacağını sormalıyız.

'Ezelden beri' sözü burada neyi belirtir - Bunun doğru anlaşılması için, daha dikkatlice bu 'ezelden beri' sözünü incelemeliyiz; çünkü, onunla burada daha önce Tanrı'nın ezeliliğinden konuştuğumuzdaki anlamından bütünüyle ayrı bir şey demek istiyoruz. Burada, başlangıcı olmayan ya da birçok yılla ya da on binlerce yılla çarpsak ve bunu yine on binlerle çarpsak da, ne kadar büyük olursa olsun herhangi bir sayıyla ifade edemeyeceğimiz bir süreden başka bir şeyden söz etmiyoruz.

Ezelden yaratılmış bir şeyin olamayacağının tanıtlaması - Ancak bu tür bir süre olamayacağını açıkça gösterdik. Dünya şu andan geriye doğru gidecek olsaydı, bu tür bir süresi olamazdı; bu nedenle, böyle bir başlangıçtan şu ana kadar da gelemezdi. Belki Tanrı için hiçbir şeyin olanaksız olmadığını, gücü her şeye yettiği için kendisinden daha büyüğü olamayacak bir süreyi meydana getirebileceğini söyleyeceksiniz. Buna yanıtımız, Tanrı'nın, her şeye gücü yeten olduğu için, daha büyüğünü

yaratamayacağı bir süreyi hiçbir zaman yaratmayacağı olacaktır. Çünkü, sürenin doğası öyledir ki, sayıda olduğu gibi, verili bir süreden daha büyüğü ya da daha küçüğü her zaman için düşünülebilir. Belki, Tanrı'nın ezelden beri olduğunu ve böyle olmakla bugüne kadar varoluşunu sürdürdüğünü söyleyecek ve bu yüzden kendisinden daha büyüğü düşünülemeyecek bir süre vardır diyerek ısrar edeceksiniz. Ancak bu yolla Tanrı'ya parçalardan oluşan bir süre yüklenir ve biz Tanrı'ya, sürenin değil, öncesizlik-sonrasızlığın ait olduğunu tanıtladığımızda bunu fazlasıyla çürüttük. Bu kişiler bu gerçeği etraflıca değerlendirselerdi, o zaman kendilerini birçok argümandan ve saçmalıktan kolayca kurtarmış ve kendilerini en büyük sevinçle bu varlığın kutlu seyrine bırakmış olurlardı.

Şimdi, bazılarının geçmişten uzanan sonsuz bir sürenin olanağını göstermek üzere öne sürdüğü argümanlara yanıt vermeye geçiyoruz.

Tanrı'nın öncesiz-sonrasız olmasından etkilerinin de ezelden beri olabileceği sonucu çıkmaz - İlk olarak, öyleyse onlar meydana getirilen şeyin, nedeni ile eş zamanlı olabileceğini ve Tanrı ezelden beri olduğundan, etkilerinin de ezelden beri olabileceğini ileri sürüyorlar. Ve sonra bunu baba tarafından ezelden meydana getirilen oğul örneğiyle daha öte doğruluyorlar. Ancak daha önce söylemiş olduklarımızdan, süreyi öncesizlik-sonrasızlıkla karıştırdıkları ve verdikleri örnekten de açık olduğu üzere, Tanrı'ya yalnızca ezelden beri bir süre yükledikleri ortadadır. Çünkü Tanrı'nın oğluna yükledikleri aynı sürenin, yaratılmışlar için de olanaklı olduğunu ileri sürmektedirler. Yine, zamanı ve süreyi dünyanın kurulmasına öncel olan şeyler olarak tasarlıyorlar ve başkalarının Tanrı'nın dışında bir öncesizlik-sonrasızlık peşinde olmaları gibi, yaratılmış şeylerin olmadığı bir süreyi ortaya koyma peşindeler. Bu savların ikisinin de doğru olmaktan çok uzak olduğu zaten gösterildi. Bu yüzden, Tanrı'nın öncesizlik-sonrasızlığını yarattıklarına iletebileceği oldukça yanlıştır, ayrıca Tanrı'nın oğlu bir yaratılmış olmayıp, babası gibi öncesiz-sonrasızdır. Babanın oğulun ezelden beri babası olduğunu söylediğimizde, basitçe, babanın öncesizlik-sonrasızlığını oğluna her zaman aktardığını söylemek istiyoruz.

Tanrı zorunlulukla eyleseydi, sonsuz güçte (*virtus*) olmazdı - İkinci olarak, onlar, Tanrı'nın özgür olarak eylediğinde, zorunlulukla eylediğinden daha az güçlü (potentia) olmadığını, ancak zorunlu olarak eylemesi durumunda, sonsuz güçte (virtus) olduğu için, dünyayı ezelden

yaratmış olması gerektiğini ileri sürerler. Ancak temelini incelersek, bu argümanın da kolaylıkla üstesinden gelebiliriz. Bu iyi insanlar, sonsuz güçte bir varlığa ilişkin bütünüyle farklı düşüncelere sahip olabileceklerini düşünürler. Çünkü onlar, Tanrı'yı doğasının zorunluluğu gereği eylerken de özgür eylerken de sonsuz güçte bir şey olarak düşünürler. Ancak biz, Tanrı'nın doğasının zorunluluğundan eyleyecek olsaydı, sonsuz güçte olacağını yadsıyoruz; en eksiksiz varlığın özgürce eylediğini ve sadece biricik olarak kavranabildiğini tanıtladığımızdan, bu iddiayı pekala yadsıyabiliriz ve aslında onların zorunlu olarak bunu teslim etmeleri de gerekir. Şimdi onlar, olanaksız olsa bile, yine de Tanrı'nın doğasının zorunluluğuyla eylediğinde sonsuz güçte olacağının ortaya konulabileceği karşılığını verirlerse, biz de şu yanıtı veririz: Bunu varsaymak, merkezden çembere çizilen her doğrunun eşit olmadığı sonucuna varacak şekilde, kare bir daire olduğunu varsaymaktan daha fazla kabul edilebilir değildir. Bu konuda, daha önce söylediklerimizi yinelememiz gereksizdir; yeterince kesin bir biçimde ortaya konmuş bulunuyorlar. Çünkü iki katı ya da daha fazlası ya da daha azı kavranamayacak bir sürenin olamayacağını henüz göstermiş bulunuyoruz ve bu nedenle verili bir sürenin daha fazlası ya da daha azı, sonsuz güçle özgürce eyleyen Tanrı tarafından her zaman yaratılabilir. Ancak Tanrı doğasının zorunluluğu gereği eyleyecek olsaydı, bu hiçbir biçimde böyle olmazdı; çünkü, verili olan süreden daha büyük sonsuz sayıda diğer süreler değil, yalnız kendi doğasından kaynaklanan süre O'nun tarafından yaratılabilirdi.

Bu nedenle, söylediğimiz kısaca şudur; Tanrı, daha büyüğünü yaratamayacağı kadar büyük olan en büyük süreyi yaratacak olsaydı, zorunlulukla kendi gücünü azaltıyor olurdu. Ancak bu yanlıştır, çünkü O'nun gücü özünden ayrılmaz, bu yüzden, vs. Yine, Tanrı doğasının zorunluluğundan eyleseydi, kendisinin daha büyüğünü yaratamayacağı bir süre yaratması gerekirdi. Ne var ki, Tanrı, böyle bir süreyi yaratmakla sonsuz güçte olamaz, çünkü verilmiş olandan daha büyük bir süreyi her zaman düşünebiliriz. Bu nedenle, Tanrı'nın doğasının zorunluluğundan hareket etmesi durumunda sonsuz gücü olmazdı.

Bu dünyaya ait olandan daha büyük bir sürenin kavramını nereden ediniyoruz - Bu noktada, dünya beş bin yıl önce (ya da eğer zamanbilimcilerin hesapları doğruysa, daha önce) yaratıldığına göre, herhangi bir kimse bizim yine de daha büyük bir süreyi, sürenin yaratılmış şeyler olmaksızın düşünülebilir olmadığını ileri sürmemize rağmen, nasıl düşünebildiğimi-

zi görmekte zorlanabilir. Eğer o, süreyi basitçe yaratılmış şeylere değil, Tanrı'nın sonsuz yaratma gücüne bakarak anladığımıza dikkat ederse, bu zorluk kolaylıkla ortadan kaldırılacaktır. Çünkü yaratılmışlar, kendi başlarına değil, ancak sürelerinin tümünün kaynağı olan Tanrı'nın sonsuz gücü yoluyla, var olan ve süreye sahip olan şeyler olarak düşünülebilirler. 1. kısmın 12. önermesine ve sonucuna bakınız.

Son olarak, burada önemsiz argümanları yanıtlamakla zaman kaybetmemek için, yalnız şu noktaları unutmamamız gerektiğini belirtelim: Süre ve öncesizlik-sonrasızlık ayrı şeylerdir ve süre, yaratılmış şeyler olmaksızın ve öncesizlik-sonrasızlık ise Tanrı olmaksızın hiçbir biçimde düşünülemez. Bu noktalar doğru düzgün algılandığında, tüm argümanlar güçlük çekmeden yanıtlanabilir; dolayısıyla bu sorunlar üzerine daha fazla zaman harcamanın gerekli olmadığını düşünüyoruz.

Bölüm 11

Tanrı'nın İstemesi[41] *Üzerine*

Tanrı'nın bir şeyi, onu her an baştan yaratıyormuş gibi sürekli olarak yarattığını gösterdiğimizden bu yüklemle ilgili söylenecek pek bir şey, belki de hiçbir şey kalmıyor. Bunun üzerinden, şeylerin hiçbir zaman herhangi bir şeye etki etme ya da kendilerini herhangi bir eyleme yöneltme güçlerinin olmadığını ve bunun yalnız insanın dışındaki şeyler için değil, istenç için de böyle olduğunu tanıtladık. Yine konuyla ilgili belli argümanları yanıtladık ve her ne kadar pek çok başka argüman sık sık ortaya atılıyorsa da bunları, daha çok tanrıbilime ait olduklarından, göz ardı etmeyi düşünüyorum.

Ancak, Tanrı'nın istemesini kabul etmekle birlikte, onu bizim açımladığımıza oldukça aykırı bir anlamda ele alanlar bulunmaktadır. Yanlışlarını en basit şekilde açığa çıkarmak için, burada, daha önce tanıtlandığı gibi, şimdiki zamanın gelecek zamanla hiçbir bağlantısının olmadığı (Bkz., Kısım 1, Aks. 10) ve bunun tarafımızdan açık ve seçik algılandığı belirtilmelidir. Ancak buna yeterli dikkat gösterilmesi duru-

41) Burada ve metnin diğer ilgili bölümlerinde, *isteme*'yi, *concursus*'un (concurrence) karşılığı olarak kullanıyoruz. Bu kavram, herhangi bir şeyin olabilmesi için Tanrı'nın onayının, olurunun olması gerektiğini ve ancak O'nun eliyle olabileceğini anlatır. (ç.n.)

munda, felsefeden çıkarılabilecek tüm argümanlar herhangi bir zorluk olmadan yanıtlanabilir.

Tanrı'nın şeyleri korumasının, onları eyleme yöneltmesiyle ilgisi nedir - Yine de, bu soruna bir yarar sağlamadan değinmiş olmamak adına, Tanrı'nın bir şeyi eyleme yönelttiğinde, O'nun korumasına bir şey eklenip eklenmediği sorusuna yanıt vereceğiz. Hareketten konuştuğumuzda bu sorunun yanıtını ima etmiştik. Çünkü, Tanrı'nın Doğa'da aynı hareket miktarını koruduğunu söyledik; bu nedenle, maddenin doğasını bütünüyle ele alırsak, ona yeni hiçbir şey eklenmemiştir. Bunun tinsel şeyler için de böyle olup olmadığı açık değildir, çünkü aralarında bu tür bir karşılıklı bağlılık olup olmadığı net değildir. Son olarak, sürenin parçaları aralarında bağlantılı olmadığından, Tanrı'nın şeyleri korumaktan çok onları yaratmayı sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bu yüzden, bir insanın şimdi bir eylemi yapmak için belirli bir özgürlüğü varsa, Tanrı'nın o belli anda onu bu şekilde yarattığının söylenmesi gerekir. Buna, insan istenci sıklıkla kendisi dışındaki şeyler tarafından belirlenmektedir ve doğadaki tüm şeyler de birbirini eyleme geçirirler diyerek de karşı çıkılamaz; çünkü Tanrı tarafından da böyle belirlenirler. İstenci hiçbir şey belirleyemez ve yine istenç de Tanrı'nın gücü dışında bir şey tarafından belirlenemez. Bunun insan özgürlüğüyle nasıl uyuştuğunu ve Tanrı'nın bunu aynı zamanda insan özgürlüğünü koruyarak nasıl yaptığını, birçok fırsatta değinmiş olduğumuz gibi, itiraf edelim ki bilmiyoruz.

Tanrı'nın yüklemlerinin yaygın bölümlenmesi gerçek olmaktan **çok sözdedir (*nominal*)** - Böylece, Tanrı'nın yüklemleriyle ilgili olarak, henüz onların bir bölümlemesini yapmamış olduğumdan, söylemeye karar verdiklerim bunlardı. Yazarların yaygın olarak sunduğu, Tanrı'nın yüklemlerini iletilemez ve iletilebilir olarak ikiye böldükleri bölümleme, doğruyu söylemek gerekirse, gerçek bir bölümleme olmaktan çok, sözde bir bölümleme gibi gözükmektedir. Çünkü Tanrı'nın bilgisi insanın bilgisine, Köpek'in, yani gökyüzündeki takımyıldızının, havlayan bir hayvan olan köpeğe benzemesinden daha çok benzemez, hatta belki daha az bile benzer.

Yazarın kendi bölümlemesi - Bizim bölümlememiz ise şu şekildedir. Tanrı'nın aktif özünü açıklayan yüklemleri ve eylemiyle ilgisi olmayıp O'nun varoluş tarzını ortaya koyan yüklemleri vardır. İkinci türden olanlar

arasında birlik, öncesizlik-sonrasızlık, zorunluluk, vs. varken, anlama, istenç, yaşam, gücünün her şeye yetmesi, vs., ilk türdendir. Bu bölümleme oldukça açık ve anlaşılırdır ve Tanrı'nın tüm yüklemlerini kapsar.

Bölüm 12

İnsan Zihni Üzerine

Şimdi, uzamlı ve düşünen olmak üzere böldüğümüz yaratılmış töze geçmeliyiz. Uzamlı töz ile maddeyi ya da cisimsel tözü anlıyoruz; düşünen töz ile yalnız insan zihnini anlıyoruz.

Melekler metafiziğin değil, tanrıbilimin konusudur - Her ne kadar melekler de yaratılmış olsalar bile, doğal ışıkla bilinmezler ve bu yüzden metafiziğin konusu değillerdir. Çünkü onların özü ve varoluşu yalnız vahiy ile bilinir ve bu yüzden yalnız tanrıbilime aittir; ve tanrıbilimsel bilgi, doğal bilgiden tamamen başka ya da bütünüyle başka tür bir bilgi olduğu için, onunla hiçbir biçimde karıştırılmamalıdır. Bu yüzden kimse bizden meleklerle ilgili bir şey söylememizi beklememelidir.

İnsan zihni başka bir şeyden türemiş olmayıp, Tanrı tarafından yaratılmıştır. Ancak ne zaman yaratıldığını bilmiyoruz - O zaman, insan zihnine geri dönelim; onunla ilgili söylenmesi gereken birkaç şey daha bulunmaktadır. Şu var ki, insan zihninin yaratılış zamanına dair hiçbir şey söylemediğimizi size anımsatmalıyım, çünkü beden olmaksızın var olabildiğinden, Tanrı'nın onu hangi zamanda yarattığı yeterli derecede belirlenebilmiş değildir. Onun başka bir şeyden gelmediği açıktır, çünkü bu yalnızca varoluşa gelen şeyler, yani bir tözün kipleri için uygundur. Tözün kendisi, oluşturulabilecek bir şey olmayıp daha önce söylediklerimizde yeterince tanıtladığımız gibi, ancak her şeye gücü yeten tek Varlık tarafından yaratılabilir.

İnsan ruhu ne anlamda ölümlüdür- Ne var ki, insan zihninin ölümsüzlüğü konusuna bir şeyler eklemek istersek, herhangi bir yaratılmış şey için, doğasının Tanrı'nın gücüyle ortadan kaldırılamamayı kapsadığını söyleyemeyeceğimiz oldukça açıktır; çünkü bir şeyi yaratma gücüne sahip olan, onu ortadan kaldırma gücüne de sahiptir. Ayrıca yeterince

tanıtladığımız gibi, hiçbir yaratılmış şey bir an bile kendi doğasından var olamayıp, sürekli olarak Tanrı tarafından yaratılmaktadır.

İnsan ruhu ne anlamda ölümsüzdür - Yine de, sorun bu şekilde duruyor olsa da, tözün ortadan kaldırılmasını düşünebilmemizi sağlayacak, kiplerin oluş ve bozuluşunu düşünmemizi sağlayan idealarımıza benzer hiçbir ideaya sahip olmadığımızı açık ve seçik olarak görürüz. Çünkü insan bedeninin yapısına baktığımızda, böyle bir yapının ortadan kaldırılabileceğini açıkça kavrıyoruz, ancak cisimsel töze baktığımızda, onun hiçe indirgenebileceğini aynı şekilde düşünmüyoruz.

Son olarak, bir filozof, Tanrı'nın gücünü sonuna kadar kullanarak ne yapabileceğini sormaz; şeylerin doğasını, Tanrı'nın onlara verdiği yasalara bakarak yargılar. Bu nedenle, Tanrı'nın bu yasaları ve tüm diğer şeyleri değiştirebileceğini yadsımaksızın, bu yasalardan değişmez ve kesin olduğu çıkanların, değişmez ve kesin olduğu sonucuna varır. Dolayısıyla, ruh üzerine konuştuğumuzda, Tanrı'nın neyi yapabildiğini değil, yalnızca Doğa yasalarından çıkanı soruştururuz.

İnsan zihninin ölümsüz olduğunun tanıtlaması - Şimdi, eğer yanılmıyorsam birçok defa fazlasıyla gösterdiğimiz gibi, bu yasalardan, tözün kendisi yoluyla da, başka bir yaratılmış töz yoluyla da ortadan kaldırılamayacağı açık bir biçimde çıktığı için, Doğa yasaları bizi, zihnin ölümsüz olduğunu ileri sürmek zorunda bırakmaktadır. Ayrıca soruna daha da yakından bakacak olursak, onun ölümsüz olduğunu en yüksek kesinlikle gösterebiliriz. Çünkü henüz gösterdiğimiz gibi, ruhun ölümsüzlüğü açıkça Doğa yasalarından ileri gelir. Şimdi bu Doğa yasaları, öncesinde söylediklerimizden açık bir şekilde ortaya konulduğu üzere, Tanrı'nın doğal ışıkla açığa çıkan buyruklarıdır. Üstelik Tanrı'nın buyruklarının değişmez olduğunu da tanıtladık. Tüm bu söylenenlerden, Tanrı'nın, ruhların sürelerine ilişkin kendi değişmez istencini, sadece vahiyle değil, ayrıca doğal ışıkla da insan için bilinir kıldığı sonucuna açık bir şekilde varırız.

Tanrı Doğa'ya karşı değil, Doğa'nın üzerinde eyler. Yazar bunu nasıl yorumlamaktadır - Birisinin, Tanrı'nın mucizeler göstermek adına zaman zaman bu doğal yasaları ortadan kaldırdığını söyleyerek karşı çıkması da önemli değildir. Çünkü daha bilge tanrıbilimcilerin birçoğu, Tanrı'nın asla Doğa'ya aykırı eylemeyip, onun üzerinde eylediğini kabul ederler. Yani, benim anladığım şekliyle, Tanrı'nın, insanın

anlayışına iletmediği birçok işleyiş yasası vardır; hem onlar insanın anlayışına iletilmiş olsalardı, diğerleri kadar doğal olurlardı. Bundan ötürü zihinlerin ölümsüz oldukları oldukça açıktır ve bu noktada genel olarak insan ruhuna dair söylenecek ne kalmıştır, göremiyorum. Ve bazı yazarların, gerçekte gördüklerini ve algıladıklarını görmüyormuş ve algılamıyormuş gibi sunmaya çalıştıkları argümanları, benim onları yanıtlamamı gerektirmeseydi, o zaman ruhun kendisine özgü işleyişine dair söylenebilecek herhangi bir şey kalmazdı.

Neden bazıları istencin özgür olmadığını düşünür - Bazıları, istencin özgür olmadığını ve her zaman için başka bir şey tarafından belirlendiğini gösterebileceklerini düşünür. Onlar böyle düşünürler, çünkü istenç deyince, ruhtan ayrı bir şeyi, doğası salt ilgisiz olmaktan oluşan bir töz olarak gördükleri bir şeyi anlarlar. Tüm bu karışıklığı ortadan kaldırmak için, ilk olarak sorunu açıklayacağız ve bunu yaptığımızda, onların argümanlarındaki safsataları kolaylıkla açığa çıkaracağız.

İstenç nedir - İnsan zihninin düşünen bir şey olduğunu söyledik. Bundan, salt kendi doğası üzerinden ve yalnız kendi içinde ele alındığında, bir şeyi yapabildiği, tam söylersek düşünebildiği, yani onayladığı ve yadsıdığı sonucu çıkmaktadır. Şimdi bu düşünceler ya zihne dışsal şeyler tarafından ya da tek başına zihin tarafından belirlenmiştir; çünkü onun kendisi, düşünen özünden birçok düşünce ediminin sonuç olarak çıkabileceği ve çıkması gerektiği bir tözdür. İnsan zihninden başka bir şeyi kendisinin nedeni olarak kabul etmeyen düşünce edimleri istemler olarak adlandırılır. İnsan zihni, böyle edimleri üretmek için yeterli bir neden olarak düşünüldüğü ölçüde, istenç olarak tanımlanır.

İstenç vardır - Dışsal herhangi bir şey ile belirlenmediği halde, ruhun böyle bir güce sahip olması, en uygun şekilde Buridan'ın eşeği örneğiyle açıklanabilir. Çünkü bir eşek yerine bir insanın böyle bir denge durumunda yer aldığını varsayacak olursak, açlık ve susuzluktan dolayı yok olması gerekseydi, o zaman onun düşünen bir şey olarak değil de, oldukça utanç verici bir eşek olarak ele alınması gerekirdi. Yine aynı sonuç, önceden söylediğimiz gibi, sadece kuşkulu olarak görmek için değil, kuşku uyandırabilen bu şeyleri yanlış şeyler olarak reddetmek için, her şeyden kuşku duymayı bile istemiş olmamızdan apaçık ortaya çıkar. Bakınız; İlkeler, Kısım, 1 Madde 39.

İstenç özgürdür - Şunu da unutmamak gerekir ki, ruh, dışsal şeyler tarafından bir şeyi olumlamaya ya da yadsımaya belirlense bile, yine de bu bir 'zorunda bırakılma' şeklinde değildir ve ruh her zaman özgür kalır. Çünkü, hiçbir şey özünü ortadan kaldırma gücüne sahip değildir ve bu nedenle, "4. Meditasyon"da güzelce açıklandığı gibi, o onayladığı ya da yadsıdığı şeyi, her zaman için özgürce onaylar ya da yadsır. Bu yüzden, biri neden ruhun şunu ya da bunu istediğini ya da istemediğini sorarsa, bunun, ruhun düşünen bir şey olmasından, yani kendi doğası gereği isteme ve istememe, onaylama ve yadsıma gücüne sahip bir şey olmasından kaynaklandığı cevabını veririz. Çünkü, düşünen bir şey olmak böyle bir şeydir.

İstencin iştah ile karıştırılmaması gerekir - Bu konuları bu şekilde açıklamış olduğumuza göre, şimdi karşıtlarımızın argümanlarına bakalım.

1) İlk argüman şöyledir: İstenç, anlayışın son sözüne karşı olanı, anlayışın son sözüyle istencin kendi iyiliğine olduğu öngörülmüş olana karşı olanı isteyebiliyorsa, kendisi için kötü olanı isteyebiliyor olacaktır. Ancak, bu son söylenen saçmadır, öyleyse ilki de öyledir. Bu argümandan istencin ne olduğunu anlamadıkları açıkça görülebilir. Çünkü onu, ruhun bir şeyi olumladığı ya da yadsıdığı zaman sahip olduğu iştahla karıştırıyorlar ve bunu, istenci iyi olarak sunulana dönük iştah olarak tanımlayan Ustalarından[42] öğrendiler. Ancak biz, istencin, yanılgının nedenine ilişkin olarak, onun istencin anlayış gücünden daha öteye uzanmasından kaynaklandığını gösterdiğimiz önceki tartışmamızda uzun uzun açıkladığımız üzere, şunun ya da bunun iyi olduğunu ya da tersini olumladığını söylüyoruz. Şimdi, zihin şunun ya da bunun iyi olduğunu salt özgürlüğünden olumlamış olmasaydı, hiçbir şeyi istemezdi. Bu yüzden, argümana, zihnin, anlayış gücünün konuyla ilgili son sözüne aykırı herhangi bir şey isteyemeyeceğini, yani zihnin bir şeyi onu istememesi gerektiği ölçüde isteyemeyeceğini (çünkü burada zihnin bir şeyin kendisi için kötü olduğuna karar verdiği söylendiğinde varsayılan budur, yani onu istememiş olduğudur) kabul ederek yanıt veriyoruz. Ancak kendisi için kötü olanı kesinlikle isteyemeyeceğini, yani iyi bir şey olarak değerlendiremeyeceğini yadsıyoruz, çünkü bu deneyime aykırı olurdu. Kötü olan birçok şeyi iyi ve diğer taraftan da iyi olan birçok şeyi kötü olarak değerlendiriyoruz.

42) Burada kendisinden Usta olarak bahsedilen Aristoteles'tir. (S. Barbone, L. Rice)

2) İstenç zihinden başka bir şey değildir - İkinci argüman ya da isterseniz ilki, çünkü şimdiye değin ortada argüman yoktu, şöyledir: İstemeye pratik aklın son sözüyle belirlenmediyse, kendi kendini belirleyecektir. Ancak istenç kendisini belirlemez, çünkü kendi başına ve kendi doğası gereği belirlenmemiştir. Ve şöyle devam ederler: İstenç kendi başına ve kendi doğası gereği istemek ve istememek arasında çekimser kalıyorsa, kendiliğinden istemeye belirlenemez. Çünkü belirleyenin kendisi, belirlediği şey ne kadar belirlenmemiş ise o kadar belirlenmiş olmalıdır. Ancak, kendini belirleyen olarak ele alınan istenç, belirlenecek olan olarak alınan aynı istenç kadar belirlenmemiştir. Çünkü karşıtlarımızın, belirleyen istençte varsaydıklarının hepsi, benzer biçimde belirlenecek ya da belirlenmiş olan istençte de bulunmaktadır, başka türlü yapmaları da zaten olanaksızdır. Bu nedenle, istenç kendiliğinden istemeye belirlenemez. Ve kendiliğinden belirlenemezse başka bir şey tarafından belirlenmelidir.

Bunlar, Leidenli Profesör Heereboord'un, istenç ile zihnin kendisini değil, onun dışında ya da içinde, herhangi bir düşünceden yoksun ve herhangi bir deseni içerebilen boş bir levha gibi bir şey ya da daha çok, denge durumunda olan, herhangi bir ağırlıkla, bu eklenen ağırlığın belirleniminde her iki yönde de itilebilecek olan bir tartı gibi bir şey ya da son olarak, ne o ne de herhangi başka bir ölümlünün kavrayabileceği başka bir şey olarak anladığını açıkça gösterdiği kendi sözleri.[43] İstencin, düşünen, yani olumlayan ve yadsıyan bir şey dediğimiz zihnin kendisi olduğunu söyledik, hatta açıkça gösterdik. Ve bu yüzden salt zihnin doğasına baktığımızda, olumlama ve yadsıma için eşit gücünün olduğunu açıkça çıkarıyoruz; çünkü diyorum ki, düşünmek denen şey budur. Zihnin düşünüyor olduğu gerçeğinden olumlama ve yadsıma gücü olduğunu çıkarıyorsak, şeyin salt doğasından çıkan bir şey için niye ikincil nedenler peşindeyiz? Ancak, zihnin olumlamaya, yadsımaktan daha fazla belirlenmiş olduğunu söyleyecek ve onun bu belirlenimine bir neden aramamız gerektiği sonucuna varacaksınız. Buna karşı, zihin (her ne kadar onu düşünen bir şey olarak aldığımız ölçüde bunu düşünmek olanaksızsa da) kendiliğinden ve kendi doğasıyla yalnız olumlamaya belirlenmiş olsaydı, kendi doğasıyla yalnız olumlayabilir ve ne kadar fazla sayıda neden işin içinde olsa da, hiçbir zaman yadsıyamazdı. Ancak, olumlamaya da yadsımaya da belir-

43) Gönderme, Adriaan Heereboord'un *Meletemata Philosophica* ([Felsefe Alıştırmaları], 2. baskı, Leiden, 1659) adlı eserinedir.

lenmemişse, ikisini de yapamayacaktır. Ve son olarak, olduğunu şimdi gösterdiğimiz gibi, ikisinden birini yapma gücü varsa, onlardan birini, kendi doğasıyla, herhangi başka bir nedenin yardımı olmadan yapabilecektir. Bu düşünen bir şeyi düşünen bir şey olarak ele alan, yani düşünce yüklemini düşünen şeyden ayırmayan herkes için açık olacaktır. Bu, yani düşünen şeyi tüm düşünceden soymak ve Peripatetiklerin ilk maddesine çevirmek, tam da karşıtlarımızın yaptığı şeydir. Bu nedenle, argümanlarını, büyük öncüllerini ele alarak, şu şekilde yanıtlayacağım: İstenç ile, tüm düşünceden yoksun bir şeyi anlıyorlarsa, onun doğası bakımından belirlenmemiş olduğunu onaylıyoruz. Ancak istencin tüm düşünceden yoksun olduğunu yadsıyoruz, tersine onun düşünce olduğunu, yani hem onaylama hem yadsıma gücü olduğunu ileri sürüyoruz ve kuşkusuz bu, her iki işlem için de yeter neden olduğundan başka bir anlama gelemez. Ayrıca, istencin belirlenmemiş olması (yani, tüm düşünceden yoksun kalması) durumunda, sonsuz yaratma gücüyle Tanrı dışında herhangi bir ikincil neden tarafından belirlenebileceğini de yadsıyoruz. Çünkü, herhangi bir düşüncesi olmayan bir düşünen şey düşünmeye çalışmak, uzamsız bir uzamlı şey düşünmeye çalışmakla aynı şeydir.

Felsefeciler zihni neden cisimsel şeylerle karıştırmaktadırlar - Son olarak, burada daha fazla argümanı gözden geçirmekten kaçınmak için, yalnız şunu belirteceğim ki karşıtlarımız, istenci anlamayı başaramadıkları ve açık ve seçik bir zihin kavrayışına sahip olmadıkları için, zihni cisimsel şeylerle karıştırmışlardır. Bunun nedeni, cisimsel şeyler hakkında konuşurken kullanmaya alışkın oldukları sözcükleri, anlamadıkları tinsel şeyler için de kullanmalarıdır. Çünkü 'belirlenmemiş' sözcüğünü, denk ve birbirine doğrudan karşıt olan dışsal nedenlerle ters yönlerde itildikleri için dengede olan cisimler için kullanmaya alışkındılar. Bu yüzden, istence belirlenmemiş dediklerinde, onu da denge durumunda bir cisim gibi düşünüyor görünüyorlar. Ve o cisimlerin, dışsal nedenlerden aldıklarından başka bir şeyleri olmadığı için (bundan onların her zaman dışsal bir nedenle belirlenmeleri gerektiği sonucu çıkar), aynısının istenç durumunda da geçerli olduğunu düşünüyorlar. Ancak konunun ne olduğunu açıklamış bulunduğumuz için burada bitiriyoruz.

Uzamlı tözle ilgili olarak da yeterince şey söyledik ve bu iki tözün dışında başka bir tözü tanımıyoruz. Gerçek ilinekler ve diğer niteliklere gelince, onlardan kurtulduk ve bu yüzden onları çürütmek için zaman harcamaya gerek yok. Böylece, yazmaya burada son veriyoruz.

Sözlükçe

Kavramların, sırasıyla, Latince orijinali, İngilizce karşılığı, İngilizcesinden farklı olduğu durumda Fransızca karşılığı ve en son Türkçe karşılığı verilmiştir. Latince kavramların İngilizce karşılıkları için Shirley (*The Complete Works*, 2002, Hackett Publishing), Fransızcaları için ise Appuhn (Spinoza; *Œuvres I*, 1964, GF Flammarion) çevirisi esas alınmıştır. Başka çevirilerde farklılıklar gözlenebilir. (ç.n.)

ab aeterno: from eternity; de toute éternité; ezelden (beri)
accidens: accident; ilinek
actu: actually; actuellement; edimsel olarak
aeternitas: eternity; éternité; öncesiz-sonrasızlık
affectio: affection; değişki
affirmare: affirm; affirmer; olumlamak, doğrulamak
attributum: attribute; attribut; yüklem
appertinere: appertain; appartenir; ilgili olmak, ait olmak
certitudo: certainty; certitude; kesinlik
clarus: clear; clair; açık
cogitatio: thought; pensée; düşünce

cognitio: cognition; connaissance; bilgi
concipere: conceive; connaître; düşünmek, kavramak
conatus: conatus; tendance; çaba
concipere: conceive; connaître; düşünmek, kavramak
concursus: concurrence; isteme
confusus: confused; confus; karışık
conservare: preserve; conserver; korumak
corollarium: corollary; corollaire; önerme sonucu
corpus: body, corps; cisim, beden
deceptor: deceiver; trompeur; aldatıcı
decretum: decree; décret; buyruk
deducere: deduce; déduire; çıkarsamak
demonstrare: demonstrate; démontrer; tanıtlamak, göstermek
determinare: determine; déterminer; belirlemek, yönel(t)mek
distinctus: distinct; seçik
eminenter: eminently; éminemment; daha yüksek düzeyde
error: error; erreur; yanılgı
essentia: essence; öz
evidens: evident; apaçık
existentia: existence; varoluş
extensio: extension; uzam
generatio: generation; génération; oluşma
idea: idea; idée; idea
immensus: immense; ölçülemez
indefinitum: indefinite; indéfini; belirsiz
indifferens: indifferent; indifférent; ilgisiz
infinitum: infinite; infini; sonsuz
intelligere: understand; entendre; anlamak
intellectus: intellect; anlayış (gücü) ya da anlama yetisi
indefinitum: indefinite; indéfini; belirsiz
locus: place; lieu; yer
mens: mind; esprit; zihin
modus: mode; kip
motus localis: local motion; mouvement dans l'espace; yer değiştirme (hareketi)
mutatio: change; changement; değişim
negare: deny; nier; yadsımak
objectivus: objective; objectif; nesnel

obscurus: obscure; obscur; bulanık
perfectio: perfection; eksiksizlik
potentia: power; puissance; güç
praeordinare: preordain; préordonner; (önceden) düzenlemek
proposition: proposition; önerme
realitas: reality; réalité; gerçeklik
quies: rest; repos; durgunluk
scholium: scholium; scolie; not
spatium: space; espace; yer
subtantia: subtance; töz
superstitio: superstition; batıl inanç
translatio: transfer; transport; aktarım
transformatio: transformation; dönüşüm
verus: true; vrai; gerçek, doğru
vis: force; kuvvet, güç
volitio: volition; istem
voluntas: will; volonté; istenç